

GEDRAGSCODE SOORTBESCHERMING VOOR GEMEENTEN

Voor:

- **Ruimtelijke ontwikkeling of inrichting**
- **Bestendig beheer of onderhoud**

Definitieve versie ten behoeve van goedkeuring

22 april 2020, bijgesteld op 7 juli 2020

Geldigheidstermijn: 2020 t/m 2024

Status: goedgekeurd per

COLOFON

De gedragscode is ontwikkeld in opdracht van:

Vereniging Stadswerk Nederland in samenspraak met de Vereniging Nederlandse Gemeenten

Een handleiding en voorbeelden van uitgewerkte Plannen van aanpak behorende bij deze gedragscode zijn verkrijgbaar bij Stadswerk, zie www.stadswerk.nl

De gedragscode is opgesteld door:

Auteurs: dhr. Ing. R.H.J. Borst en dhr. Ing. R. Sprong, IPC Groene Ruimte
mevr. M. Teunissen, Eco Consult – Groen, Milieu & Management

De gedragscode is tot stand gekomen in samenspraak met een uitgebreide klankbordgroep van ecologen, projectleiders, beleidsmedewerkers, beheerders en uitvoerders van gemeenten en groenbedrijven. Daarnaast heeft het Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit (LNV) en vooral het team vergunningen Natuur van de Rijksdienst voor Ondernemend Nederland (RVO) substantiële en waardevolle bijdragen geleverd aan de maatregelencatalogus.

Juli 2020

Vereniging Stadswerk Nederland

Postbus 416
6710 BK Ede
0318- 692721
www.stadswerk.nl

Deze gedragscode is samengesteld op basis van de op dat moment beschikbare expertise en praktijkervaringen bij de samenstellers en klankbordgroep. Stadswerk staat open voor uw ervaringen en eventuele verbeteringen van deze gedragscode. U kunt uw reacties mailen aan info@stadswerk.nl.

VOORWOORD

Voor u ligt de gedragscode Soortbescherming voor gemeenten. In deze gedragscode zijn de gedragscode Ruimtelijke Ontwikkeling of inrichting en de gedragscode Bestendig Beheer of onderhoud geïntegreerd. Hiermee is een vaak gehoorde wens vanuit het werkveld gehonoreerd. Deze gedragscode is dan ook opgesteld gehoord de adviezen van onze leden -de vertegenwoordigers van gemeenten- en van de opdrachtnemers in het groene werkveld vertegenwoordigd door brancheorganisatie VHG.

In vergelijking met de twee gedragscodes waar ze op voort bouwt is deze nieuwe gedragscode beknopt. Nieuw is de uitgebreide maatregelencatalogus met heel concrete richtlijnen. Deze gedragscode is bedoeld voor alle Nederlandse gemeenten. Door een college- of raadsbesluit kan deze van toepassing worden verklaard. In dit besluit kunnen ook aanvullende voorwaarden worden geformuleerd om de gedragscode het gewenste specifiek lokale karakter te geven.

Voor een goed gebruik van de gedragscode bevelen wij gebruik van de begeleidende handleiding¹ aan. In het voornoemde college- of raadsbesluit kan gebruik van deze handleiding ook worden voorgeschreven.

Het blijft een groot goed dat opdrachtnemers en opdrachtgevers met praktijkkennis samen deze richtlijnen hebben geformuleerd. De advisering over de gedragscode kreeg gestalte in de klankbordgroep. In dit proces waarbij de aanpassing van de gedragscodes aan de Wet natuurbescherming gestalte moest krijgen hebben we meermaals een beroep op de klankbordgroep gedaan. Nimmer was daarbij sprake van een lichtvoetige beoordeling of advisering. Zowel de bescherming van ecologische waarden als de praktische uitvoerbaarheid werden steeds kritisch beoordeeld. Verdere uitwerking en toetsing vond plaats in samenspraak met de Rijksdienst voor Ondernemend Nederland (RVO, team Vergunningen Natuur en het Interprovinciaal Overleg (IPO)). Alles overziend kunnen we voor het gehele proces constateren: "Zonder wrijving geen glans." Dank ook aan de auteurs die steeds weer een nieuwe versie samenstelden en aan het team vergunningen Natuur van RVO dat zelf de hand aan de ploeg sloeg toen het nodig was.

Maar nu ligt er een gedragscode die de komende jaren in de praktijk zijn waarde kan bewijzen en die "Omgevingswet-proof" is. Een praktisch instrument dat een zorgvuldige omgang met beschermde planten en dieren waarborgt. De minister van Landbouw Natuur en Voedselkwaliteit (LNV) heeft in 2020 goedkeuring gegeven aan deze gedragscode. De exacte datum vindt u in het goedkeuringsbesluit.

Maarten Loeffen
Directeur Vereniging Stadswerk Nederland.

¹ Deze is als een afzonderlijk document bij Stadswerk verkrijgbaar.

INHOUDSOPGAVE

VOORWOORD	3
INHOUDSOPGAVE	4
Leeswijzer.....	8
Gehanteerde begrippen.....	10
1. INLEIDING	14
1.1 Aanleiding	14
1.2 Soortbescherming bij werkzaamheden	14
1.2.1 Ruimtelijke ontwikkeling of inrichting	15
1.2.2 Bestendig beheer of onderhoud	15
1.3 Waarom deze gedragscode?	16
1.4 Doelgroepen.....	16
1.5 Doorgevoerde wijzigingen	17
2. INZETBEREIK GEDRAGSCODE.....	18
2.1 Wet natuurbescherming	18
2.2 Soortbescherming	18
2.2.1 Wettelijke belangen.....	20
2.2.2 Belangen versus gemeentelijke taken	21
2.2.3 Zorgvuldig handelen	22
2.3 Inzet deskundigheid	23
2.4 Toepassen gedragscode	23
Deel I	24
3. WERKPROCES Ruimtelijke ontwikkeling of inrichting	25
3.1 Van initiatief tot en met realisatie.....	25
3.2 Wel of geen gedragscode?.....	25
3.3 Toetsen aan verbodsbepalingen	26
3.4 Uitwerken zorgvuldig handelen	26
3.4.1 Bepalen verstoringsvrije afstand	28
3.4.2 Bepalen kwetsbare gebruikperiode	29
3.4.3 Bepalen functionaliteitszone	29
3.4.4 Opstellen plan van aanpak	30
3.5 Zorgvuldig realiseren.....	32
3.6 Omgaan met calamiteiten	32
4. MAATREGELEN Ruimtelijke ontwikkeling of inrichting	36
4.1 Gebruik maatregelencatalogus.....	36
4.2 Type maatregelen in de catalogus	37

4.3	Gebouwen en werken	39
4.3.1	Vogels	39
4.3.2	Vleermuizen	42
4.3.3	Overige zoogdieren	43
4.3.4	Amfibieën en reptielen	44
4.3.5	Planten	45
4.4	Houtige begroeiingen	46
4.4.1	Algemeen zorgvuldig handelen	46
4.4.2	Vogels	46
4.4.3	Vleermuizen	47
4.4.4	Overige zoogdieren	49
4.4.5	Amfibieën en reptielen	51
4.4.6	Vlinders	53
4.4.7	Libellen	53
4.4.8	Kevers	54
4.4.9	Planten	54
4.5	Kruidige begroeiingen en onbegroeid terrein	55
4.5.1	Algemeen zorgvuldig handelen	55
4.5.2	Vogels	55
4.5.3	Vleermuizen	56
4.5.4	Overige zoogdieren	56
4.5.5	Amfibieën	58
4.5.6	Reptielen	58
4.5.7	Vlinders	60
4.5.8	Libellen	60
4.5.9	Planten	60
4.6	(Half)verharding en terreinmeubilair	62
4.6.1	Vogels	62
4.6.2	Amfibieën	62
4.6.3	Reptielen	63
4.6.4	Planten	64
4.7	Wateren en oevers	65
4.7.1	Algemeen zorgvuldig handelen	65
4.7.2	Vogels	65
4.7.3	Vleermuizen	66
4.7.4	Overige zoogdieren	66
4.7.5	Amfibieën	68
4.7.6	Reptielen	69
4.7.7	Libellen	69
4.7.8	Kevers	70
4.7.9	Vissen	70
4.7.10	Weekdieren	71
4.7.11	Planten	71

Deel II	73
5. WERKPROCES Bestendig beheer of onderhoud	74
5.1 Gehele beheerproces	74
5.2 Wel of geen gedragscode?	74
5.3 Toetsen aan verbodsbepalingen	77
5.4 Uitwerken zorgvuldig handelen	78
5.4.1 Bepalen verstoringvrije afstand	78
5.4.2 Bepalen kwetsbare gebruikperiode	78
5.4.3 Bepalen functionaliteitszones	79
5.4.4 Opstellen plan van aanpak	80
5.5 Zorgvuldig realiseren	82
5.6 Omgaan met calamiteiten	82
6. MAATREGELEN Bestendig beheer of onderhoud	85
6.1 Gebruik maatregelencatalogus	85
6.2 Type maatregelen in de catalogus	86
6.3 Gebouwen en werken	88
6.3.1 Vogels	88
6.3.2 Vleermuizen	90
6.3.3 Overige zoogdieren	91
6.3.4 Amfibieën en reptielen	92
6.3.5 Planten	92
6.4 Houtige begroeiingen	93
6.4.1 Algemeen zorgvuldig handelen	93
6.4.2 Vogels	93
6.4.3 Vleermuizen	95
6.4.4 Overige zoogdieren	96
6.4.5 Amfibieën en reptielen	98
6.4.6 Vlinders	99
6.4.7 Libellen	101
6.4.8 Kevers	101
6.4.9 Planten	102
6.5 Kruidige begroeiingen en onbegroeid terrein	103
6.5.1 Algemeen zorgvuldig handelen	103
6.5.2 Vogels	103
6.5.3 Vleermuizen	104
6.5.4 Overige zoogdieren	104
6.5.5 Amfibieën en reptielen	106
6.5.6 Vlinders	108
6.5.7 Libellen	108
6.5.8 Planten	108
6.6 (Half)verhardingen en terreinmeubilair	110
6.6.1 Vogels	110
6.6.2 Amfibieën en reptielen	110
6.6.3 Planten	111

6.7	Wateren en oevers.....	112
6.7.1	Algemeen zorgvuldig handelen.....	112
6.7.2	Vogels	112
6.7.3	Vleermuizen	113
6.7.4	Overige zoogdieren	114
6.7.5	Amfibieën.....	115
6.7.6	Reptielen	116
6.7.7	Libellen.....	117
6.7.8	Kevers.....	118
6.7.9	Vissen	119
6.7.10	Weekdieren	120
6.7.11	Planten	120
Afkortingen	122	
Literatuur	124	
BIJLAGE 1 – Relevante verboden Wet natuurbescherming	126	
BIJLAGE 2 – Reikwijdte soorten gedragscode.....	127	
BIJLAGE 3 – Reikwijdte inzet gedragscode bij Ruimtelijke ontwikkeling of inrichting.....	144	
BIJLAGE 4 – Borging deskundigheid	147	
BIJLAGE 5 – Inventarisatie.....	151	
BIJLAGE 6 – Minimaliseren verstoring	155	
BIJLAGE 7 – Goedkeuringsbesluit.....	157	

Leeswijzer

Hoofdstuk 1 schetst de kaders die worden gevormd door de wettelijke soortbescherming en de relatie met werkzaamheden.

Hoofdstuk 2 beschrijft het inzetbereik van de gedragscode (o.b.v. artikel 3.31 lid 1, Wet natuurbescherming).

Daarna volgen er 2 delen:

- Deel 1, Ruimtelijke ontwikkeling of inrichting (hoofdstuk 3 en 4).
- Deel 2, Bestendig beheer of onderhoud (hoofdstuk 5 en 6).

Van beide delen is de opzet gelijk. Elk deel begint met het werkproces en de beschrijving van het zorgvuldig handelen van voorbereiding tot en met realisatie.

Aansluitend volgt er in elk deel een hoofdstuk met de maatregelen voor het concreet uitwerken van het zorgvuldig handelen.

De **bijlagen** bij deze gedragscode, bestaande uit onder meer:

- Bijlage 2, Lijst met soorten waarvoor deze gedragscode kan worden ingezet.
- Bijlage 3, Reikwijdte inzet gedragscode (RVO-beleid).
- Bijlage 4, Borging van deskundigheid.
- Bijlage 5, Wijze van inventariseren.

Aan de hand van handleiding die bij deze gedragscode hoort, kunnen gemeenten de implementatie van de gedragscode vormgeven.

INTRODUCTIE

Gehanteerde begrippen

Biotoop

Deel van het leefgebied waar een soort gedurende het jaar of in delen van het jaar voorziet in zijn levensbehoeften zoals voor voortplanting, zomerverblijf, of winterrust. Bijvoorbeeld het water van een poel voor de kamsalamander in de zomer en een deel van een dijk in de winter.

Beschermingszone

Fysiek gemarkeerde zone rondom een te beschermen rust- en voortplantingsplaats of essentieel leefgebied om beschadiging en verstoring te voorkomen of te beperken.

Aantoonbaarheid deskundigheid

RVO heeft criteria opgesteld waaraan een ecologisch deskundige dient te voldoen, zie § 2.3. Stadswerk heeft deze deskundigheid nader uitgewerkt op basis van maximale deskundigheidsbevordering, uniformiteit in contracten en aantoonbaarheid bij zorgvuldig handelen.

Ecologisch werkprotocol

Werkafspraken en maatregelen om schade aan flora en fauna te beperken. Ecologische werkprotocollen zijn een onderdeel van het plan van aanpak.

Essentieel leefgebied

Betekenis van de werklocatie voor een soort als essentieel foerageergebied of essentiële migratieroute gekoppeld aan een vaste rust- en voortplantingsplaats binnen en buiten de werklocatie.

Functionaliteitszone

Zone rond een rust- en voortplantingsplaats die voorziet in de noodzakelijke behoeften van de soort zoals in- en uitvliegruimte, in- en uitloopruimte of in- en uitzwemruimte. Bv. water in de watergang met de toegang tot de beverburcht en verbinding met de foerageerlocatie(s) of plek voor bezonning van de oever met kikkerdril of plek waar natte klei voor zwaluwen nabij de nestlocatie, inclusief vrije vliegroute beschikbaar is.

Kwetsbare periode

Dit zijn de soortspecifieke perioden waarbij er sprake is van voortplanting of winterrust. De exacte periode dient te worden bepaald door een deskundige.

Leefgebied

Zie essentieel leefgebied.

Plan van aanpak

Document waarin maatregelen voor zowel het voorkomen als beperken van schade aan flora en fauna zijn uitgewerkt. Tijdens de planvorming en werkvoorbereiding wordt in het plan van aanpak het zorgvuldig handelen op hoofdlijnen uitgewerkt.

Voorafgaand aan de realisatie worden aan het plan van aanpak technische specificaties voor een zorgvuldige uitvoering toegevoegd. Een plan van aanpak wordt ook wel ecologisch werkprotocol genoemd.

Planvorming

Fase van een project waarin onderzoeken (inventarisaties) plaatsvinden en het ontwerp of de werkopdracht wordt bepaald.

Realisatie

Fase van een project waarin het plan daadwerkelijk wordt aangelegd c.q. gerealiseerd.

Ruimtelijke ontwikkeling of inrichting

In het kader van de Wet natuurbescherming betreft dit een fysieke verandering en/of functieverandering van een terrein, gebouw of voorziening waardoor ook de ecologische functie kan veranderen.

Rust- en voortplantingsplaats

Locatie van een soort om te rusten of zich voort te planten. Elke soort kent zijn eigen type rust- en voortplantingsplaats(en). Ook de onderdelen van de omgeving die onlosmakelijk met het functioneren van de locatie zijn verbonden worden tot rust- en voortplantingsplaats gerekend.

Soortspecifieke broedperiode

Vrijwel jaarrond broeden er vogels. Elke vogelsoort heeft een eigen broedperiode. Hiervoor kan de natuurkalender broedvogels van RVO als richtlijn worden gebruikt, zie website RVO. Er wordt in 2020 gewerkt aan een actualisatie.

Verstoren

Het direct of indirect beïnvloeden van het voortplantingssucces en/of de overlevingskansen van vogels en Europees beschermde diersoorten zonder dat daarbij sprake is van fysieke schade aan de soort of rust- of voortplantingsplaatsen.

Verstoringsvrije afstand

Dit is de minimale afstand tussen de werkzaamheden en soort en/of rust- en voortplantingsplaats waarbij er geen verstoring plaatsvindt.

Werklocatie

Door middel van een werkgrens (inclusief transportroutes en depots) afgebakend gebied waarbinnen werkzaamheden plaatsvinden.

Werkvoorbereiding

Fase van een project waarin de technische uitwerking van een plan plaatsvindt, ter voorbereiding op de realisatie.

Zorgplicht

De algemene zorgplicht houdt een algemeen beschaafd en fatsoenlijk handelen in voor aangewezen natuurgebieden en alle in het wild levende dieren en planten en hun directe omgeving (zie artikel 1.11 Wet natuurbescherming).

Zorgvuldig handelen

Zorgvuldig handelen gaat verder: de aanvrager moet actief en aantoonbaar optreden om schade aan een soort te voorkomen, te beperken en/of ongedaan te maken. Wat dat in de praktijk betekent, verschilt van geval tot geval.

Hoe deze gedragscode te gebruiken in 10 stappen?

- 1.** Bepaal of de voorgenomen werkzaamheid onder het inzetbereik van deze gedragscode valt, zie § 1.1, § 1.2, § 1.3 en § 2.2.
- 2.** Zet voor elke stap in het werkproces passende deskundigheid in, zie § 2.3.
- 3.** Bepaal welk onderdeel van de gedragscode gevolgd dient te worden, zie § 2.4.

Vervolg per onderdeel (Ruimtelijk ontwikkeling of inrichting (zie hoofdstuk 3 en 4) **OF** Bestendig beheer of onderhoud (zie hoofdstuk 5 en 6)):

- 4.** Bepaal of de gedragscode nodig is, zie § 3.2 of § 5.2.
- 5.** Bepaal de mate van zorgvuldig handelen: voorkomen of beperken van nadelige effecten op soorten, zie § 3.3 en § 3.4 of § 5.3 en § 5.4.
- 6.** Werk de aanpak uit tot een plan van aanpak op hoofdlijnen, zie § 3.4.4 en § 3.5 voor RO en § 5.4.4 en § 5.5 voor BB.
- 7.** Meld² de inzet van de gedragscode bij het bevoegd gezag.
- 8.** Werk voor de start van de uitvoering het plan van aanpak technisch uit, zie § 3.6 en § 5.6.
- 9.** Realiseer het project aantoonbaar op basis van het plan van aanpak.
- 10.** Bewaar het project- of contractdossier met het volledige plan van aanpak en bijhorende informatie in elk geval 5 jaar.

² Dit gaat in op het moment dat er een (provinciaal) meldpunt is ingericht dan wel het Omgevingsloket hiervoor mogelijkheden biedt.

1. INLEIDING

1.1 Aanleiding

Deze gedragscode Soortbescherming voor gemeenten is de opvolger van de in 2011 goedgekeurde, Stadswerk gedragscode Ruimtelijke ontwikkeling of inrichting en de in 2014 goedgekeurde Stadswerk gedragscode Bestendig beheer of onderhoud groenvoorzieningen.

Deze gedragscode is van toepassing op voorbereidende en uitvoerende werkzaamheden op locaties met wettelijk beschermde soorten. De werkzaamheden worden door gemeenten of in opdracht van gemeenten gerealiseerd.

De gedragscode geeft invulling aan aantoonbaar zorgvuldig handelen. Het betreft een uitwerking van het onderdeel soortbescherming van de Wet natuurbescherming. Centraal hierin staat: **behoud en herstel van biodiversiteit**.

Werkzaamheden kunnen tot gevolg hebben dat individuele planten en dieren en bepaalde rust- en voortplantingsplaatsen negatieve effecten ondervinden. Door te handelen volgens deze gedragscode, worden negatieve effecten op (lokale) populaties van beschermde dieren en planten inzichtelijk gemaakt en voorkomen of beperkt. Daarvoor wordt er met deze gedragscode een degelijke procedure doorlopen vanaf de voorbereiding tot en met de realisatie en wordt biodiversiteit aantoonbaar behouden.

Deze gedragscode is toepasbaar in de contract-systematiek en contractvoorwaarden zoals die in Nederland worden gehanteerd bij de uitvoering van werkzaamheden. Het betreffen met name RAW- en STABU-bestekken, RVOI (regeling verhouding opdrachtgever en ingenieursbureaus), DNR (De Nieuwe Regeling, idem voor adviesbureaus), UAV (Uniforme Administratieve Voorwaarden; voorwaarden bij bestekken) en UAV-GC (voorwaarden bij geïntegreerde contracten).

1.2 Soortbescherming bij werkzaamheden

Deze gedragscode is specifiek bedoeld voor het zorgvuldig handelen bij het voorbereiden en uitvoeren van werkzaamheden op plaatsen met beschermde soorten. De werkzaamheden dienen te vallen onder ruimtelijke ontwikkeling of inrichting (RO) of onder bestendig beheer of onderhoud (BB), zie artikel 3.31 lid 1 in de Wet natuurbescherming. Soortbescherming op een werklocatie dient volgens dit artikel op een passende wijze invulling te krijgen.

Deze gedragscode voorziet daarin op 2 niveaus:

- Wettelijke borging: een door de Minister goedgekeurde gedragscode is een in de wet beschreven juridisch instrument voor het aantoonbaar zorgvuldig handelen op locaties met beschermde soorten.
- Praktische borging: Deze gedragscode beschrijft hoe het zorgvuldig handelen specifiek en aantoonbaar dient te worden ingevuld. Omdat er binnen de meeste gemeenten een duidelijke organisatorische scheiding is, tussen het werkproces "ruimtelijke ontwikkeling of inrichting" en het werkproces "bestendig beheer of onderhoud", zijn deze processen in deze gedragscode in twee aparte delen uitgewerkt.

1.2.1 Ruimtelijke ontwikkeling of inrichting

Onder ruimtelijke ontwikkeling of inrichting (RO) wordt een breed scala aan werkzaamheden verstaan met als resultaat een functieverandering of uiterlijke verandering van een gebied of object. In de praktijk spreken we dan van (ver-)bouwen, (her-)inrichten, aanleggen, reconstrueren, groot onderhoud, omvormen of een verandering in beheer of gebruik. Meestal worden dergelijke werkzaamheden gerealiseerd in de vorm van een project.

Voorbeelden van RO-projecten zijn:

- Aanleg of verbreden van een weg.
- (Uit)bouwen van een gemeentehuis of buurthuis.
- Aanleg of herinrichten van een park.
- Aanleg van een kabel- of leidingtracé.

Dergelijke projecten gaan veelal gepaard met het omvormen van een bestaande situatie zoals:

- Verwijderen of vervangen van een beplanting.
- Slopen van een gebouw.
- Dempen van een watergang.

1.2.2 Bestendig beheer of onderhoud

Onder bestendig beheer of onderhoud (BB) wordt het voortzetten van (regulier) onderhoud verstaan. Het resultaat daarvan is het behoud van de bestaande situatie en het behoud van de aan de locatie gekoppelde functies voor flora en fauna. Werkzaamheden worden veelal op basis van een beheerplan of beheersysteem verricht en kennen een bepaalde cyclus of herhaling. Meestal worden dergelijke werkzaamheden gerealiseerd in de vorm van een contract.

Voorbeelden van werkzaamheden zijn:

- Eén keer per drie jaar snoeien van een laanbeplanting.
- Twee keer per jaar maaien van een wegberm.
- Eén keer per zeven jaar schilderen van een gemeentehuis.

1.3 Waarom deze gedragscode?

Er gelden vier belangrijke motieven om deze gedragscode toe te passen:

- a. Maatschappelijk motief: invulling geven aan duurzaam behouden en ontwikkelen (bijvoorbeeld: circulaire economie, Lifecycle Engineering, natuur-inclusief bouwen of Breeam). Deze gedragscode geeft belangrijke handvatten op basis waarvan duurzaamheid (inclusief programma biodiversiteit) een concrete invulling krijgt.
- b. Juridische motief met erkend belang: benutten van de wettelijke ruimte die een gedragscode biedt. Bepaalde verbodsbepalingen gelden niet meer, wanneer wordt gewerkt volgens een gedragscode. Er moet dan wel sprake zijn van een wettelijk erkend belang (zie § 2.2), en aantoonbaar conform deze gedragscode en het goedkeuringsbesluit worden gewerkt.
- c. Juridisch motief zonder erkend belang: door het nemen van bepaalde voorzorgsmaatregelen kan een overtreding van de Wet natuurbescherming worden voorkomen. Middels deze gedragscode kunnen die voorzorgsmaatregelen zorgvuldig worden voorbereid en uitgevoerd. Er is dan sprake van aantoonbaar zorgvuldig handelen. Deze aanpak is inzetbaar bij ruimtelijke ingrepen waarvoor geen erkend belang geldt, maar waar wel sprake is van wettelijk beschermde soorten.
- d. Sectoraal motief: in het verleden zijn diverse gedragscodes opgesteld door individuele gemeenten. De Rijksoverheid en provincies willen vanuit uitvoerings- en handhavingsoogpunt het aantal gedragscodes beperken. Deze gedragscode is een sectorale gedragscode, geldend voor alle gemeenten en organisaties die in opdracht van gemeenten werken.

1.4 Doelgroepen

Deze gedragscode is inzetbaar bij voorbereidende en uitvoerende werkzaamheden ten behoeve van de realisatie van ruimtelijke ontwikkeling of inrichting **EN** bestendig beheer of onderhoud door gemeenten en partijen die onder regie van gemeenten vallen en organisaties die werken in opdracht van gemeenten.

1.5 Doorgevoerde wijzigingen

Ten opzichte van de vorige Stadswerk gedragscodes zijn de volgende wijzigingen verwerkt:

- Wijziging van het wettelijk kader (Wet natuurbescherming).
- Aansluiting op de Omgevingswet.
- Aansluiting op soortmanagement.
- Wijzigingen in de lijsten met beschermde soorten.
- Wijzigingen in het inzetbereik van een gedragscode.
- Samenvoeging van twee gedragscodes tot één.
- Detaillering van de aanpak voor voorkomen en beperken.
- Detaillering van de maatregelen voor zorgvuldig handelen per soortgroep.

2. INZETBEREIK GEDRAGSCODE

2.1 Wet natuurbescherming

Tot 2017 bestond natuurwetgeving in Nederland uit:

- Bescherming van gebieden: Natuurbeschermingswet 1998.
- Bescherming van soorten: Flora- en faunawet.

De Rijksoverheid heeft deze wetten, samen met de Boswet, geïntegreerd tot één Wet natuurbescherming die per 1 januari 2017 in werking is getreden. Deze gedragscode is een uitwerking van het onderdeel soortbescherming van deze wet op basis van artikel 3.31, voor ruimtelijk ontwikkeling of inrichting en boor bestendig beheer of onderhouden, zie ook kader.

Artikel 3.31 Wet natuurbescherming

De verboden, bedoeld in de artikelen 3.1, 3.2, zesde lid, 3.5, 3.6 tweede lid, of 3.10, en de krachtens artikel 3.11, eerste lid, geldende verplichting tot melding, zijn niet van toepassing op handelingen die zijn beschreven in en aantoonbaar worden uitgevoerd overeenkomstig een door Onze Minister goedgekeurde gedragscode.

2.2 Soortbescherming

Soortbescherming is voor heel Nederland van kracht. Voor alle in het wild levende planten en dieren geldt de algemene zorgplicht (zie bijlage 1). Tevens heeft de minister beschermde soorten vastgesteld. De bescherming van deze soorten is nader uitgewerkt in **verbodsbepalingen** (zie bijlage 1).

De beschermde soorten zijn in de eerste plaats ontleend aan Europese afspraken, vastgelegd in verdragen (Bern en Bonn) en richtlijnen (Habitat- en Vogelrichtlijn). In de tweede plaats is een lijst met nationaal beschermde soorten in de wet opgenomen. Een overzicht van de beschermde soorten is bijgevoegd in bijlage 2.

In aanvulling op artikel 3.31 van de Wet natuurbescherming (zie 2.1) hanteert het bevoegd gezag voor gedragscodes de volgende aandachtspunten en beperkingen ten aanzien van het inzetbereik.

Opzettelijk doden

Een gedragscode is geen vrijstelling voor het opzettelijk doden van individuen van beschermde soorten. Indien er tijdens het zorgvuldig handelen maatregelen zijn getroffen om doden te voorkomen, is er geen sprake van opzettelijk doden.

Vrijgestelde soorten

De Rijksoverheid en de provincies hebben de bevoegdheid om een vrijstelling te verlenen van bepaalde verboden voor bepaalde beschermde soorten bij bepaalde handelingen. De reikwijdte van de vrijstelling is door elke provincie uitgewerkt in haar eigen verordening en het staat de provincies vrij om deze verordening te wijzigen. Bij toepassing van de gedragscode dient rekening te worden gehouden met de actuele provinciale verordening (zie de website van de provincie). Het in deze gedragscode uitgewerkte zorgvuldig handelen is niet verplicht als een soort is vrijgesteld van de verboden die mogelijk overtreden worden voor de betreffende handeling. Voor vrijgestelde soorten kan de gedragscode wel worden gebruikt als uitwerking van de zorgplicht.

Soortmanagementplannen

Indien een gemeente beschikt over een geldend soortmanagementplan of een gebiedsgerichte ontheffing voor een bepaalde periode voor specifieke soorten, locaties en/of werkzaamheden, vervangt de gedragscode deze ontheffing niet. De realisatie van maatregelen uit dergelijke soortmanagementplannen of ontheffingen kan worden meegenomen in het plan van aanpak van de gedragscode.

Uitgesloten soorten

De volgende soorten zijn uitgesloten voor het werken met gedragscodes:

- Soorten die, van nature, slechts op één of enkele plekken in Nederland voorkomen.
- Soorten die niet (meer) in Nederland voorkomen, niet recent zijn waargenomen of waar geen sprake is van een gevestigde populatie.
- Soorten die alleen in zee leven.
- Soorten die alleen in Natura 2000-gebieden leven.

Deze soorten zijn opgenomen in bijlage 2 met "nvt" in de kolom "inzet gedragscode".

Uitgezette soorten

In het wild levende exemplaren van soorten die zijn uitgezet of uitgezaaid, buiten hun natuurlijk verspreidingsgebied, vallen niet onder de bescherming van de verbodsbepalingen van de Wet natuurbescherming. Voor deze exemplaren is geen gedragscode nodig.

Inzet bij ruimtelijke ontwikkelingen of inrichtingen

Deze gedragscode is alleen inzetbaar voor kleinschalige ruimtelijke ontwikkelingen of inrichtingen. De omvang van het project dient te passen binnen de afgesproken reikwijdte (zie bijlage 3).

Ruimtelijke ontwikkelingen die plaats vinden op zee en/of op terreinen die zijn aangewezen als kwalificerend habitattypen in Natura 2000-gebied, vallen buiten de reikwijdte van deze gedragscode. Werkzaamheden aan of ten behoeve van infrastructuur binnen deze gebieden vallen wel onder het inzetbereik van de gedragscode.

Inzet bij bestendig beheer of onderhoud

Deze gedragscode is alleen inzetbaar voor werkzaamheden waarbij de bestaande situatie behouden blijft.

Bestendig beheer dat plaats vindt op zee en/of op terreinen die zijn aangewezen als kwalificerend habitattypen in Natura 2000-gebieden, vallen buiten de reikwijdte van deze gedragscode. Werkzaamheden aan of ten behoeve van infrastructuur binnen deze gebieden vallen wel onder het inzetbereik van de gedragscode.

2.2.1 Wettelijke belangen

Verboden mogen (in beperkte mate) overtreden worden, indien er sprake is van één of meerdere in de wet genoemde belangen. Dit in relatie tot de beschermingsstatus van de aanwezige soorten, zie figuur 1.

	Vogels	Habitat richtlijn soorten	Nationale soorten
In de wet genoemde belangen	art 3.3.4	art 3.8.5	art 3.10.2 (art 3.8.5)
1. Volksgezondheid	X	X	X
2. Openbare veiligheid	X	X	X
3. Veiligheid van het luchtverkeer	X		
4. Bescherming wilde flora en fauna	X	X	X
5. Dwingende redenen van groot openbaar belang (sociaal, economisch, wezenlijk gunstig effect voor milieu)		X	X

Figuur 1, De geldende wettelijk belangen per categorie soorten (met verwijzing naar de artikelen in de Wet natuurbescherming).

2.2.2 Belangen versus gemeentelijke taken

Werkzaamheden die door of in opdracht van gemeenten worden uitgevoerd en die binnen de reikwijdte van het “beperken” binnen deze gedragscode vallen, worden uitgevoerd in het kader van aan gemeenten opgedragen wettelijk taken³. Deze taken zijn nodig om de inwoners van gemeenten gezond, veilig en prettig te kunnen laten wonen, werken en recreëren.

Om deze wettelijke taken uit te kunnen voeren, bezitten gemeenten vastgoed en terreinen. Deze worden beheerd en onderhouden of desgewenst opnieuw (her)ingericht of aangelegd. Voorbeelden zijn gemeentehuizen en andere gebouwen voor ambtenaren en publieke functies (scholen, wijkgebouwen, sportzalen etc.) en openbare wegen, nuts- en groenvoorzieningen en lokale waterpartijen. De gemeentelijke taken raken daarmee vrijwel alle wettelijke belangen, zie figuur 1.

Het betreft de volgende taken:

- Het aanleggen van nutsvoorzieningen, droge en natte infrastructuur met bijbehorende voorzieningen en werken. Hiermee borgen gemeenten de toegankelijkheid en bereikbaarheid van gebouwen, werken en terreinen. Dit betreft alle categorieën in deze gedragscode. Deze wettelijke taken vallen onder de belangen openbare veiligheid en/of groot openbaar belang.
- Veilig en functioneel houden van de leefomgeving en de gebouwen, werken en terreinen daarin zodat inwoners geen schade ondervinden en niet worden blootgesteld aan schadelijke stoffen. Deze taken vallen onder de belangen openbare veiligheid en volksgezondheid.
- Het realiseren van gezondheid- en onderwijsbeleid, actualiseren van de leefomgeving en effectueren van water-, natuur- en milieubeleid. Hiervoor worden gebouwen, begroeiingen, verhardingen en andere inrichtingselementen beschermd, gerenoveerd of juist vervangen. Voor het onderdeel natuur geldt het belang flora en fauna, voor het onderdeel milieubeleid geldt het belang volksgezondheid en voor het actualiseren van de leefomgeving gaat het om de belangen openbare veiligheid en groot openbaar belang.
- Het duurzaam beheren en onderhouden van de hiervoor genoemde voorzieningen zodat overheidsgelden zinvol zijn besteed (voorkomen van vroegtijdige vernietiging van kapitaalgoederen). Beheerwerkzaamheden dragen ook bij aan min of meer constante standplaatsfactoren voor soorten zodat beschermde soorten kunnen blijven voortbestaan. Deze werkzaamheden vallen onder de belangen groot openbaar belang en flora en fauna.

³ Wettelijke taken die voortkomen uit de volgende wetten: Wegenwet, Gemeentewet, Burgerlijk Wetboek, Omgevingswet, Wet natuurbescherming en richtlijnen (o.a. CROW), zie ook <https://www.rijks-overheid.nl/onderwerpen/gemeenten/taken-gemeente>

2.2.3 Zorgvuldig handelen

Op locaties met beschermde soorten, dient zorgvuldig te worden gehandeld met als uitgangspunten:

- Behoud van aanwezige soort(en).
- Behoud van aanwezige rust- en voortplantingsplaatsen.
- Behoud van functionaliteit van aanwezige rust- en voortplantingsplaatsen.
- Behoud van essentieel leefgebied.

In de gedragscode wordt onderscheid gemaakt tussen het voorkomen en het beperken van nadelige effecten.

Voorkomen van nadelige effecten

Voor alle soorten geldt dat er met de gedragscode kan worden gewerkt als nadelige effecten aan beschermde soorten, rust- en voortplantingsplaatsen en daaraan gekoppeld essentieel leefgebied worden voorkomen. De essentie hierbij is:

- Op werklocaties met essentieel leefgebied en/of rust- en voortplantingsplaatsen buiten de kwetsbare perioden werken in combinatie met behoud van vaste rust- en voortplantingsplaatsen en de daarbij behorende functionaliteit van de werklocatie voor aanwezige soorten.
- Voldoende afstand houden bij rust- en voortplantingsplaatsen om verstoring te voorkomen.
- Voorkomen van nadelige effecten aan (individuele van) soorten.

Hiervoor kunnen mitigerende maatregelen noodzakelijk zijn.

Beperken van nadelige effecten

In bepaalde situaties is het op basis van inzet van de gedragscode in beperkte mate toegestaan verblijfplaatsen te beschadigen vernielen of individuen te vangen of te verstoren. Hiervoor gelden de volgende criteria:

- De werkzaamheid valt onder een in de wet genoemd belang (zie § 2.2.1 en § 2.2.2).
- De werkzaamheid moet op die locatie worden uitgevoerd (noodzaak aantonen).
- De werkzaamheid moet op dat moment worden uitgevoerd (noodzaak aantonen).
- De werkzaamheid moet op die manier worden uitgevoerd (werkwijze onderbouwen).

Bij bestendig beheer of onderhoud is dit mogelijk voor alle wettelijk beschermde soorten. Voor ruimtelijke ontwikkeling geldt dit alleen voor bepaalde soorten, zie kolom 'Inzet gedragscode' in de soortenlijst van bijlage 2.

2.3 Inzet deskundigheid

Het invullen en borgen van de wettelijke soortbescherming en het daaruit voortvloeiende zorgvuldig handelen vereist een bepaalde deskundigheid van betrokkenen. De Rijksoverheid stelt eisen aan een ecologisch deskundige (zie kader).

Deskundigheidseisen (versie februari 2020)

Onder een ecologisch deskundige verstaat RVO iemand die ecologisch advies geeft of werkzaamheden begeleidt op het gebied van habitats en soorten. Deze persoon heeft schriftelijk aantoonbare ervaring en specifieke ecologische kennis.

Personen die aantoonbaar voldoen aan deze eisen, worden door het bevoegd gezag erkend als een deskundige bij het toepassen van deze gedragscode. Deze personen verzorgen de voorbereiding, begeleiding en/of realisatie van het zorgvuldig handelen.

Vereniging Stadswerk Nederland heeft voor het voorbereiden en uitvoeren van soortbescherming, deskundigheid nader uitgewerkt, zodat deze aansluit op de gehanteerde functies bij het voorbereiden, contracteren en realiseren van werkzaamheden in gemeenten. Hierbij is sprake van twee typen deskundigheid:

- Verzamelen soortinformatie: zorgvuldig inventariseren.
- Voorbereiden en realiseren werkzaamheden: zorgvuldig handelen.

Voor het zorgvuldig handelen bestaat er een duidelijk verschil tussen deskundigheden bij ruimtelijke ontwikkeling of inrichting en bestendig beheer of onderhoud. De uitwerking van deze deskundigheden is opgenomen in bijlage 4. Bij het opstellen van het plan van aanpak (zie § 3.5.3 of § 5.5.3) wordt tevens aangegeven welk type deskundigheid bij welk onderdeel wordt ingezet.

2.4 Toepassen gedragscode

In deze gedragscode is vanaf hier sprake van 2 delen. Bepaal het juiste deel van de gedragscode op basis van onderstaande vragen.

- Betreffen de werkzaamheden een ruimtelijke ontwikkeling of inrichting (zie paragraaf 1.2)? Ga dan verder bij deel I (hoofdstuk 3 en 4).
- Betreffen de werkzaamheden bestendig beheer of onderhoud (zie paragraaf 1.2)? Ga dan verder bij deel II (hoofdstuk 5 en 6).

Deel I

RUIMTELIJKE ONTWIKKELING OF INRICHTING (ROI)

3. WERKPROCES Ruimtelijke ontwikkeling of inrichting

3.1 Van initiatief tot en met realisatie

Bij het voorbereiden en realiseren van een ruimtelijke ontwikkeling of inrichting (RO) hebben diverse organisaties en diensten van organisaties een rol. Een ruimtelijke ontwikkeling kan worden opgedeeld in een aantal fasen of werkprocessen. Deze gedragscode geeft invulling aan het aantoonbaar zorgvuldig handelen gedurende het totale werkproces: van initiatief tot en met realisatie. Wie, welke stappen uitvoert, hangt af van de taakverdeling of het contract tussen betrokken partijen.

De rode draad in het werkproces is dat er tijdens elke stap aantoonbaar zorgvuldig wordt gehandeld en dat informatie op een juiste en volledige wijze wordt overgedragen. Het betreft de volgende stappen:

1. Keuze wel of geen gedragscode inzetten (zie § 3.2).
2. Toetsen aan verbodsbepalingen (zie § 3.3).
3. Uitwerken zorgvuldig handelen (zie § 3.4).
4. Zorgvuldig realiseren (zie § 3.5).
5. Omgaan met calamiteiten (§ 3.6).

In de paragrafen hierna wordt elk onderdeel uitgewerkt.

3.2 Wel of geen gedragscode?

Het doorlopen van checklist I geeft antwoord op de vraag of inzet van de gedragscode mogelijk is. De resultaten van de drie stappen uit checklist I dienen te worden opgenomen in het projectdossier.

Voor checklist I is **volledige en actuele soortinformatie** van de werklocatie noodzakelijk. Dit is inclusief de omgeving van de werklocatie, tot zover de invloed⁴ van de werkzaamheden op aanwezige soorten merkbaar is. Hiervoor is nodig:

- Soortinformatie die niet ouder is dan 3 jaar.
- Inzicht in de exacte locaties van rust- en voortplantingsplaatsen.
- Inzicht in de functionaliteit van de werklocatie als essentieel leefgebied.

⁴ Inventariseer de omgeving tot zover er geen invloed (bv. geluid, trilling e.d) van de werkzaamheden meer merkbaar is.

Aandachtspunten bij het verzamelen van soortinformatie zijn:

- Informatie over aanwezige beschermde soorten zijn in een zo vroeg mogelijk projectstadium beschikbaar: initiatieffase of ontwerpfase.
- Informatiebronnen zoals de Nationale Databank Flora en Fauna (NDFF) of een eigen databank met soortinformatie kunnen worden gebruikt.
- Een ecologisch deskundige bepaalt of de soortinformatie volledig is (bv. een deskundige op niveau planvormer/planvoorbereider, zie bijlage 4).
- Indien de soortinformatie niet beschikbaar is of onvolkomenheden bevat, dient er te worden geïnventariseerd. Het vaststellen of het uitsluiten van soorten op een werklocatie dient volgens geldende protocollen en kennisdocumenten BIJ12 plaats te vinden (indien deze beschikbaar zijn voor de soort). Voor soorten waar geen protocol of kennisdocument beschikbaar is, bepaalt een ecologisch deskundige de inventarisatiemethode(n). De gedragscode geeft hiervoor richtlijnen (bv. deskundigheid inventarisaren conform bijlage 4 en aanpak inventarisatie conform bijlage 5).

3.3 Toetsen aan verbodsbepalingen

Wanneer worden er (mogelijk) verboden overtreden?

- Er zijn rust- en voortplantingsplaatsen of essentieel leefgebied aanwezig op de werklocatie en daarmee kans op een overtreding van de verboden: doden van individuen, verstoren en beschadigen rust- en voortplantingsplaatsen.
- Er zijn rust- en voortplantingsplaatsen aanwezig buiten de werklocatie en binnen de invloedzone van de uit te voeren werkzaamheden: en daarmee kans op een overtreding van het verbod verstoren.

3.4 Uitwerken zorgvuldig handelen

Uitgangspunt voor dit onderdeel is dat er (mogelijk) verboden overtreden worden.

Hiervoor dient checklist II doorlopen te worden. Checklist II beschrijft het gedrag of de te nemen maatregelen om in eerste instantie overtredingen van de **verboden te voorkomen**. Indien dit aantoonbaar niet mogelijk is EN er geldt een noodzaak (o.a. wettelijk belang, zie 2.2.3) EN in de soortenlijst van bijlage 2 is aangegeven dat beperken mogelijk is, dan mag er in tweede instantie schade worden beperkt.

RO-checklist I – Wel of geen gedragscode?

Stap 1. Verzamelen informatie

Projectinformatie

Wat zijn de kenmerken van het project?

- Wat is de werklocatie en de werkgrens inclusief aanvoer/afvoerroutes, depots e.d.?
- Wat is de bestaande situatie op de werklocatie en wat is nodig om het projectresultaat te bereiken? (bv. sloop gevel t.b.v. nieuwe aanbouw)
- Aanleiding: gelden er één of meerdere in de wet genoemde belangen en welke is/zijn dit? (zie § 2.2.1 en § 2.2.2)
- Wat is de planning, welke vaste data gelden?
- Past de ruimtelijke ontwikkeling of inrichting binnen de reikwijdte van de gedragscode (zie § 1.2 en 2.2)?

- ⇒ Valt het project onder de reikwijdte: ga verder bij Soortinformatie.
- ⇒ Valt het project niet onder de reikwijdte: inzet van de gedragscode is niet mogelijk. Soortbescherming kan nog steeds een aandachtspunt zijn.

Soortinformatie

- Zijn er (vaste) rust- en voortplantingsplaatsen en/of essentiële leefgebieden van wettelijk beschermde soorten op de werklocatie en/of binnen de invloedzone van de werkzaamheden (zie § 3.2 voor wijze van inventariseren) aanwezig.
- ⇒ Is het antwoord ja, ga naar stap 2.
- ⇒ Is het antwoord nee, dan is soortbescherming geen randvoorwaarde voor het project. Inzetten van de gedragscode is niet nodig. De algemene zorgplicht blijft wel van kracht.

Stap 2. Toetsen aan verbodsbepalingen

- Confronteer projectinformatie met soortinformatie: welke verboden worden er (mogelijk) overtreden (zie § 3.3)? Controleer ook rijks of provinciaal vrijgestelde soorten.
- ⇒ Wel een (mogelijke) overtreding: ga naar stap 3.
- ⇒ Geen overtreding: soortbescherming is geen randvoorwaarde voor het werk. Inzetten van de gedragscode is niet nodig. De algemene zorgplicht blijft wel van kracht.

Stap 3. Uitwerken zorgvuldig handelen

- Werk het zorgvuldig handelen uit conform § 3.4.
- Neem de uitkomsten van alle stappen op in het projectdossier.

RO-checklist II – Uitwerken zorgvuldig handelen

Stap 1. Bepalen gebruik, functionaliteitszone en leefgebied

Op basis van de soort, de locatie en de werkzaamheden wordt door een deskundige (zie § 2.3 en bijlage 4) per rust- en voortplantingsplaats en/of leefgebied de verstoringvrije afstand, de kwetsbare gebruikperiode en functionaliteitszone bepaald (zie § 3.4.1, § 3.4.2 en § 3.4.3).

Stap 2. Overtreding voorkomen of beperken

1. Overtreding voorkomen

De werkzaamheden zo aanpassen dat er geen verboden worden overtreden:

- Buiten verstoringvrije afstand werken.
- Buiten functionaliteitszone werken.
- Buiten essentieel leefgebied werken.
- Buiten soortspecifieke kwetsbare periode werken.

De werkwijze uitwerken in het plan van aanpak op basis van de maatregelencatalogus RO (zie § 3.4.4 en hoofdstuk 4).

Indien dit niet mogelijk is, stap 2 uitwerken. Dit kan alleen maar voor soorten uit bijlage 2 met categorie beperken en voor projecten met een noodzaak (o.a. erkend belang, zie § 2.2.3).

2. Overtreding beperken (uitsluitend mogelijk o.b.v. belang en bijlage 2)

De werkzaamheden zo aanpassen dat er in beperkte mate verboden worden overtreden; bijvoorbeeld door:

- Binnen de functionaliteitszone werken buiten de gebruikersperiode.
- Binnen een deel van het essentieel leefgebied werken.
- Op zorgvuldig wijze binnen de soortspecifieke kwetsbare periode werken.

Dit uitwerken in het onderdeel specifiek zorgvuldig handelen van het plan van aanpak o.b.v. de maatregelencatalogus RO (zie § 3.5 en hoofdstuk 4).

3.4.1 Bepalen verstoringvrije afstand

De verstoringvrije afstand is de minimale afstand tussen werkzaamheden en een rust- en voortplantingsplaats waarbij er geen verstoring plaatsvindt. De werktechniek is hierbij zeer bepalend (bv. palen heien of palen pulsen).

Het is alleen noodzakelijk de verstoringvrije afstand te bepalen wanneer een soort gebruik maakt van de rust- en voortplantingsplaats en/of het essentieel leefgebied in de periode dat er werkzaamheden worden uitgevoerd.

Soorten zijn veelal gewend aan een bepaalde omvang van geluid, licht en trilling. De bestaande situatie, voorafgaand aan de werkzaamheden, is dan ook maatgevend voor het bepalen van de werkmethoden en de werkafstanden tot een rust- en voortplantingsplaats.

Daarom is het noodzakelijk om verstoringsvrije afstand(en) te bepalen door een deskundige. Bijlage 6 geeft richtlijnen en criteria voor het bepalen van deze afstand(en). De wijze waarop de verstoringsvrije afstand(en) zijn bepaald met onderbouwing opnemen in het plan van aanpak.

Het zorgvuldig handelen binnen de verstoringsvrije afstand maakt deel uit van de verdere uitwerking.

3.4.2 Bepalen kwetsbare gebruikperiode

Bij veel soorten is er sprake van een duidelijk aanwijsbare rust- en voortplantingsplaats (bv. groeiplaats, nest, hol, hoop of holte). Voor elke rust- en voortplantingsplaats geldt een soortspecifieke gebruikperiode. Binnen die gebruikperiode kan een kwetsbare periode gelden.

Er kunnen drie typen gebruik van rust- en voortplantingsplaatsen worden onderscheiden:

- 1. Vaste rust- en voortplantingsplaatsen, jaarrond in gebruik:** De soort is jaarrond aanwezig, er geldt dan ook jaarrond zorgvuldig handelen. De kwetsbare perioden zijn de voortplantingsperiode, winter-rustperiode of bloeiperiode.
- 2. Vaste rust- en voortplantingsplaatsen, tijdelijk in gebruik:** De soort keert na een bepaalde afwezigheid weer terug op dezelfde plek. De kwetsbare periode geldt indien de soort aanwezig is. Het betreft de voortplantingsperiode of rustperiode.
- 3. Tijdelijke rust- en voortplantingsplaatsen:** Er geldt alleen een kwetsbare periode als de soort de rust- en voortplantingsplaats in gebruik heeft.

In bijlage 2 zijn per soort deze typen rust- en voortplantingsplaatsen vermeld in de kolom R&V. Per soort en type rust- en voortplantingsplaats dient de specifieke kwetsbare periode te worden bepaald door een deskundige (zie § 2.3, bijlage 4).

Een soort kan gebruik maken van de werklocatie zonder dat er sprake is van een aanwijsbare rust- en voortplantingsplaats; dan ligt de werklocatie in (een deel van) het leefgebied. Binnen dat leefgebied kunnen bepaalde essentiële delen in een bepaalde periode kwetsbaar zijn. Bijvoorbeeld voedselbiotoop, vaste migratieroute, overwinteringsbiotoop of voortplantingsbiotoop.

3.4.3 Bepalen functionaliteitszone

Voor vaste rust- en voortplantingsplaatsen (zowel jaarrond in gebruik als tijdelijk in gebruik) geldt als uitgangspunt het behouden en functioneel houden van de rust- en voortplantingsplaats. Het betreft de noodzakelijke behoeften binnen de soortspecifieke actieradius. Dit is de functionaliteitszone.

Voorbeelden zijn:

- In- en uitvliegruimte, in- en uitloopruimte of in- en uitzwemruimte. Bv. deel van het water in de watergang met de toegang tot de beverburcht en verbinding met de foerageerlocatie(s).
- Een constant leefklimaat in en nabij de rust- en voortplantingsplaats. Bv. plek met bezonning van de oever met kikkerdril.
- Beschikbaarheid van noodzakelijke bouwstoffen voor het maken en onderhouden van de voortplantingsplaats. Bv. natte klei voor zwaluwen nabij de nestlocatie, inclusief vrije vliegroute.
- Beschikbaarheid van voedsel voor het continue voeden van de jongen. Bv. voor vleermuizen bestaat de zone uit de kraamkamer, de foerageerlocatie en de route tussen beide locaties.

Voor tijdelijke rust- en voortplantingsplaatsen is deze bepaling alleen noodzakelijk indien er binnen de gebruiksperiode van de rust- en voortplantingsplaats wordt gewerkt.

Op basis van de soort en de bestaande situatie wordt door een deskundige (zie § 2.3 en bijlage 4) per rust- en voortplantingsplaats de omvang van de functionaliteitszone bepaald.

Indien er beschermde soorten op of nabij de werklocatie leven, zonder aanwijsbare rust- en voortplantingsplaatsen, is er alleen sprake van een leefgebied (bv. vissen in het grachtenstelsel). Ten behoeve van het behoud van deze soorten dient het leefgebied op of nabij de werklocatie in kaart te worden gebracht. Dit betreft de begrenzing van het leefgebied, eventueel opgedeeld in biotopen per kwetsbare periode (bv. overwinteringsbiotoop en voortplantingsbiotoop). Binnen het leefgebied kan schade voorkomen of beperkt worden door te faseren en/of te geleiden (met tijdelijke voorzieningen) met behoud van de functionaliteit van de werklocatie als leefgebied. Dit is nader uitgewerkt in de maatregelencatalogus.

3.4.4 Opstellen plan van aanpak

Het plan van aanpak soortbescherming, in het kort plan van aanpak, vormt de projectspecifieke uitwerking van de gedragscode. Het plan van aanpak wordt opgesteld aan de hand van het format uit checklist III.

Gedurende de planvorming en werkvoorbereiding wordt er naar een plan van aanpak toegewerkt. Het betreft in eerste instantie een plan van aanpak op hoofdlijnen op basis van voorgaande paragrafen.

Voorafgaand aan de start van de werkzaamheden wordt het plan van aanpak verder uitgewerkt met technische specificaties voor de realisatie. Hoofdstuk 4 biedt hiervoor de basis.

RO-checklist III - Format plan van aanpak

1. Algemene werkbeschrijving

Omschrijving van het project waar dit plan van aanpak bij hoort.

2. Risicoanalyse

Projectinformatie

- Werklocatie en werkgrens (bestaande situatie).
- Werkzaamheden.
- Wettelijk belang(en).
- Planning.
- Soortinformatie.

Risicoanalyse

Welke flora en fauna risico's gelden op basis van te verrichten werkzaamheden, locatie, soortinformatie en planning?

- Welke verboden kunnen overtreden worden?
- Conclusie: Is het werk uitvoerbaar middels voorkomen of beperken?

3. Risicomangement

Deskundig handelen

- Inzet deskundig personeel (aantoonbaar).
- Wanneer werkinstructies: overdracht informatie en werkwijze.

Zorgvuldig handelen

- Algemeen zorgvuldig handelen:
 - Controle informatie in het veld.
 - Planning.
 - Werkwijze: Werkrichting/werktechniek/fasering.
 - Geluid, trilling en licht.
 - Vernatting, verdroging.
 - Menselijke aanwezigheid.
 - Omgang met vrijkomende materialen.
- Specifiek zorgvuldig handelen:
Omgang met individuen, rust- en voortplantingsplaatsen en leefgebied: uitwerken voorkomen en/of beperken o.b.v. maatregelencatalogus.

4. Verzamelen en uitwisselen gegevens

- Aanpak controle actualiteit soortgegevens.
- Format voor overdracht soortgegevens.
- Overdrachtmomenten.

5. Communicatie

- Taakverdeling: wie communiceert over wat aan wie.
- Overlegmomenten, bijwoonpunten en veldcontroles.
- (Eind)evaluatie.

6. Omgaan met calamiteiten

- Op basis van § 3.6.

3.5 Zorgvuldig realiseren

De realisatie dient aantoonbaar conform het plan van aanpak plaats te vinden. Hiervoor gelden de volgende aandachtspunten:

- Deze gedragscode en het bijbehorende plan van aanpak zijn aanwezig op de werklocatie (opnemen in het projectdossier).
- Er wordt aantoonbaar conform het plan van aanpak gewerkt, medewerkers krijgen een werkinstructie op basis van het plan van aanpak.
- Het plan van aanpak is actueel: mutaties in de aanpak worden verwerkt in het plan van aanpak (op basis van overleg tussen betrokken partijen).
- Na afronding van de werkzaamheden worden tijdelijke voorzieningen zoals markeringen en eventuele tijdelijke rust- en voortplantingsplaatsen verwijderd.
- Na afronding wordt het plan van aanpak geëvalueerd.
- Het projectdossier wordt minimaal vijf jaar gearhiveerd.

In bepaalde situaties is het noodzakelijk om ruim voor de start van het project eerst maatregelen ter bescherming van flora en fauna uit te voeren. Voorbeelden hiervan zijn:

- Aanbrengen van tijdelijke faunageleidende voorzieningen om werkzaamheden te zoneren of te faseren (bv. plaatsen van schermen voor hagedissen).
- Plaatsen van tijdelijke vervangende rust- en voortplantingsplaatsen (bv. in het voorjaar ophangen van vleermuiskasten t.b.v. paarverblijven voor ruige dwergvleermuis).

Ook dergelijke maatregelen maken deel uit van het plan van aanpak!

3.6 Omgaan met calamiteiten

Een calamiteit betreft een onvoorziene gebeurtenis die actie vereist vanwege een acuut risico voor de volksgezondheid of openbare veiligheid. Voorbeelden van situaties zijn acute of dreigende wateroverlast, overstroming, droogte of waterverontreiniging of de noodzakelijke inzet van een waterberging. In die gevallen kunnen de voorschriften uit deze gedragscode mogelijk niet worden opgevolgd.

In minder acute situaties – er is nog wel sprake van een calamiteit maar het acute gevaar is geweken en er is tijd voor afstemming en het treffen van maatregelen – waarbij niettemin de veiligheid van mensen, gebouwen, installaties of kunstwerken in gevaar is, wordt onmiddellijk met een ecologisch deskundige overlegd over de werkwijze die in die situatie het meeste recht doet aan de bescherming van aanwezige juridisch beschermde soort(en).

Vervolgens vindt er een afweging plaats van het advies in de context van het incident en wordt op basis daarvan gehandeld. Het advies, de genomen maatregelen en de eventuele effecten op beschermde soorten worden in het projectdossier gedocumenteerd. Voor zover mogelijk wordt de calamiteit, de gevolgen voor rust- en voorplantingsplaatsen en de werkwijze met beelden vastgelegd zodat het zorgvuldig handelen kan worden aangetoond.

VOORBEELD Vervangen van het brugdek van een houten fietsbrug

1. **Werkzaamheden:** Het brugdek wordt losgekoppeld van de draagconstructie vanaf een ponton in het water. Het brugdek wordt met een kraan van de draagconstructie getild en met een vrachtwagen afgevoerd. Het plaatsen van het nieuwe brugdek verloopt in omgekeerde volgorde. Het verkeer wordt tijdens de werkzaamheden omgeleid. Er is een werkruimte rondom de brug nodig van 10m. Op basis van deze gegevens is er soortinformatie nodig in een straal van 100 m rondom de brug.
2. **Situatie:** brug, water, oever met gras en een rietkraag. De fietsbrug is verlicht met 2 lichtmasten.
3. **Planning:** mei-juni met een doorlooptijd van 1 week.
4. **Belang:** Het brugdek is verrot en niet meer veilig. De fietsbrug is onderdeel van een fietsnetwerk voor woon-werkverkeer in de openbare ruimte. Het alternatief is 15km omrijden. Er is sprake van het wettelijk belang 'openbare veiligheid'.
5. Aangetroffen **rust- en voortplantingsplaatsen** in een straal van 100m rond de brug zijn:
 - Onder de brug, in de draagconstructie nestelt een merel (nest tijdelijk in gebruik).
 - In de rietkraag, langs het water, broedt een meerkoet (nest tijdelijk in gebruik) op 15m afstand van de brug.
 - In de oever zit een beverburcht (jaarrond in gebruik) op 25m afstand van de brug.
6. Gebruik en **functionaliteitszones** zijn:
 - Merel: broedperiode maart tot en met augustus, functionaliteit: brugconstructie + vrije aanvliegeroute.
 - Meerkoet: broedperiode maart tot en met augustus, functionaliteit: rietkraag + voedsel uit water.
 - Beverburcht: burcht jaarrond in gebruik, de kraamperiode mei tot en met augustus is de kwetsbare periode, functionaliteit: rietkraag + water (ingang) + zwemroute naar nabijgelegen wilgenbos op 30m afstand (onder de brug door).

7. Mogelijke **risico's** zijn: doden van beschermde soorten, beschadigen rust- en voortplantingsplaats van vogels en bever en verstoren vogels en bever. Door buiten de broedperiode van de merel en meerkoet te werken, is overtreding van de verboden te voorkomen (gebruik nesten monitoren of realisatie verschuiven naar september). Voor de beverburcht zijn jaarrond maatregelen nodig om schade te voorkomen door het hanteren van een beschermingszone. Verstoren wordt voorkomen door te werken buiten de kraamperiode en afstand te houden.
8. De **verstoringsvrije afstand** rondom de burcht is op basis van bijlage 6 bepaald op 20 m. De afstand is bepaald op basis van de verstoringgevoeligheid van de bever, het bestaande gebruik van de locatie en de werktechniek bij de vervanging van de brug. Aanwezigheid van mensen onder de brug en de inzet van de kraan met bijbehorende geluiden en trillingen zijn daarin bepalend.
9. Uitwerken **zorgvuldig handelen**:
 - Realisatie in september (dus opschuiven planning).
 - Werken bij daglicht.
 - Geen bouwverlichting gebruiken.
 - Bij burcht beschermingszone hanteren: bouwhek op grens werklocatie (20m van burcht), niet werken buiten de werklocatie.
 - Voorkomen van trilling en zetting bij burcht: kraan op wielen inzetten en zover als mogelijk van de burcht vandaan opstellen (minimaal 20m).
 - Werken met elektrisch gereedschap.
 - De zwemroute van de bever tussen burcht en voedsellocatie is 's avonds vrij van obstakels (bv. werkponen verplaatsen).
 - Behoud waterpeil en waterkwaliteit (bv. spoelwater van reinigen van machines niet naar water laten weglopen).

4. MAATREGELEN Ruimtelijke ontwikkeling of inrichting

4.1 Gebruik maatregelencatalogus

Per categorie en soortgroep zijn in § 4.3 tot en met § 4.7 maatregelen uitgewerkt om zorgvuldig om te gaan met aanwezige beschermde flora en fauna. De maatregelencatalogus bestaat uit de volgende categorieën:

1. Gebouwen en werken, zie § 4.3.

2. Houtige begroeiingen, § 4.4.

3. Kruidige begroeiingen en onbegroeid terrein, zie § 4.5.

4. (Half)verhardingen en terreinmeubilair, zie § 4.6.

5. Wateren en oevers, zie § 4.7.

Op basis van hoofdstuk 3 is al een groot deel van het zorgvuldig handelen uitgewerkt in een plan van aanpak, het betreft de volgende onderdelen:

- A. Uit te voeren werkzaamheden.
- B. Omvang van de werklocatie: werkgrens.
- C. Uitvoeringsperiode en planning.
- D. Wettelijk belang en mogelijkheden voor andere bevredigende oplossing.
- E. Aanwezigheid rust- en voortplantingsplaatsen en essentieel leefgebied op de werklocatie en binnen invloedzone van de werkzaamheden
- F. Gebruik en functionaliteitszone per rust- en voortplantingsplaats.
- G. Verstoringsvrije afstand tussen werkzaamheden en rust- en voortplantingsplaatsen, werkwijze en werktechniek.
- H. Voorkomen van mogelijke overtredingen door het aanpassen van de werkwijze en/of planning waardoor buiten de kwetsbare locaties en/of kwetsbare periode(n) wordt gewerkt.

Voorafgaand aan de realisatie wordt het plan van aanpak op technisch detailniveau uitgewerkt met:

- I. Bepaal uit welke categorie(en) uit de maatregelencatalogus de werklocatie bestaat. De focus ligt op categorieën met rust- en voortplantingsplaatsen en essentieel leefgebied. LET OP: het kan ook gaan om categorieën die buiten de werklocatie vallen en binnen de invloedzone liggen, zie ook het 'Voorbeeld' in het tekstkader.
- J. Vul het plan van aanpak aan met algemene en specifieke werkwijzen op basis van de bij de categorie en soortgroep beschreven aanpak uit de catalogus.

4.2 Type maatregelen in de catalogus

In de maatregelencatalogus (zie § 4.3 tot en met § 4.7) is per categorie en per soortgroep invulling gegeven aan vier typen maatregelen: A, B, C en D.

Bij de **maatregelen A, B en C** is sprake van **voorkomen** van overtreding.

Bij **maatregel D** is sprake van beperkt overtreden onder de vrijstelling van de gedragscode. Dit beperkt overtreden kan alleen als er geen alternatieven voorhanden zijn, als er sprake is van een in de wet genoemd belang en kan voor ruimtelijke ontwikkelingen alleen voor een beperkt aantal soorten (zie soorten met status 'beperken' in bijlage 2).

De maatregelen staan in volgorde van (afnemende) prioriteit. Waar nodig zijn specifieke soorten uitgelicht.

- A. Markeren van een beschermingszone op basis van de essentiële onderdelen van het leefgebied van de soort, de verstoring gevoeligheid van de soort en de invloed van de uit te voeren werkzaamheden. Alleen werken buiten deze zone en voorkomen van negatieve effecten binnen deze zone.
- B. Binnen de beschermingszone buiten de kwetsbare periode van de soort werken. Geen aantasting van essentiële onderdelen van het leefgebied en voorkomen van verstoring door het treffen van maatregelen.
- C. Binnen de beschermingszone binnen de kwetsbare periode van de soort werken. Voorkomen van aantasting van essentiële onderdelen van het leefgebied en van verstoring door het treffen van maatregelen.
- D. Binnen de beschermingszone werken met een geringe (tijdelijke) aantasting van essentiële onderdelen van het leefgebied. Het werk fasen waarbij een deel van het essentiële leefgebied tijdelijk niet beschikbaar is. Er worden maatregelen getroffen om negatieve effecten zoveel mogelijk te beperken. In de laatste plaats kunnen essentiële delen van het leefgebied opgeheven worden indien er (tijdelijke) alternatieven beschikbaar zijn en duurzame alternatieven op termijn beschikbaar komen.

De maatregelen zijn ingedeeld in soortgroepen voor zover deze binnen een categorie voorkomen. De kleur geeft weer bij welke categorie de maatregelen horen. Ze komen dus in vijf verschillende kleuren voor.

 <p>Vogels</p>	 <p>Vleermuizen</p>	 <p>Overige zoogdieren</p>	 <p>Amfibieën</p>	 <p>Reptielen</p>
 <p>Vlinders</p>	 <p>Libellen</p>	 <p>Kevers</p>	<p>-</p> <p>Weekdieren</p>	 <p>Planten</p>

4.3 Gebouwen en werken

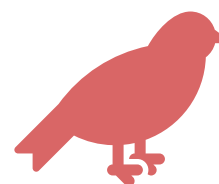
De werkzaamheden in deze categorie omvatten het (ver)bouwen/renoveren, aanbouwen en (gedeeltelijk) verwijderen van gebouwen, (civieltechnische) werken en bovengrondse nutsvoorzieningen. Voorbeelden zijn: huizen, bruggen, stuwen, kade- en grachtenmuren en fietstunnels.

Voor het bouwrijp maken van een terrein, zie categorieën Kruidige begroeiing en (Half)verharding. Wanneer werkzaamheden vanaf het water worden uitgevoerd met negatieve effecten op watergebonden soorten zie ook categorie Water en oevers.

4.3.1 Vogels

In gebouwen zal de aanwezigheid van beschermde vogelsoorten vooral de aanwezigheid van nesten betreffen onder (zoals huismus) of op dakconstructies (zoals visdief, scholekster of slechtvalk), in de spouw (zoals gierwaluw) of in (nabijgelegen) schuren (zoals kerkuil). Bij civieltechnische werken kunnen nesten aanwezig zijn van bijvoorbeeld duiven, huiswaluw of grote gele kwikstaart.

Alle soorten

- A** Bij gebouwen en werken met rust of voortplantingsplaatsen van beschermde vogelsoorten worden geen werkzaamheden uitgevoerd óf worden deze delen gemarkeerd en ontzien tijdens de werkzaamheden. Verstoring van broedgevallen door werkzaamheden in de directe omgeving van deze gebouwen dient te worden voorkomen of er dienen maatregelen getroffen worden om dat te voorkomen door bijvoorbeeld het aanbrengen van een beschermingszone.
- B** Werkzaamheden worden uitgevoerd buiten de soortspecifieke broedperiode. Voor nesten die jaarrond worden gebruikt of waar elk jaar naar toe wordt teruggekeerd geldt dat deze functies behouden moeten blijven.

Voor de volgende soorten gelden specifieke maatregelen en zijn er onder voorwaarden soms beperkte negatieve effecten (D-maatregelen) mogelijk.

Kerkuil, steenuil, slechtvalk en grote gele kwikstaart

- B** Werkzaamheden worden uitgevoerd buiten de broedperiode. Dit betreft een indicatieve periode van februari tot en met juli voor steenuil en tot en met

augustus voor kerkuil, februari tot en met april voor slechtvalk en maart tot en met half juli voor grote gele kwikstaart.

- In- en uitvliegmogelijkheden blijven behouden.
- De constructie met de rust- en voortplantingsplaats blijft behouden.
- Er wordt gewerkt zonder apparatuur met grote geluidsbelasting wanneer soorten aanwezig zijn, zie ook bijlage 6.

Huismus en gierzwaluw

B Werkzaamheden worden uitgevoerd buiten de broedperiode. De broedperiode betreft een indicatieve periode van maart tot en met augustus voor huismus en voor gierzwaluw half april tot en met half augustus. Voor huismus worden vorstperioden ook aangemerkt als kwetsbare periode.

- In- en uitvliegmogelijkheden blijven behouden.
- De constructie met de rust- en voortplantingsplaatsen blijft behouden.
- Er wordt gewerkt zonder apparatuur met grote geluidsbelasting wanneer soorten aanwezig zijn, zie ook bijlage 6.
- Aanwezige muurbegroeiing die wordt gebruikt door huismus, dient zoveel mogelijk behouden te blijven.

D Werkzaamheden worden uitgevoerd met herstel van de aanwezige rust- en voortplantingsplaatsen op dezelfde locatie (bv. bij renovatie van daken). De werkzaamheden worden bij voorkeur buiten de kwetsbare periode uitgevoerd. De kwetsbare periode betreft een indicatieve periode van maart tot en met augustus voor huismus en voor gierzwaluw van half april tot en met half augustus. Voor huismus worden vorstperioden ook aangemerkt als kwetsbare perioden.

In geval van noodzaak kunnen werkzaamheden worden uitgevoerd in de kwetsbare broedperiode (aantonen vanuit welk belang en waarom moet het op dit moment, op deze plek en met deze werkwijze). De werkzaamheden worden gefaseerd uitgevoerd waarbij minimaal 75% van de aanwezige rust- en voortplantingsplaatsen binnen de werklocatie beschikbaar zijn. Voor de overige 25% rust- en voortplantingsplaatsen dienen alternatieve rust- en voortplantingsplaatsen op de werklocatie of in de directe omgeving beschikbaar te zijn (conform de kennisdocumenten).

- Bij de locaties die tijdelijk niet beschikbaar zijn worden tijdelijk wettende voorzieningen aangebracht voorafgaand aan de broedperiode.
- Er wordt voorkomen dat vogels worden ingesloten.
- In- en uitvliegmogelijkheden en de constructie met rust- en voortplantingsplaatsen worden zo snel mogelijk hersteld.
- Uiteindelijk is 100% van de aanwezige rust- en voortplantingsplaatsen weer beschikbaar.

- D** Rust- en voortplantingsplaatsen kunnen worden opgeheven buiten de kwetsbare periode (bv. bij sloop), mits de noodzaak hiervan kan worden onderbouwd en de hiervoor beschreven werkwijzen niet mogelijk zijn.
- Er worden werende voorzieningen aangebracht een week voorafgaand aan sloopwerkzaamheden.
 - Er wordt voorkomen dat vogels worden ingesloten.
 - Er dienen per nestlocatie, 2 nieuwe duurzame voorzieningen voor huismus en 5 voor gierzwaluw te worden gerealiseerd in de buitenschil van de nieuwbouw op de betreffende locatie, zoals omschreven in het kennisdocument van de betreffende soort.
 - De voorzieningen dienen qua karakteristieken en locatie zoveel mogelijk overeen te komen met de oorspronkelijke nestlocatie.
 - Voor huismus is daarbij van belang dat voorzieningen geclusterd worden gerealiseerd.
 - De voorzieningen moeten minimaal 1 maand voor de broedperiode beschikbaar zijn.
 - Om de broedperiode gedurende de sloop en nieuwbouw te overbruggen worden tijdelijk binnen 100-200m van het projectgebied, geschikte nestkasten voor de betreffende soort opgehangen, zoals omschreven in het kennisdocument. Hierbij een gewenningsperiode van 3 maanden aanhouden.

Ringmus, boerenzwaluw, huiszwaluw, stormmeeuw, zilvermeeuw, geelpootmeeuw, kleine mantelmeeuw, visdief

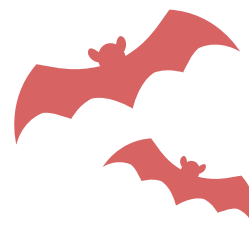
- A** Bij gebouwen en werken met rust- en/of voortplantingsplaatsen van deze soorten worden geen werkzaamheden uitgevoerd óf worden delen met rust- of voortplantingsplaatsen gemarkeerd en ontzien tijdens de werkzaamheden. Verstoring van broedgevallen door werkzaamheden in de directe omgeving van deze gebouwen dienen voorkomen te worden of dienen maatregelen getroffen worden om dat te voorkomen.
- B** Werkzaamheden worden uitgevoerd buiten de soortspecifieke broedperiode waarbij:
- In- en uitvliegmogelijkheden, indien relevant, behouden blijven.
 - De constructie met voortplantingsplaatsen behouden blijft.
 - Constructie is 1 maand voor de broedperiode beschikbaar.

Ooievaar

- A** Bestaande nesten jaarrond behouden. Indien soorten ook buiten de broedperiode gebruik maken van het nest als rustlocatie, dient geluids- en visuele verstoring door uitvoering van werkzaamheden te worden voorkomen.

4.3.2 Vleermuizen

Diverse soorten vleermuizen in Nederland maken gebruik van bouwwerken om overdag te rusten, hun jongen groot te brengen of te overwinteren. In gebouwen kan het gaan om spouwconstructies, zolders, ruimtes onder het dak, boeiborden en allerlei andere nauwe en holle ruimtes in de buitenschil van een gebouw, maar ook schuren, bunkers etc. worden benut.

Ook zijn er soorten die onder bruggen, in oude gemetselde riolen, duikers en overkluisde watergangen verblijven. Bruggen en tunnels kunnen voor vleermuizen ook onderdeel uitmaken van een essentiële vliegroute.

Voor gewone dwergvleermuis, ruige dwergvleermuis, gewone grootoorvleermuis zijn beperkte negatieve effecten mogelijk ten aanzien van paar- en zomerrustplaatsen. Voor overige functies en soorten geldt dat negatieve effecten (D-maatregelen) worden voorkomen.

Rust- en voortplantingsplaatsen alle soorten

- A** Werkzaamheden uitvoeren buiten de beschermingszone. Verstoring van vleermuizen door werkzaamheden in de directe omgeving van deze gebouwen voorkomen.
- B** Werkzaamheden uitvoeren buiten de kwetsbare periode, binnen de beschermingszone:
 - Op locaties met kraam- en/of winterverblijven werken buiten de kwetsbare periode. De kwetsbare perioden zijn de kraamperiode van mei tot en met juli en winterrustperiode van november tot en met maart.
 - In- en uitvliegmogelijkheden blijven toegankelijk.
 - De constructie met rust- en voortplantingsplaatsen blijft behouden.
 - Er wordt gewerkt zonder apparatuur met grote geluidsbelasting wanneer vleermuizen aanwezig kunnen zijn, zie ook bijlage 6.
 - Wanneer vleermuizen aanwezig kunnen zijn, alleen werken bij daglicht.

Gewone dwergvleermuis, ruige dwergvleermuis en gewone grootoorvleermuis

- D** Het is mogelijk renovatiewerkzaamheden uit te voeren binnen de beschermingszone op de volgende wijze:
 - Werkzaamheden worden gefaseerd uitgevoerd, zodat altijd 50% van de aanwezige zomer- en paarverblijven op de projectlocatie beschikbaar zijn. Bij de tijdelijk niet beschikbare locaties worden tijdelijk wettelijke voorzieningen aangebracht voorafgaand aan de gebruikperiode (bv. vleermuis enclosure flaps).

- In- en uitvliegopeningen en de constructie met zomer- en paarverblijven worden zo snel mogelijk hersteld zodat 100% van de locaties weer beschikbaar komt.
- De locaties met kraam- en of winterverblijven blijven behouden.

D Het is mogelijk buiten de kwetsbare periode zomer- en paarverblijven op te heffen (bv. bij sloop). Dit kan worden ingeleid door het aanbrengen van tochtgaten en/of het gebruik van enclosure flaps. Per bestaand verblijf dienen 4 nieuwe permanente voorzieningen voor gewone dwergvleermuis en/of gewone grootoorvleermuis te worden gerealiseerd in de buitenschil van de nieuwbouw op de betreffende locatie, zoals omschreven in het kennisdocument van de betreffende soort.

- Het is daarbij van belang dat de voorzieningen duurzaam zijn, qua karakteristieken zoveel mogelijk overeenkomen met de oorspronkelijke locatie en waarbij minimaal 1 maand gewenningstijd wordt geboden.
- Om de periode van sloop en nieuwbouw te overbruggen worden binnen 100-200m van de werklocatie geschikte (tijdelijke) kasten voor betreffende soort en functie opgehangen, zoals omschreven in het kennisdocument. Hierbij een gewenningsperiode van 3 maanden aanhouden.

Vliegroutes alle vleermuissoorten

B Bij aanwezigheid van essentiële vliegroutes van vleermuizen door tunnels of onder bruggen wordt in de periode van november tot en met maart gewerkt. Dit is buiten de gebruiksperiode.

C Werkzaamheden aan bruggen of tunnels met essentiële vliegroutes van vleermuizen kunnen in de actieve periode van deze soortgroep worden uitgevoerd wanneer:

- In de avond/nacht een obstakelvrije doorgang (omvang door een ecologisch deskundige te bepalen), onder het plafond/brugdek toegankelijk blijft voor vleermuizen.
- Werkzaamheden uitsluitend bij daglicht uitvoeren.
- Aanwezige begeleidende begroeiing, richting tunnel of brug behouden.
- Eventuele verlichting mag de functionaliteit van de essentiële vliegroute niet beperken.

4.3.3 Overige zoogdieren

De overige zoogdieren die in of direct bij gebouwen en werken voorkomen zijn steenmarters of boommarters. Zij kunnen gebruik maken van zolders, kruipruimtes, spouwmuren of ruimten onder de dakbedekkingen of schuurtjes om te rusten of hun jongen groot te brengen. In veel mindere mate kan het voorkomen dat eikelmuisen in stallen of schuurtjes overwinteren.

Voor steenmarter, zijn beperkte negatieve effecten (D-maatregelen) mogelijk.

Alle soorten

A Bij gebouwen met rust- en voortplantingsplaatsen van steenmarter, boommarter of eikelmuis worden geen werkzaamheden uitgevoerd óf worden delen van een gebouw met rust- of voortplantingsplaatsen van deze soorten gemarkeerd en ontzien tijdens de werkzaamheden. Bij beide opties dient verstoring door werkzaamheden in de directe omgeving van deze gebouwen voorkomen te worden.

B Werkzaamheden worden uitgevoerd buiten de kwetsbare voortplantingsperiode. De voortplantingsperiode van boommarter en/of steenmarter is van maart tot en met augustus en de winterrustperiode van eikelmuis is van oktober tot en met maart. Pas nadat is vastgesteld dat de rust- en voortplantingsplaatsen zijn verlaten, kan worden gestart met werkzaamheden.

Bij uitvoering van werkzaamheden moet de constructie van de rust- en voortplantingsplaatsen intact en toegankelijk worden gehouden.

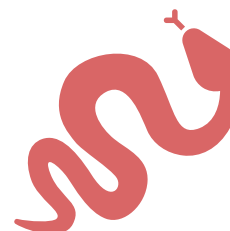
Steenmarter

D Buiten de kwetsbare voortplantingsperiode (de voortplantingsperiode is van maart tot en met augustus) kunnen toegangen tot een rust- en voortplantingsplaats worden afgesloten en/of de rust- en voortplantingsplaats ongeschikt worden gemaakt. Hiermee kan de aanwezigheid van de steenmarter bij werkzaamheden worden voorkomen. Voorafgaand aan het afsluiten van de toegangen of ongeschikt maken, dient de afwezigheid door een ecologisch deskundige te worden bevestigd. Als er sprake is van een kraamlocatie dient een alternatief verblijf te worden aangeboden in het functionele leefgebied, dit bijvoorbeeld in de vorm van een grote takkenhoop van snoeihout op een rustige plek, eventueel in combinatie met een steenmarterkast.

4.3.4 Amfibieën en reptielen

Amfibieën en reptielen (ringslang) kunnen overwinteren in vorstvrije en veelal vochtige gebouwen, zoals kelders.

Voor rugstreeppad, gewone pad, kleine watersalamander, alpenwatersalamander, vinpootsalamander en ringslang zijn beperkte negatieve effecten mogelijk.

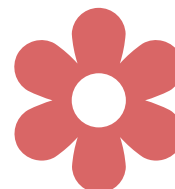
Alle soorten

A Werkzaamheden worden niet uitgevoerd op overwinterings- of voortplantingsplaatsen van amfibieën of reptielen. Deze delen worden gemarkeerd door een ecologisch deskundige.

- B** Bij (delen van) gebouwen waar overwintering plaatsvindt, worden geen werkzaamheden uitgevoerd in de kwetsbare winterrustperiode. De winterrustperiode is van oktober tot en met maart. Werkzaamheden mogen niet leiden tot veranderingen in het interne klimaat en toegangen tot de ruimte waar soorten gebruik van maken mogen niet worden dicht gezet.

4.3.5 Planten

Voor deze categorie zijn vooral muurflora zoals beschermde varens (schubvaren, groensteelvaren en blaasvaren) en muurbloem relevant. Voor alle soorten moeten negatieve effecten worden voorkomen.

- A** Ontzien van groeiplaatsen van beschermde planten. Locaties met beschermde (muur)planten markeren en abiotische omstandigheden zoals temperatuur, de hoeveelheid licht, de aanwezigheid van water, de samenstelling van de voegen of bodem handhaven.

4.4 Houtige begroeiingen

De werkzaamheden in deze categorie omvatten het (gedeeltelijk) vellen of rooien van houtige begroeiingen. Voorbeelden zijn: lanen, houtwallen, singels en (park)bossen.

Bij deze categorie hoort tevens het aanleggen of verwijderen van ondergrondse (nuts)voorzieningen in houtige begroeiingen.

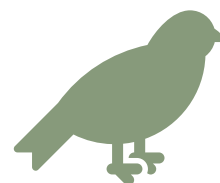

4.4.1 Algemeen zorgvuldig handelen

- De werkrichting is richting een rustige/natuurlijke locatie zodat dieren daarheen kunnen vluchten. Zorg dat voldoende dekking en schuilmogelijkheden aanwezig zijn in de richting en op de locatie waar dieren langs/naar moeten vluchten.
- Werkzaamheden vinden in eerste instantie overdag plaats om verstoring door verlichting te voorkomen.

4.4.2 Vogels

Bomen en struiken vormen een sleutelfunctie voor een groot aantal vogelsoorten: zangvogels, roofvogels, uilen, spechten, duiven, kraaien en eksters. Nestgelegenheid is aanwezig hoog in de kroon (roofvogels), in (te creëren) holtes (uilen, spechten, zangvogels) of op tal van grotere en kleinere takken. Voedsel is aanwezig in de vorm van vliegende insecten, kevers en larven, vruchten en noten. Ook bieden bomen en struiken beschutting, schuil- en slaappleatsen.

Voor vogels dienen negatieve effecten voorkomen te worden.

Alle soorten

- A** Bomen en struiken met nestlocaties en/of vaste rustplaatsen van vogels, en de directe leefomgeving die rust en beschutting biedt, worden gemarkeerd en ontzien tijdens de werkzaamheden. Verstoring van broedgevallen dient voorkomen te worden.
- B** Werkzaamheden worden uitgevoerd buiten de soortspecifieke broedperiode(n). Houtige begroeiingen met tijdelijke nesten van algemene soorten mogen buiten de broedperiode worden verwijderd wanneer er alternatieve (broed)mogelijkheden in de directe omgeving beschikbaar zijn.

Nestkolonies, roofvogels en uilen exclusief bodembroedende soorten zoals kiekendieven en velduil

Voor nesten die jaarrond worden gebruikt of waar elk jaar naar toe wordt teruggekeerd geldt dat deze functies niet mogen worden aangetast. Het gaat om nestkolonies van o.a. reigerachtigen en roek en nesten en rustlocaties van roofvogels en uilen die gebruik maken van houtige begroeiingen.

- A** Nestbomen en de directe omgeving markeren zodat deze locatie zijn functie als broed- en rustlocatie behoud. Voor ransuilen geldt het behoud van roestplaatsen in de winterperiode.

Huismus en ringmus

- A** Hagen, muurbegroeiingen (bv. klimop) en struiken die worden gebruikt als vaste rust- en schuillocatie en daarmee een essentieel onderdeel vormen van het leefgebied, markeren en behouden.

Schaarse of zeldzame vogelsoorten

- A** Voor vogelsoorten die jaarlijks naar hetzelfde gebied terugkeren of specifieke eisen stellen aan hun broedlocaties, geldt dat groenelementen die een essentiële functie (tijdelijke broed- en rustgelegenheid, voedsel en dekking) vervullen en waarvoor geen alternatief in de omgeving beschikbaar is, behouden moeten blijven. Dit betreft bv. dikke loofbomen in gebruik als nestgelegenheid door zwarte specht. De elementen die behouden moeten blijven dienen te worden bepaald door een ecologisch deskundige.

4.4.3 Vleermuizen

Voor alle Nederlandse vleermuissoorten zijn bomen van belang in hun leefgebied. Sommige soorten gebruiken bomen als rustplaats (holtes en loshangend schors) of om hun jongen groot te brengen (holtes). Met name eik en beuk worden hiervoor gebruikt. Ook voor voedsel zijn vleermuizen afhankelijk van bomen omdat in de buurt van bomen veel vliegende insecten aanwezig zijn. Bomen zorgen ook voor beschutting tegen de wind waardoor kleinere soorten via de luwte van de bomen de voedselgebieden kunnen bereiken (vliegroutes).

Beperkte negatieve effecten zijn mogelijk voor zomer- en paarverblijfplaatsen van gewone dwergvleermuis, ruige dwergvleermuis, gewone grootoorvleermuis en rosse vleermuis. Voorkomen geldt voor andere functies en alle andere soorten.

Alle soorten

- A** Bomen met geschikte holtes of spleten voor vleermuizen en bomen in de directe omgeving hiervan, worden gemarkeerd en behouden. Dit geldt ook voor een houtige begroeiingen die als essentieel foerageergebied en/of essentiële vliegroute wordt gebruikt.
- B** Kapwerkzaamheden worden bij voorkeur uitgevoerd buiten de gebruikperiodes. De beste werkperiode is globaal van half augustus tot en met oktober. De exacte periode te bepalen door een ecologisch deskundige. Hierbij blijven bomen met paar-, kraam- en/of winterverblijven en bomen in de directe omgeving van deze verblijven behouden.

Indien houtige begroeiingen bij een plas of watergang met essentiële foerageerfunctie of essentiële vliegroute voor vleermuizen, van belang is voor beschutting tegen wind of instraling tegen licht op het water, dan dient na verwijdering direct herplant plaats te vinden van houtige begroeiingen van minimaal 2m hoogte. De beschutting tegen de wind kan tijdelijk worden gerealiseerd door het plaatsen van schermen van 2m hoog (zie kennisdocument gewone dwergvleermuis).

Werkzaamheden nabij kraam-, winter-, zomer- of paarverblijf, essentiële vlieg- of migratieroutes en foerageergebied worden tijdens de actieve periode uitgevoerd bij daglicht. De actieve periode is globaal van maart tot en met oktober.

Kappen van een lijnvormige begroeiing die een essentiële vliegroute vormt voor vleermuizen dient gefaseerd te worden uitgevoerd, waarbij geen gaten groter dan 7 meter kunnen ontstaan. Kap kan pas plaatsvinden wanneer de nieuwe aanplant een minimale kroonbreedte heeft van 2,5 meter en de bomen minimaal 5 meter hoog zijn. Als tijdelijk alternatief voor het functioneren van de vliegroute kunnen schermen worden geplaatst. Zoals beschreven in het kennisdocument gewone dwergvleermuis.

Gewone dwergvleermuis, ruige dwergvleermuis, gewone grootoorvleermuis en rosse vleermuis

- D** Kap van een individuele boom met een paar- of zomerverblijf van ruige dwergvleermuis, gewone grootoorvleermuis of rosse vleermuis is mogelijk buiten de gebruikperiode. Voorafgaand aan de kap vindt controle plaats op aanwezigheid van vleermuizen.

Indien er in de directe omgeving geen alternatieve verblijfplaatsen zijn, dienen per verblijf minimaal 4 vleermuisverblijven te worden bevestigd met een vergelijkbare functie als het op te heffen verblijf. Dit dient te worden uitgevoerd op de wijze zoals omschreven in het kennisdocument van de betreffende soort.

4.4.4 Overige zoogdieren

Een groot aantal soorten zoogdieren maakt gebruik van houtige begroeiing als onderdeel van hun leefgebied (o.a. hertachtigen en zwijnen). Het gaat om rust- en voortplantingsplaatsen in de vorm van holen in de grond (muizen, das), holtes in bomen (marterachtigen), nesten in bomen (eekhoorns) of struiken (eikelmuis/hazelmuis) of hopen van takken en stammen en/of kruidig materiaal (bever). Houtige begroeiing biedt ook beschutting en genereert voedsel.

Beperkt negatieve effecten (D-maatregelen) zijn mogelijk voor bunzing, eekhoorn, egel, hermelijn, ondergrondse woelmuis, tweekleurige bosspitsmuis, wezel en steenmarter.

Bever, das en otter

- A** Essentiële onderdelen van het leefgebied dienen te worden ontzien. Naast burchten en holen waar dieren verblijven gaat het hier om vaste routes die worden gebruikt en belangrijke foerageergebieden. Deze essentiële onderdelen dienen te worden bepaald door een ecologisch deskundige. Voor de rust- en voortplantingsplaatsen dient door een ecologisch deskundige een beschermingszone te worden bepaald op basis van de verstoringsvrije afstand, voorkomen van instortingsgevaar en functionaliteit, zie bijlage 6.
- B** Werkzaamheden worden uitgevoerd buiten de kwetsbare voortplantingsperiode. De kwetsbare periode van otter is april tot en met augustus, die van bever van mei tot en met augustus en van de das van december tot en met juni. De voortplantingsplaats blijft behouden door het aanbrengen van een beschermingszone op basis van de verstoringsvrije afstand en binnen deze zone specifiek zorgvuldig handelen (o.a. velrichting is van de burcht/hol afgewend). Rondom de voortplantingsplaats blijven bomen en struiken zoveel mogelijk staan. Wissels en ingangen van de voortplantingsplaats blijven toegankelijk.

Het verwijderen van enkele bomen in essentieel leefgebied van deze soorten is toegestaan, mits voldoende dekking en voedsel aanwezig blijft.

Boommarter, bunzing, egel, hermelijn, ondergrondse woelmuis, steenmarter, tweekleurige bosspitsmuis, en wezel

- A** Essentiële onderdelen van het leefgebied worden gemarkeerd en worden ontzien. Dit betreft bomen met holtes en de directe omgeving van deze bomen, holen in de grond en houtige begroeiing die als schuilplaats, verbindingzone of foerageergebied dient. Deze essentiële onderdelen dienen te worden bepaald door een ecologisch deskundige.

Daarnaast dient een verstoringvrije afstand te worden gehanteerd, van de werkzaamheden tot de rust- en voortplantingsplaats van de marterachtige. De exacte afstand dient te worden bepaald door een ecologisch deskundige, zie bijlage 6.

- B** Werkzaamheden worden uitgevoerd buiten de kwetsbare voortplantingsperiode. De voortplantingsperiode is van maart tot en met augustus.

Bomen met geschikte holen voor deze soorten worden gespaard, evenals bomen in de directe omgeving hiervan. Takkenrillen, heggen, houtwallen, mantelzoomvegetaties worden alleen weggehaald indien er voldoende essentieel leefgebied voor deze soorten aanwezig blijft. Voor egel is daarnaast van belang dat in de winterrustperiode van november tot en met maart, mogelijke overwinteringslocaties niet worden aangetast.

- D** Het is mogelijk enkele rustplaatsen van steenmarter, bunzing, hermelijn, wezel, egel, ondergrondse woelmuis en tweekleurige bosspitsmuis aan te tasten buiten de voortplantingsperiode. De voortplantingsperiode is globaal van maart tot en met augustus. Per situatie dient door een ecologisch deskundige te worden beoordeeld of het nodig is nieuwe schuilmogelijkheden te creëren door bijvoorbeeld de aanleg van takkenrillen. Eventueel aanwezige dieren dienen de gelegenheid te krijgen voor de werkzaamheden weg te kunnen vluchten.

Eekhoorn

- A** Essentiele onderdelen van het leefgebied worden gemarkeerd en worden ontzien. Dit betreft bomen met eekhoornnesten en belangrijke voedselbomen. De beschermingszone wordt bepaald op basis van functionaliteit en verstoringvrije afstand.
- B** Werkzaamheden in de buurt van eekhoornnesten worden uitgevoerd buiten de voortplantingsperiode van eekhoorn. De voortplantingsperiode is van januari tot en met augustus. Nesten blijven behouden. Binnen de verstoringvrije afstand wordt specifiek zorgvuldig gehandeld (bv. inzet 1 persoon met geluidsarm gereedschap met een beperkte aanwezigheid).
- D** Reservenesten van eekhoorn mogen alleen worden verwijderd wanneer door een ecologisch deskundige is vastgesteld dat het nest niet in gebruik is en in de omgeving voldoende alternatieve nestbomen beschikbaar zijn. Binnen het leefgebied van de eekhoorn (enkele hectares) mag maximaal 25% van de voedselbomen worden verwijderd. Door het verwijderen van voedselbomen mogen geen voedseltekorten ontstaan. Een ecologisch deskundige dient dit te bepalen.

Eikelmuis en hazelmuis

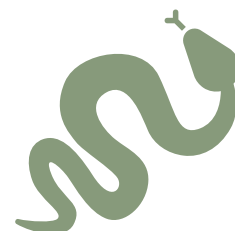
- A** Werkzaamheden worden niet uitgevoerd in leefgebied van hazelmuis en eikelmuis. Houtige begroeiing die voor deze soorten van essentieel belang is, wordt gemarkeerd en ontzien. In leefgebied van deze soorten zijn alleen beheerwerkzaamheden toegestaan zoals verwoord in de catalogus BO.

Hertachtigen en zwijnen

- A** Geen werkzaamheden uitvoeren in essentiële onderdelen van het leefgebied (paar- en kraamlocaties en voor ree ook de vaste rustlocaties (daginstanden). Deze onderdelen markeren door gebruik te maken van een beschermingszone op basis van functionaliteit en de verstoringvrije afstand (bv. op basis van bestaande zonering van rustgebieden).
- B** Werken buiten de kwetsbare periode (paar- en kraamperiode) nabij rust- en voortplantingsplaatsen. De paarperiode van ree is in juli en augustus, van edelhert in september en oktober en van damhert in oktober en november. De kraamperiode van ree is in mei en juni, van edelhert en damhert in mei en juni en van wild zwijn in maart en april). In essentiële onderdelen van het leefgebied (zie A) werken met behoud van de functionaliteit van deze locaties. Er wordt uitsluitend bij daglicht gewerkt.

4.4.5 Amfibieën en reptielen

Het leefgebied van amfibieën bevindt zich rondom geschikt voortplantingswater. Heggen, bosjes, houtwallen bieden schuilmogelijkheden, voedsel en overwinteringsmogelijkheden. Voor reptielen is houtige begroeiing met name van belang in combinatie met open zonnige terreinen. Opslag en struiken bieden een veilig onderkomen tijdens het zonnen op open plekken en zijn tevens van belang voor de voedselvoorziening. Ook worden ruimtes tussen de wortels van bomen en struiken gebruikt als overwinteringslocatie.

Beperkte negatieve effecten (D-maatregelen) zijn mogelijk voor: alpenwatersalamander, vinpootsalamander, rugstreeppad, heikikker, poelkikker, ringslang, levendbarende hagedis, hazelworm en zandhagedis.

Alle soorten

- A** In houtige begroeiing vinden geen werkzaamheden plaats in essentieel leefgebied van amfibieën en reptielen. Een ecologisch deskundige bepaald de beschermingszone van deze leefgebieden, zie bijlage 6.
- B** Werkzaamheden dienen te worden uitgevoerd in de periode half augustus tot en met september of het begin van de voortplanting. De voortplantingsperiode is in april en mei.

Als het geen houtige begroeiing langs het voortplantingswater betreft en de soort op de betreffende werklocatie afwezig is, mag voor amfibieën ook gewerkt worden in de voortplantingsperiode van de betrokken soort. De exacte periode dient te worden bepaald door een ecologisch deskundige.

Het gaat hierbij enkel om het verwijderen van enkele bomen of struiken in leefgebied van amfibieën en reptielen mits voldoende dekking, schuilmogelijkheden en overwinteringsmogelijkheden voor soorten behouden blijven.

- C** Op essentiële winterrustlocaties in het leefgebied van beschermde amfibieën en reptielen moet in de winterrustperiode (oktober tot en met maart) de bodem intact gelaten te worden (geen beroering, bodemverdichting of stobben uitfrozen) en dienen houtrillen boomstronken en bladhopen te worden ontzien. Deze elementen dienen door een ecologisch deskundige te worden gemarkeerd.

Ringslang

- A** Broeihopen van ringslang dienen te worden gespaard. Ook de bomen in de directe omgeving van broeihopen dienen niet te worden gekapt, om beschutting, dekking en voedsel voor jonge ringslangen te behouden. Ook de verbinding met overig leefgebied dient in stand te worden gehouden.
- D** Opheffen van een broeihoop is enkel toegestaan buiten de periode dat deze voor voortplanting of overwintering gebruikt wordt. De beste maanden voor het opheffen zijn half april tot en met half juni.

Voorafgaand aan de aantasting, dienen minimaal 2 nieuwe broeihopen te worden gerealiseerd in het leefgebied. De hoop bestaat bijvoorbeeld uit bladeren, takken en paardenmest. De broeihopen liggen altijd in de buurt van water, in of naast struweel of ruigte en een deel van de dag in de zon. De hoop is 2-3 m breed en minimaal 1 m hoog en is luchtig en vochtig.

Boomkikker

- A** In leefgebied van boomkikker worden geen werkzaamheden uitgevoerd.

Alpenwatersalamander, vinpootsalamander, rugstreepad, heikikker, poelkikker, ringslang, levendbarende hagedis, hazelworm en zandhagedis

- D** Het is mogelijk werkzaamheden uit te voeren in essentieel leefgebied van deze soorten, mits hier sprake is van een tijdelijke aantasting waarbij 10% van het leefgebied (met een maximum van 1000 m²) ter plaatse gedurende maximaal 2 maanden niet beschikbaar is voor de soort en daarnaast aan onderstaande wordt voldaan:

- Werkzaamheden starten buiten de kwetsbare voortplantings- en winterrustperiode. Bij voorkeur werken in de periode half augustus tot en met september.
- Voorafgaand aan de werkzaamheden worden aanwezige dieren afgevangen en verplaatst naar geschikt leefgebied in de directe omgeving maar buiten de invloedssfeer van de werkzaamheden. Voorkomen wordt dat dieren de werklocatie betreden.
- Na uitvoering van de werkzaamheden wordt het leefgebied herstelt met eventuele herplant van oorspronkelijk aanwezige vegetatie.

4.4.6 Vlinders

Voor veel vlindersoorten zijn bosschages en bosranden deel van het leefgebied, veelal vanwege windluwte en temperatuurbuffering, maar soms ook vanwege waardplanten (bv. eik, iep, sleedoorn) en nectarplanten. Voor sleedoornpage, eikenpage, iepenpage, grote vos, grote weerschijnvlinder, kleine ijsvogelvlinder, zijn bomen en struiken essentieel voor het voortbestaan. Eitjes worden afgezet op takken of bladeren en de rupsen voeden zich met de bladeren van de waardplant. De bijbehorende strooisellaag kan door poppen worden benut. Teunisbloempijlstaart komt voor op kruidige vegetatie in open plekken bos en wordt bij kruidige vegetatie behandeld.

Negatieve effecten op vlinders dienen te worden voorkomen.

- A** Bij waardplanten (bomen, struiken) met poppen, rupsen of eitjes en essentiële voedselplanten van beschermde vlinders geen werkzaamheden uitvoeren. De beschermingszone dient te worden bepaald door een ecologisch deskundige. Ook omliggende houtige vegetatie die voor windluwte en temperatuurbuffering zorgt, dient te worden gespaard.

4.4.7 Libellen

Bomen en struiken bieden beschutting en jachtgebied (kleinere insecten). Dit kan gaan om bomen en struiken vlakbij de oever, maar ook op grotere afstand daarvan. Bomen en struiken kunnen ook een slaapfunctie voor soorten als speerwaterjuffer en bosbeekjuffer. Daarnaast kunnen wortels in de oeverzone van belang zijn als voortplantingsplek met ei-afzet, of als opgroeigebied van de larven.

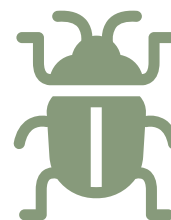

Onder de gedragscode zijn alleen maatregelen voor het voorkomen van effecten mogelijk.

- A** In leefgebied van libellensoorten worden geen essentiële locaties gekapt zoals begroeiing langs voortplantingswater, belangrijke foerageerlocaties of slaappleaatsen. Een ecologisch deskundige dient te bepalen welke elementen dit zijn.
- B** Kap van enkele bomen of struiken is toegestaan, mits voldoende schuil- en voedselmogelijkheid aanwezig blijven en de karakteristieken van het voortplantingswater behouden blijven. Werkzaamheden dienen uitgevoerd te worden in de periode oktober tot en met april, dit is buiten het vliegseizoen van libellen.

4.4.8 Kevers

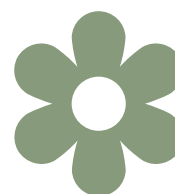
Het gaat hierbij om het vliegend hert en de vermiljoenkever. Vliegend hert komt veelal voor op eiken met witrot aan de randen of open plekken in het bos en in houtwallen. De vermiljoenkever komt voor onder de schors van veelal afstervende populieren. Beide soorten zijn jaarrond aanwezig doordat de larven meerdere jaren in het hout verblijven.

- A** Behoud van (dode) bomen, takkenrillen en dood hout waar de vermiljoenkever en het vliegend hert gebruik van maken. Een deskundige bepaalt de beschermingszone, zie bijlage 6.
- C** Staand dood hout dat om veiligheidsredenen wordt verwijderd, blijft ter plekke liggen of wordt getransporteerd naar een nabije locatie. De stam blijft functioneel voor de kevers.

4.4.9 Planten

Beschermde planten die voorkomen in houtopstanden zijn uiterst zeldzaam en komen alleen op enkele plekken in Nederland voor. Voorbeelden van dergelijke soorten zijn bosdravik, bosboterbloem, wolfskers, dennenorchis, geelgroene wespensorchis, peperboompje, steenbraam, stofzaad.

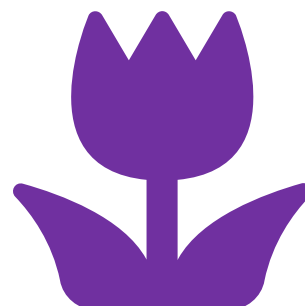

Onder de gedragscode zijn alleen maatregelen voor het voorkomen van effecten mogelijk.

- A** Ontzien van groeiplaatsen van beschermde planten. Locaties met beschermde planten markeren en behoud van abiotische omstandigheden zoals temperatuur, de hoeveelheid licht, de aanwezigheid van water, de samenstelling van de bodem.

4.5 Kruidige begroeiingen en onbegroeid terrein

De werkzaamheden in deze categorie omvatten het veranderen of verwijderen van kruidige begroeiingen en ruigtes op droge (grasbermen, grasland, vaste planten) en natte locaties (plas-dras zones) en het omvormen van onbegroeid terrein, inclusief het verwijderen of omvormen van gronddepots en grondlichamen.

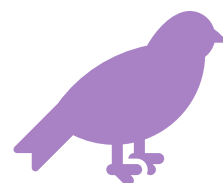
Tevens behoort bij deze categorie het bouwrijp maken van terreinen en het aanleggen of verwijderen van ondergrondse (nuts)voorzieningen in kruidige begroeiingen en onbegroeid terrein.

4.5.1 Algemeen zorgvuldig handelen

- Voorkomen van vestiging van soorten door bijvoorbeeld zeer regelmatig kort te maaien, het ophangen van linten, zakken, ultrasoon geluid.
- Werk rustig in één richting zodat dieren de werklocatie kunnen verlaten naar een locatie waar voldoende dekking aanwezig is en alternatief leefgebied beschikbaar is.
- Werkzaamheden vinden in eerste instantie overdag plaats om verstoring door verlichting te voorkomen. Als werkzaamheden 's nachts worden uitgevoerd, wordt enkel de werkplek verlicht en uitstraling naar de omgeving voorkomen.

4.5.2 Vogels

Bij kruidige begroeiingen en onbegroeid terrein gaat het om nestgelegenheid van groundbroeders en vogels die laag in de vegetatie broeden: rietzangers, veldleeuwerik en duinpieper, weidevogels, watervogels, steltlopers, hoenderachtigen, meeuwen of sterns, velduil. Daarnaast biedt een kruidige begroeiing foerageermogelijkheden voor een groot aantal soorten door de aanwezigheid van o.a. muizen, zaden en insecten.

Voor vogels dienen negatieve effecten te worden voorkomen.

Alle soorten

- A** Er worden geen werkzaamheden uitgevoerd bij nesten, rustplaatsen en essentieel foerageergebied van vogels. Bij werkzaamheden in de omgeving hiervan dient verstoring te worden voorkomen door het aanbrengen van beschermingszone op basis van verstoringvrije afstand. Verstoring kan deels worden voorkomen voor afschermen van licht, beweging of geluid.

- B** Werkzaamheden uitvoeren buiten de soortspecifieke broedperiode.

Locaties met tijdelijke nesten van algemene soorten, mogen buiten de broedperiode worden omgevormd wanneer er alternatieve (broed) mogelijkheden in de directe omgeving beschikbaar zijn.

Schaarse en zeldzame vogelsoorten

- A** Voor vogelsoorten die jaarlijks naar hetzelfde gebied terugkeren of specifieke eisen stellen aan hun broedlocatie geldt dat kruidige begroeiingen met voortplantingsplaatsen van deze soorten behouden blijven. Dit dient te worden bepaald door een ecologisch deskundige. Voorbeelden zijn eidereend, tapuit en velduil.

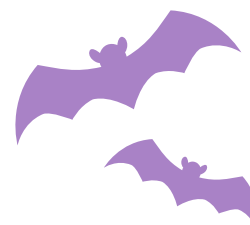
Ooievaar en koloniebroedende vogels zoals meeuwen en sterns

- A** Voor nesten die jaarrond worden gebruikt of waar elk jaar naar toe wordt teruggekeerd geldt dat deze functies het hele jaar niet mogen worden aangetast.

4.5.3 Vleermuizen

Voor vleermuizen kan kruidige begroeiingen een belangrijk foerageergebied zijn.

- A** Er worden geen werkzaamheden uitgevoerd in essentieel foerageergebied van vleermuizen.
- B** Er worden alleen (tijdelijk) werkzaamheden verricht buiten de gebruikperiode (bv. werken in de winterperiode en overdag). Na de werkzaamheden is het gebied weer beschikbaar als foerageergebied.

4.5.4 Overige zoogdieren

Kruidige (oever)begroeiingen vormt het leefgebied van kleine zoogdieren als (woel)muizen, (water)spitsmuizen, marterachtigen als hermelijn, wezel, steen- en boommarter, otter, das maar ook van grote zoogdieren als bever, hertachtigen en zwijn. Verblijven betreffen onder meer muizenholen en burchten van dassen en bevers. Onder onbegroeid terrein valt onder meer het strand met ligplaatsen van zeehonden.

Beperkt negatieve effecten (D-maatregel) zijn mogelijk voor bunzing, egel, hermelijn, ondergrondse woelmuis, steenmarter, tweekleurige bosspitsmuis en wezel.

Alle soorten

- A** Essentiële onderdelen van het leefgebied dienen te worden ontzien door het hanteren van een beschermingszone. Naast burchten en holen waar dieren verblijven, gaat het hier om routes die worden gebruikt en belangrijke foerageergebieden. De essentiële onderdelen, en beschermingszone op basis van functionaliteit en de verstoringvrije afstand dienen te worden bepaald door een ecologisch deskundige, zie bijlage 6.

Bunzing, egel, hermelijn, ondergrondse woelmuis, steenmarter, tweekleurige bosspitsmuis en wezel

- D** Opheffen van een enkele rust- en of voortplantingsplaats is mogelijk buiten de kwetsbare voortplantingsperiode indien in de omgeving alternatieven beschikbaar zijn.

Hertachtigen en zwijnen

- A** Geen werkzaamheden uitvoeren in essentiële onderdelen van het leefgebied (paar- en kraamlocaties en voor ree ook de vaste rustlocaties (daginstanden). Deze onderdelen markeren door gebruik te maken van een beschermingszone op basis van functionaliteit en de verstoringvrije afstand (bv. op basis van bestaande zonering van rustgebieden).
- B** Werken buiten de kwetsbare periode (paar- en kraamperiode) nabij rust- en voortplantingsplaatsen. De paarperiode van ree is in juli en augustus, van edelhert in september en oktober en van damhert in oktober en november. De kraamperiode is van ree is in mei en juni, van edelhert en damhert in mei en juni en van wild zwijn in maart en april). In essentiële onderdelen van het leefgebied (paar- en kraamlocaties) werken met behoud van functionaliteit van deze locaties. Er wordt uitsluitend bij daglicht gewerkt.
- C** Voorafgaand aan de werkzaamheden aanwezige dieren op de werklocatie verontrusten zodat ze de werklocatie tijdelijk verlaten. Dit kan bijvoorbeeld door het ophangen van linten, zakken en ultrasoon geluid. Eventueel in combinatie met het lokaliseren van dieren met een drone en verplaatsen naar buiten het te bewerken areaal (bv. reekalveren).

Grijze- en gewone zeehond

- A** Werkzaamheden worden niet uitgevoerd in de omgeving van ligplaatsen van zeehonden. De verstoringvrije afstand dient te worden bepaald door een ecologisch deskundige, zie bijlage 6.

4.5.5 Amfibieën

Voor amfibieën is met name kruidige begroeiing rondom voortplantingswater van belang. Het biedt beschutting tijdens het zonnen of foerageren. Afhankelijk van de soort, het landschap en het beschikbare habitat kan kruidige begroeiing ook op grotere afstand van het voortplantingswater amfibieën een schuilplaats bieden.

Beperkte negatieve effecten (D-maatregelen) zijn mogelijk voor: rugstreeppad, heikikker, poelkikker, vinpootsalamander, alpenwatersalamander.

Alle soorten

A Er vinden geen werkzaamheden plaats in essentieel leefgebied van amfibieën. Een ecologisch deskundige dient dit areaal te bepalen en dient de leefgebieden te markeren. Versnippering van het leefgebied en barrièrewerking dienen te worden voorkomen.

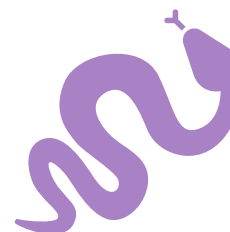
Rugstreeppad, heikikker, poelkikker, vinpootsalamander, alpenwatersalamander

D Het is mogelijk werkzaamheden uit te voeren op essentiële locaties in leefgebied, mits er sprake is van een tijdelijke aantasting (faseren) waarbij 10% (met een maximum van 1000 m²) ter plaatse gedurende maximaal 2 maanden niet beschikbaar is voor de soort en daarnaast aan het onderstaande wordt voldaan:

- Werkzaamheden starten buiten de kwetsbare voortplantings- en winterrustperiode. Bij voorkeur werken in de periode half augustus tot en met september.
- Indien werkzaamheden plaats vinden in de gebruikperiode: dieren tijdelijk weren met een amfibieënscherm in combinatie met vangen en verplaatsen naar geschikt leefgebied buiten de invloedssfeer van de werkzaamheden.
- Na de werkzaamheden is het terrein weer 100% beschikbaar en geschikt.

4.5.6 Reptielen

Voor reptielen gaat het om kruidige begroeiingen in de vorm van heide, schraal graslanden, pitrus en pijpenstrovegetatie in combinatie met open, zonnige terreinen. De kruidige vegetatie is van belang voor de voedselvoorziening, het zonnen op

open plekken en is ook onderdeel van de voortplantings- en overwinteringsplaatsen.

Beperkte negatieve effecten (D-maatregelen) zijn mogelijk voor: zandhagedis, levendbarende hagedis, hazelworm en ringslang.

Alle soorten

- A** In kruidige begroeiingen vinden geen werkzaamheden plaats in essentieel leefgebied van reptielen. Een ecologisch deskundige dient het leefgebied te bepalen.

Zandhagedis, levendbarende hagedis, hazelworm

- D** Het is mogelijk werkzaamheden uit te voeren op essentiële locaties in leefgebied, mits er sprake is van een tijdelijke aantasting (faseren) waarbij 10% ter plaatse (met een maximum van 1000 m²) gedurende maximaal 2 maanden niet beschikbaar is voor de soort en daarnaast aan het onderstaande wordt voldaan:
- Werkzaamheden starten buiten de kwetsbare voortplantings- en winterrustperiode (bij voorkeur werken in de periode half augustus tot en met september).
 - Indien werkzaamheden plaats vinden in de gebruikperiode: dieren tijdelijk weren met een scherm in combinatie met vangen en verplaatsen naar geschikt leefgebied in de directe omgeving buiten de invloedssfeer van de werkzaamheden.
 - Na de werkzaamheden is het terrein weer voor 100% beschikbaar en geschikt.

Ringslang

- A** Broeihopen van ringslang dienen te worden gespaard; deze markeren met een beschermingszone, zie bijlage 6.

Ook de verbinding met overige essentiële onderdelen in het leefgebied dient in stand te worden gehouden.

- D** Aantasting van een broeihoop is enkel toegestaan buiten de periode dat deze voor voortplanting of overwintering gebruikt wordt. De beste maanden hiervoor zijn half april tot en met half juni.

Voorafgaand aan de aantasting, dienen minimaal 2 nieuwe broeihopen te worden gerealiseerd in het leefgebied. De hoop bestaat uit kruidig materiaal, bladeren, takken en paardenmest. De broeihopen liggen altijd in de buurt van water, in of naast struweel of ruigte en een deel van de dag in de zon. De hoop is 2-3m breed en minimaal 1m hoog en is luchtig en vochtig.

4.5.7 Vlinders

Het gaat hierbij om kommavlinder, veldparelmoervlinder en teunisbloempijlstaart waarbij waardplanten en voedselplanten aanwezig zijn in kruidige vegetatie. Voor de sleedoornpage, iepenpage, bruine eikenpage en kleine ijsvogelvlinder gaat het enkel om voedselplanten. De waardplanten vallen onder de categorie houtige begroeiing.

Voor vlinders dienen negatieve effecten te worden voorkomen.

- A** Er worden geen werkzaamheden uitgevoerd in essentieel leefgebied. Een ecologisch deskundige dient te bepalen welke begroeiing van essentieel belang is voor deze soorten en behouden moeten blijven (waardplanten en nectarplanten).

4.5.8 Libellen

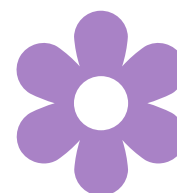
Kruidige begroeiingen langs oevers biedt beschutting en insecten om op te jagen. Ook gebruiken sommige soorten planten langs de oever om als imago uit te kruipen. Voor libellen dienen negatieve effecten te worden voorkomen.

- A** In leefgebied van libellensoorten worden geen werkzaamheden uitgevoerd bij kruidige begroeiingen langs voortplantingswater of andere kruidige begroeiing in het leefgebied die een essentiële rol vervullen als foerageerlocatie. Een ecologisch deskundige dient te bepalen welke elementen behouden moeten blijven.
- B** In het leefgebied vegetatie niet verwijderen in de vliegtijd van libellen. De vliegtijd is globaal mei tot en met september. Verwijderen van kruidige begroeiingen mag niet leiden tot habitatverlies van soorten. Een beperkte aantasting is echter mogelijk mits voor imago's in het volgende vliegseizoen voldoende schuil- en voedselmogelijkheid aanwezig blijven en de karakteristieken van het voortplantingswater behouden blijven. Een ecologisch deskundige dient te bepalen welke kruidige begroeiing verwijderd zou kunnen worden zonder negatieve effect op genoemde libellensoorten.

4.5.9 Planten

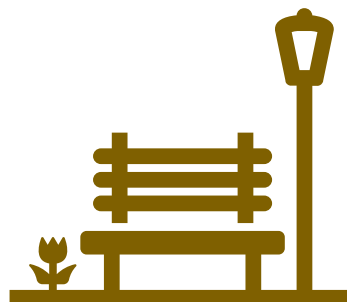
Veel van de beschermde plantensoorten komen voor in kruidige begroeiingen. Voorbeelden zijn beschermde orchideeën, beschermde oude akkeronkruiden. Voor alle soorten dienen negatieve effecten te worden voorkomen.

- A** Ontzien van groeiplaatsen van beschermde planten. Locaties met beschermde planten markeren en behoud van abiotische omstandigheden zoals temperatuur, de hoeveelheid licht, de aanwezigheid van water en de samenstelling van de bodem.

4.6 (Half)verharding en terreinmeubilair

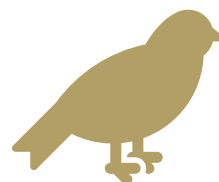
De werkzaamheden in deze categorie omvatten het (gedeeltelijk) verwijderen of vervangen van (half)verhardingen (ook depots) en terreinmeubilair zoals lantaarnpalen, banken, borden en verkeersregelinstanties.

Tevens behoort bij deze categorie het aanleggen of verwijderen van ondergrondse (nuts)voorzieningen onder een (half)verharding.

4.6.1 Vogels

Bij niet in gebruik zijnde (half-)verhardingen kan sprake zijn van de aanwezigheid van broedende vogels zoals visdiefjes en scholeksters. Negatieve effecten op vogels dienen te worden voorkomen.

Alle soorten

- A** Bij terreinmeubilair met rust- of voortplantingsplaatsen van beschermde vogelsoorten worden geen werkzaamheden uitgevoerd. Deze elementen markeren en ontzien tijdens de werkzaamheden. Verstoring van broedgevallen voorkomen.
- B** Werkzaamheden worden uitgevoerd buiten de soortspecifieke broedperiode.
- B** Het gebied voor aanvang van de werkzaamheden (tijdelijk) ongeschikt te maken in de periode dat de dieren niet aanwezig zijn, zodat ze zich niet vestigen. Dit is alleen mogelijk bij tijdelijke nesten en indien er voldoende alternatieven in de omgeving aanwezig zijn.

4.6.2 Amfibieën

Amfibieën komen met name tijdens de voorjaars- en najaarsmigratie tussen het winter- en voortplantingshabitat in aanraking met verharding. Het gaat daarbij om het oversteken van wegen, maar ook afwateringssystemen zoals rioolputten en afwateringsgoten waar dieren in terecht komen. Maatregelen zijn met name gericht op het in stand houden van voorzieningen die verkeersslachtoffers voorkomen en voorzieningen die voorkomen dat dieren in afwateringssystemen verdwijnen en het voorkomen van barrièrewerking. Rugstreeppad gebruikt soms verharding ook als dagrustplaats of overwinteringslocatie. Ook kan bij plasmvorming op verharde locaties voortplanting plaats vinden.

Beperkte negatieve effecten zijn mogelijk voor de rugstreepad.

Alle soorten

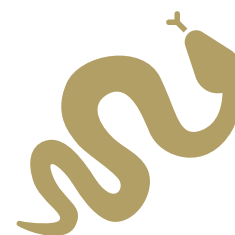
- B** Op locaties met migratie van amfibieën morgen in de migratieperiode werkzaamheden geen barrière vormen voor trekkende dieren. Op deze locaties alleen overdag werken en aanwezige amfibieëntunnels en verbindingen functioneel houden.
- C** In leefgebied van beschermde amfibieën dient bij het plaatsen van nieuwe straatkolken maatregelen genomen te worden voor het voorkomen van faunaslachtoffers bijvoorbeeld door het plaatsen van uitklimvoorzieningen.

Rugstreepad

- A** Bij overwinteringslocaties van rugstreepad worden geen werkzaamheden uitgevoerd.
- B** Op locaties waar rugstreepadden overwinteren, werkzaamheden buiten de kwetsbare periode uitvoeren. De kwetsbare periode is van april tot en met september. De mogelijkheid om te overwinteren blijft behouden.
- D** Het is mogelijk enkele overwinteringslocaties van rugstreepad aan te tasten buiten de kwetsbare winterrustperiode. De winterrustperiode is van half oktober tot en met maart. Er dienen nieuwe mogelijkheden voor overwintering gecreëerd te worden met dezelfde omvang en kwaliteit als hetgeen wat verloren gaat, zoals een goed vergraafbare bodem van zand of hopen met stenen. Bij de oude locaties werende/geleidende schermen plaatsen Een ecologisch deskundige dient de maatregelen en locaties te bepalen.

4.6.3 Reptielen

Verharding zoals bijvoorbeeld wegen en fietspaden worden door reptielen regelmatig benut als zonlocatie. In gebieden waar reptielen een hoge dichtheid kennen, komen beschermde soorten soms ook op industrieterreinen voor bij betonplaten, stoeptegels en opgeslagen materiaal etc. Het gaat hier om soorten als zandhagedis, levendbarende hagedis en ringslang.

Beperkte negatieve effecten (D-maatregelen) zijn mogelijk voor zandhagedis, hazelworm, levendbarende hagedis en ringslang.

Alle soorten

- A** Er worden geen werkzaamheden uitgevoerd op terreinen of delen van terreinen) waar reptielen voorkomen.

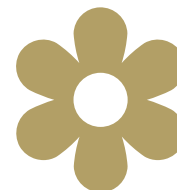
- B** Op locaties waar reptielen overwinteren, werkzaamheden uitvoeren in april tot en met september, dit is buiten de kwetsbare periode. Op locaties waar voortplanting plaatsvindt de werkzaamheden in de periode september tot en met maart uitvoeren, dit is buiten de kwetsbare voortplantingsperiode. Na de werkzaamheden dient de locatie weer geschikt te zijn voor de soort en de functie.

Zandhagedis, hazelworm, levendbarende hagedis en ringslang

- D** Op locaties waar reptielen kunnen rusten en/of voortplanten dienen voorafgaand aan de werkzaamheden buiten de kwetsbare winterrust- en /of voortplantingsperiode schermen te worden geplaatst waarmee toegang tot de werklocatie voor reptielen wordt voorkomen. De winterrustperiode is van oktober tot en met maart en de voortplantingsperiode is van april tot en met september. Wanneer dieren reeds aanwezig zijn, dienen individuen door een ecologisch deskundige te worden weggevangen en overgeplaatst naar geschikt leefgebied in de omgeving.

4.6.4 Planten

Voor deze categorie zijn voornamelijk muurflora en planten die groeien op stenige plaatsen relevant. Voorbeelden zijn muurbloem, smalle raai, echte gamander en beschermde varens. Ook straatkolken of rioolputten kunnen een groeiplaats bieden aan muurflora.

Negatieve effecten op plantensoorten dienen te worden voorkomen.

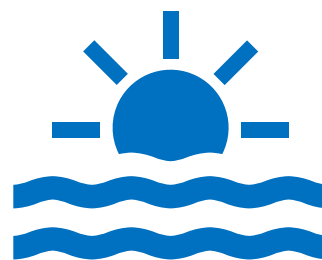
Alles soorten

- A** Ontzien van groeiplaatsen van beschermde planten. Locaties met beschermde planten markeren en abiotische factoren zoals vocht en schaduw in stand houden.

4.7 Wateren en oevers

De werkzaamheden in deze categorie omvatten het (her)profileren van oevers, waterbodems en (gedeeltelijk) dempen van open water. Voorbeelden zijn: sloten, grachten en parkvijvers.

Tevens behoort bij deze categorie het aanleggen of verwijderen van (nuts)voorzieningen onder water.

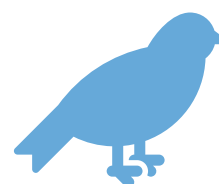

4.7.1 Algemeen zorgvuldig handelen

Werkzaamheden vinden in eerste instantie overdag plaats om verstoring door verlichting te voorkomen. Als werkzaamheden 's nachts worden uitgevoerd, wordt enkel de werklocatie verlicht en uitstraling naar de omgeving voorkomen.

4.7.2 Vogels

Het gaat hierbij met name om de soortgroepen watervogels, steltlopers, meeuwen en sterns die in sterke mate gebonden zijn aan water. Nesten kunnen langs de oever en op het water aanwezig zijn als drijvende of verankerde constructies. Het vormt een belangrijke voedselbron voor soorten die planten, vis en schelpdieren eten. Daarnaast vindt voor een aantal soorten ook de balts plaats op het water en kunnen grotere waterlichamen voor o.a. ganzen een functie vervullen als slaapplek.

Negatieve effecten op vogels dienen te worden voorkomen.

Alle soorten

- A** In essentieel leefgebied voor vogels worden geen werkzaamheden uitgevoerd. Verstoring van broedgevallen door werkzaamheden in de directe omgeving dient voorkomen te worden bijvoorbeeld door het afschermen van licht, beweging of geluid.
- B** Herprofileren van waterbodems en dempen van open water wordt uitgevoerd buiten de soortspecifieke broedperiode.

Op locaties met nesten die tijdelijk in gebruik zijn, kan de broedlocatie worden opgeheven indien er alternatieven in de omgeving zijn.

Zwarte stern, witwangstern, witvleugelstern, kokmeeuw en dwergmeeuw

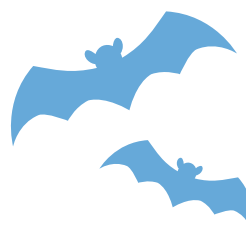
- A** Voor nesten van in kolonies broedende vogels, waar elk jaar naar toe wordt teruggekeerd, geldt dat deze functie behouden dient te blijven.

Dempen van waterlichamen met nestlocaties van deze soorten is niet toegestaan.

- B** Herprofilering op deze locaties mag maximaal in 50% van de watergang per jaar. De broedmogelijkheden in de vorm van nestvlotjes, krabbescheervelden of andere drijvende watervegetatie behouden.

4.7.3 Vleermuizen

Waterlichamen kunnen vliegroutes en essentieel foerageergebied van vleermuizen zijn. Er zijn soorten die sterk gebonden zijn aan water voor zoals watervleermuizen en meervleermuizen. Ook andere soorten kunnen in de beschutting van de oevervegetatie en boven het water foerageren. Het verwijderen van deze oevervegetatie kan effect hebben om het functioneren van het foerageergebied, zie hiervoor onderdeel kruidige begroeiing.

Rondom wateren zorgen rietkragen en andere oevervegetatie voor beschutting tegen de wind en hoge concentraties vliegende insecten. Met name voor soorten die afhankelijk zijn van deze locaties dienen maatregelen getroffen worden.

- A** Werkzaamheden worden niet uitgevoerd op essentiële foerageerlocaties of essentiële vliegroutes van vleermuizen.
- B** Werkzaamheden op essentiële foerageerlocaties of essentiële vliegroutes worden uitgevoerd buiten de actieve gebruikperiode. De actieve periode is van april tot en met oktober. Essentiële foerageergebieden van vleermuizen blijven hierbij behouden en vliegroutes kunnen weer functioneren na uitvoering van de werkzaamheden.
- C** Geringe aantasting van begroeiingen langs het water kan wel in de actieve periode van vleermuizen worden uitgevoerd bij daglicht, mits er voldoende (kunstmatige) beschutting of beschaduwing beschikbaar blijft. De actieve periode is van april tot en met oktober. Bijvoorbeeld door bij een watergang de oevervegetatie aan één zijde te bewerken. Hierbij geen kunstverlichting gebruiken en de (aan)vliegroute vrij van belemmeringen houden.

4.7.4 Overige zoogdieren

Er zijn diverse zoogdiersoorten die in belangrijke mate gebonden zijn aan water en de oeverzone, (o.a. waterspitsmuis, noordse woelmuis, bever en otter) als onderdeel van hun leefgebied.

Alle soorten

- A** Essentiële onderdelen van het leefgebied dienen te worden behouden/beschermd. Naast burchten en holen waar dieren verblijven, gaat het hier om routes die worden gebruikt en belangrijke foerageergebieden. De essentiële onderdelen dienen te worden bepaald door een ecologisch deskundige. Versnippering van het leefgebied en barrièrewerking dienen te worden voorkomen.

Waterspitsmuis

- A** Er worden geen werkzaamheden uitgevoerd in het leefgebied van de waterspitsmuis. Bepalen beschermingszone door een ecologisch deskundige.
- B** Herprofiëren van waterlichamen wordt uitgevoerd buiten de kwetsbare periodes. Dit zijn voortplantingsperiode van april tot en met augustus en de winterrustperiode van december tot en met februari. Werkzaamheden ontzien de oeverzone met leefgebied van waterspitsmuis tot een meter in het natte profiel. Werkzaamheden vinden in maximaal 50% van de watergangen met leefgebied van waterspitsmuis plaats per jaar in stroken van maximaal 250 meter lengte. Er wordt geen materiaal gedeponeed in het leefgebied van deze soort.

Dempen van watergangen in leefgebied van waterspitsmuis is niet toegestaan.

Noordse woelmuis

- A** Essentiële onderdelen van het leefgebied dienen te worden ontzien door het hanteren van een beschermingszone. Geen opslag van materiaal en dergelijke in leefgebied van noordse woelmuis.

Bever en otter

- A** Bij essentiële onderdelen van het leefgebied van bever en otter (burcht, hol, wissels/looproutes, belangrijke foerageerlocaties) vinden geen werkzaamheden plaats. De beschermingszone(s) op basis van verstoringsvrije afstand en functionaliteit dient te worden bepaald door een ecologisch deskundige.
- B** Bij rust- en voortplantingsplaatsen worden geen werkzaamheden uitgevoerd in de kwetsbare periode. De kwetsbare periode van bever is van mei tot en met augustus en die van otter van april tot en met augustus.
- Er wordt alleen bij daglicht gewerkt en niet bij ijsgang.
 - Schade aan de rust- en voortplantingsplaatsen wordt voorkomen: de beschermingszone en de aanpak op basis van behoud functionaliteit dienen te worden bepaald door een ecologisch deskundige.

- Dempen van water in leefgebied van bevers en otters is niet toegestaan.
- Wissels, zwemroutes en looproutes blijven vrij toegankelijk in de gebruiksperiode en op de gebruikstijdstippen van de soort.

4.7.5 Amfibieën

Voor alle amfibieënsoorten is water van belang voor de voortplanting. Eitjes worden afgezet in tal van waterlichamen, elke soort heeft zijn eisen. Diverse soorten overwinteren echter ook in (diepere delen van) waterlichamen en maken jaarrond gebruik van de locatie.

Beperkende maatregelen zijn mogelijk voor rugstreeppad, heikikker, poelkikker, vinpootsalamander en alpenwatersalamander.

Alle soorten

A Werkzaamheden worden niet uitgevoerd in leefgebied van amfibieën.

B Voor soorten die overwinteren op land vinden herprofilingswerkzaamheden plaats buiten de soortspecifieke voortplantingsperiode. Globaal is de geschikte werkperiode oktober tot en met februari. De exacte periode dient te worden bepaald door een ecologisch deskundige. Na afloop van de werkzaamheden is de locatie weer geschikt voor de soort (behoud functionaliteit).

Voor soorten die jaarrond in water leven vinden herprofilingswerkzaamheden buiten de kwetsbare voortplantingsperiode en winterperiode plaats. Globaal is de geschikte werkperiode september tot en met oktober.

Bij deze werkzaamheden wordt maximaal 50% van de watergang per jaar bewerkt. De herprofilering mag geen afbreuk doen aan de voortplantingsmogelijkheden van de watergang voor amfibieën. Daarvoor dienen relevante (a)biotische factoren behouden te blijven zoals aanwezigheid van ondiepe zones, afwezigheid van vis, begroeide oevers.

Er worden amfibieschermen gebruikt om te voorkomen dat soorten op de werklocatie terecht komen. Na de werkzaamheden is 100% van het leefgebied weer beschikbaar.

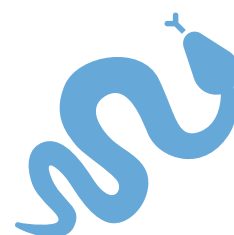
Rugstreeppad, heikikker, poelkikker, vinpootsalamander en alpenwatersalamander

D Werkzaamheden in het leefgebied (water en oeverzone) worden gefaseerd uitgevoerd. Maximaal 10% (met een maximum van 1000 m²) van het essentiële leefgebied wordt tijdelijk bewerkt, waarbij aan onderstaande voorwaarden wordt voldaan:

- Voorafgaand aan de werkzaamheden en buiten de kwetsbare periode, dient de werklocatie afgeschermd te worden en de dieren op de werklocatie dienen over het scherm gezet te worden. De meest geschikte werkperiode is globaal van oktober tot en met februari. Zie het voorbeeld van maatwerk in het kennisdocument heikikker.
- Na de werkzaamheden is 100% van het areaal weer beschikbaar en functioneel.

4.7.6 Reptielen

Voor adder, gladde slang, hazelworm, levendbarende hagedis en ringslang zijn oeverzones en vochtige randzones relevant als foerageergebied, rust- en zonlocaties. Voor ringslang is de oever tevens een voortplantingslocatie (bij aanwezigheid van broeilocaties).

Negatieve effecten op reptielen dienen te worden voorkomen.

Alle soorten

- A** Oevers welke worden gebruikt als zon- en rustlocatie of in gebruik zijn als voortplantingsbiotoop worden bepaald door een ecologisch deskundige. Op basis van functionaliteit en verstoringvrije afstand wordt een beschermingszone gehanteerd. Werkzaamheden alleen buiten deze zone uitvoeren.
- B** Werkzaamheden worden bij voorkeur uitgevoerd in de winterrustperiode. De winterrustperiode is van oktober tot en met maart. Werkzaamheden in de actieve periode (buiten de winterrust) zijn toegestaan als voortplantingslocaties ontbreken en als er sprake is van niet essentieel leefgebied. Bodemmateriaal op de niet gemarkeerde oevers deponeren. Reptielen moeten de gelegenheid krijgen uit eigen beweging de werklocatie te verlaten. Materiaal, voertuigen en bodemmateriaal worden niet op oevers waar reptielen voorkomen gedeponerd.

4.7.7 Libellen

Open water is voor libellen cruciaal voor de voortplanting: als ei-afzetplek en als leefgebied voor de larven. Het uitkruipen van de imago's vindt plaats in de oevervegetatie. Daarnaast zijn met name volwassen waterjuffers gebonden aan het leefgebied boven en rondom open water. De sliblaag is van belang voor overwintering van de larven. Voorbeelden van te beschermen soorten zijn: gevlekte glanslibel, Kempense heidelibel, gevlekte witsnuitlibel, groene glazenmaker, noordse winterjuffer.

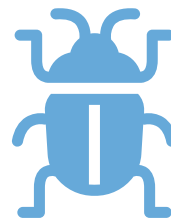
Negatieve effecten op libellensoorten dienen te worden voorkomen.

Alle soorten

- A** Essentieel leefgebied wordt bepaald door een ecologisch deskundige. Op basis van functionaliteit wordt een beschermingszone gehanteerd. Werkzaamheden worden alleen buiten deze zone uitgevoerd.

4.7.8 Kevers

Het gaat hierbij om de gestreepte waterroofkever. De gestreepte waterroofkever kan voorkomen in onbeschaduwde, stilstaande of licht stromende wateren met een goed ontwikkelde onderwatervegetatie zonder kroos. Volwassen dieren zijn jaarrond in het water aanwezig. Boven het water uitstekende oevervegetatie is van belang voor de ei-afzet. Een goed ontwikkelde oeverzone boven de waterlijn is van belang voor verpoping. Volwassen dieren overwinteren in de sliblaag. Ook de oeverzone is van belang voor de gestreepte waterroofkever in de periode mei – juli. Verpoping vindt plaats in een holletje op het overtalud. Negatieve effecten op deze soort dienen te worden voorkomen.

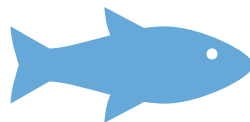

Gestreepte waterroofkever

- A** In het leefgebied van de gestreepte waterroofkever worden geen werkzaamheden uitgevoerd.
- B** Werkzaamheden in het overtalud worden niet uitgevoerd in de kwetsbare periode in verband met verpoping. De kwetsbare periode is van mei tot en met juli. Bij aanleg of vervanging van oeverconstructie in het leefgebied van de gestreepte waterroofkever dient het volgende voortplantingsseizoen de oeverzone te zijn hersteld of nieuw zijn aangelegd, inclusief benodigde oevervegetatie. Dit dient te worden begeleid door een ecologisch deskundige.

4.7.9 Vissen

Onder de Wet natuurbescherming zijn een aantal soorten beschermd die met name gerelateerd zijn aan snelstromend water of beken: beekdonderpad, beekprik, elrits, gestippelde alver en kwabaal. Kwabaal komt ook in meren voor. Ondiepe warme delen zijn veelal van belang voor de voortplanting. Stenen en grind op de bodem worden benut voor de voortplanting. Aanwezigheid van slib en detritusbanken is van belang voor het opgroeien van de larven van beekprik.

De grote modderkruiper komt voor in (deels) verlande sloten met een goed ontwikkelde vegetatie.

Negatieve effecten op deze soorten dienen te worden voorkomen.

Alle soorten

- A** In het leefgebied van beschermde vissoorten worden geen werkzaamheden uitgevoerd.
- B** Voor het gefaseerd vervangen of aanleggen van oevers vinden de werkzaamheden plaats in de periode september tot december, dit is buiten de kwetsbare periode. Maximaal 25% van het leefgebied is werklocatie. Werkzaamheden worden alleen uitgevoerd bij watertemperaturen tussen de 5 graden en de 20 graden. Na de werkzaamheden is weer 100% van het leefgebied functioneel.

4.7.10 Weekdieren

Het gaat hierbij om de platte schijfhoren. De platte schijfhoren leeft vooral in vrijwel stilstaande of zwak stromende wateren met een rijke onderwatervegetatie in het veenweidegebied. Draadwier lijkt van belang voor de ei-afzetting. Grotere volwassen dieren worden ook vaak op andere waterplanten gevonden. In de winter zakken de schelpdieren samen met de waterplanten naar de bodem.

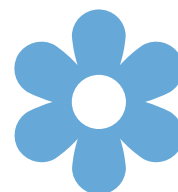
Negatieve effecten op deze soorten dienen te worden voorkomen.

Platte schijfhoren

- A** Er worden geen werkzaamheden uitgevoerd in leefgebied van platte schijfhoren.
- C** Voor het gefaseerd vervangen of aanleggen van oevers geldt: maximaal 25% van het leefgebied is werklocatie. Voorafgaand aan de werkzaamheden worden waterplanten met platte schijfhoren verplaatst naar geschikt leefgebied buiten de invloedzone van de werkzaamheden. Na de werkzaamheden is weer 100% van het leefgebied beschikbaar.

4.7.11 Planten

In het water gaat het om drijvende waterweegbree. Drijvende waterweegbree groeit in uiteenlopende stilstaande of zwak stromende wateren, ondergedoken of op de oever. De soort heeft baat bij locaties met kale bodems en locaties die niet snel dichtgroeien. Ook op oevers kunnen beschermde plantensoorten voorkomen. Voor alle plantensoorten dienen negatieve effecten te worden voorkomen

Drijvende waterweegbree

- A** Ontzien van groeiplaatsen van beschermde planten. Locaties met beschermde planten markeren en abiotische factoren zoals vocht en schaduw in stand houden.

Deel II BESTENDIG BEHEER of ONDERHOUD (BB)

5. WERKPROCES

Bestendig beheer of onderhoud

5.1 Gehele beheerproces

Bij het voorbereiden en realiseren van bestendig beheer of onderhoud (BB) voor en door gemeenten hebben diverse organisaties en diensten van organisaties een rol. Het werkproces kan worden opgedeeld in een aantal fasen. Deze gedragscode geeft invulling aan het aantoonbaar zorgvuldig handelen gedurende het totale werkproces: van voorbereiding tot en met realisatie van de beheerwerkzaamheden. Wie, welke stappen uitvoert hangt af van de taakverdeling of het tussen bepaalde partijen opgestelde opdracht of contract.

De rode draad in het werkproces is dat er tijdens elke stap aantoonbaar zorgvuldig wordt gehandeld en dat informatie op een juiste en volledige wijze wordt overgedragen. Het betreft de volgende onderdelen:

1. Wel of geen gedragscode? (zie § 5.2).
2. Toetsen aan verbodsbepalingen (zie § 5.3).
3. Uitwerken zorgvuldig handelen (zie § 5.4).
4. Zorgvuldig realiseren (zie § 5.5).
5. Omgang met calamiteiten (zie § 5.6).

In de paragrafen hierna wordt elk onderdeel uitgewerkt.

5.2 Wel of geen gedragscode?

Het doorlopen van checklist I geeft antwoord op de vraag of inzet van de gedragscode mogelijk is. De resultaten van de drie stappen uit checklist I dienen te worden opgenomen in het contractdossier.

Voor checklist I is **volledige en actuele soortinformatie** van de werklocatie noodzakelijk. Dit is inclusief de omgeving van de werklocatie, tot zover de invloed⁵ van de werkzaamheden op aanwezige soorten merkbaar is. Hiervoor is nodig:

- Soortinformatie die niet ouder is dan 3 jaar voor vogels en habitatrictlijnsoorten en niet ouder dan 5 jaar voor overige soorten.
- Inzicht in de exacte locaties van rust- en voortplantingsplaatsen.
- Inzicht in de functionaliteit van de werklocatie als essentieel leefgebied.

⁵ Inventariseer de omgeving tot zover er geen invloed (bv. geluid, trilling) van de werkzaamheden meer merkbaar is

Aandachtspunten bij het verzamelen van soortinformatie zijn:

- Informatie over aanwezige beschermde soorten zijn beschikbaar van het volledige beheerareaal of ten minste het bepaalde areaal waar wordt gewerkt.
- Informatiebronnen zoals de Nationale Databank Flora en Fauna (NDFF) of een eigen databank met soortinformatie kunnen worden gebruikt.
- Een ecologisch deskundige bepaalt of de soortinformatie actueel en volledig is (bv. een deskundig van het niveau werkvoorbereider, zie bijlage 4).
- Indien de soortinformatie onvolkomenheden bevat, dient het vaststellen of uitsluiten van soorten op een werklocatie volgens geldende protocollen en kennisdocumenten plaats te vinden voor zover deze beschikbaar zijn. Voor soorten waarvoor deze niet beschikbaar zijn, bepaalt een deskundige de inventarisatiemethode(n). De gedragscode geeft hiervoor richtlijnen (bv. deskundigheid inventarisaren conform bijlage 4 en aanpak inventarisatie conform bijlage 5).

BB-checklist I – Wel of geen gedragscode?

Stap 1. Verzamelen van informatie

Werkinformatie

Wat zijn de kenmerken van het werk?

- Wat is de werklocatie en de beheergrens inclusief aan- en afvoerroutes, depots e.d.?
- Wat is de bestaande situatie op de werklocatie?
- Welke werkzaamheden dienen te worden uitgevoerd?
- Waar is de onderhoudscyclus in vastgelegd (bv. in beheersysteem)?
- Wat is de aanleiding voor het werk, is er sprake van wettelijke belang?
- Wat is de planning en welke vaste data gelden?

Soortinformatie

- Zijn er (vaste) rust- en voortplantingsplaatsen en/of essentiële leefgebieden van wettelijk beschermde soorten aanwezig op de werklocatie en/of binnen invloedszone van de werkzaamheden (zie § 5.2 voor de wijze van inventariseren)?
- ⇒ Is het antwoord ja, ga naar stap 2.
- ⇒ Is het antwoord nee, dan is soortbescherming geen randvoorwaarde voor het werk. Inzetten van de gedragscode is niet nodig. De algemene zorgplicht blijft wel van kracht.

Stap 2. Toetsen aan verbodsbepalingen

- Confronteer werkinformatie met soortinformatie: welke verboden worden er (mogelijk) overtreden (zie § 5.3)? Controleer ook rijks of provinciaal vrijgestelde soorten
- ⇒ Wel een (mogelijke) overtreding: ga naar stap 3.
- ⇒ Geen overtreding: soortbescherming is geen randvoorwaarde voor het werk. Inzetten van de gedragscode is niet nodig. De algemene zorgplicht blijft wel van kracht.

Stap 3. Uitwerken zorgvuldig handelen

- Werk het zorgvuldig handelen uit conform § 5.4.
- Neem de uitkomsten van alle stappen op in het contractdossier.

5.3 Toetsen aan verbodsbepalingen

Wanneer worden er (mogelijk) verboden overtreden?

- Er zijn rust- en voortplantingsplaatsen of essentieel leefgebied aanwezig op de werklocatie en daarmee kans op een overtreding van de verboden: doden van individuen, verstoren en beschadigen rust- en voortplantingsplaatsen.
- Er zijn rust- en voortplantingsplaatsen aanwezig buiten de werklocatie en binnen de invloedszone van de uit te voeren werkzaamheden en daarmee kans op een overtreding van het verbod verstoren.

BB-checklist II – Uitwerking zorgvuldig handelen

Stap 1. Bepalen gebruik, functionaliteitszones en leefgebied

Op basis van de soort, de locatie en de werkzaamheden wordt door een deskundige (zie § 2.3 en bijlage 4) per rust- en voortplantingsplaats en/of leefgebied de verstoringsvrije afstanden, de kwetsbare periode en functionaliteitszone bepaald (zie § 5.4.1, § 5.4.2 en § 5.4.2).

Stap 2. Schade voorkomen of beperken

1. Overtreding voorkomen

De werkzaamheden zo aanpassen dat er geen verboden worden overtreden:

- Buiten de verstoringsvrije afstand werken.
- Buiten de functionaliteitszone werken.
- Buiten essentieel leefgebied werken.
- Buiten de soort specifieke kwetsbare periode werken.

De werkwijze uitwerken in het plan van aanpak op basis van de maatregelencatalogus BB (zie hoofdstuk 6).

Indien dit niet mogelijk is, stap 2 uitwerken. Dit kan alleen op basis van noodzaak (o.a. een wettelijk belang, zie § 2.2.3).

2. Overtreding beperken (uitsluitend mogelijk o.b.v. belang)

De werkzaamheden zo aanpassen dat er in beperkte mate verboden worden overtreden; bijvoorbeeld door:

- Binnen de functionaliteitszone werken buiten de gebruikersperiode.
- Binnen een deel van het essentieel leefgebied werken.
- Op zorgvuldig wijze binnen de soortspecifieke kwetsbare periode werken.

Dit uitwerken in het onderdeel specifiek zorgvuldig handelen in het plan van aanpak op basis van de maatregelencatalogus BB (zie hoofdstuk 6).

5.4 Uitwerken zorgvuldig handelen

Het uitgangspunt voor dit onderdeel is dat er (mogelijk) verboden overtreden worden.

Hiervoor dient checklist II doorlopen te worden. Checklist II beschrijft het gedrag en de maatregelen om in eerste instantie overtredingen te voorkomen. Indien dit aantoonbaar niet mogelijk is **EN** er geldt een noodzaak (o.a. wettelijk belang) dan mag er in tweede instantie schade worden beperkt.

5.4.1 Bepalen verstoringsvrije afstand

De verstoringsvrije afstand is de minimale afstand tussen werkzaamheden en een rust- en voortplantingsplaats waarbij er geen verstoring plaatsvindt. De werktechniek is hierbij zeer bepalend (bv. inzet bladblazer of bladhark).

Het is alleen noodzakelijk de verstoringsvrije afstand te bepalen wanneer een soort gebruik maakt van de rust- en voortplantingsplaats en/of het leefgebied in de periode dat er werkzaamheden worden uitgevoerd.

Soorten zijn veelal gewend aan een bepaalde omvang van geluid, licht en trilling. De bestaande situatie, voorafgaand aan de werkzaamheden, is dan ook maatgevend voor de werkmethoden en werkafstanden tot een rust- en voortplantingsplaats. Daarom is het noodzakelijk om verstoringsvrije afstand(en) te bepalen door een deskundige. Bijlage 6 geeft richtlijnen en criteria voor het bepalen van deze afstand(en). De wijze waarop de verstoringsvrije afstand(en) zijn bepaald met onderbouwing opnemen in het plan van aanpak.

Bij verplaatsende werkzaamheden is er op basis van de verstoringsvrije afstand sprake van een invloedzone.

Het zorgvuldig handelen binnen de verstoringsvrije afstand maakt deel uit van de verdere uitwerking.

5.4.2 Bepalen kwetsbare gebruiksperiode

Bij veel soorten is er sprake van een duidelijk aanwijsbare rust- en voortplantingsplaats (bv. groeiplaats, nest, hol, hoop of holte). Voor elke rust- en voortplantingsplaats geldt een soortspecifieke gebruiksperiode. Binnen die gebruiksperiode kan nog een kwetsbare periode gelden.

Er kunnen drie typen gebruik van rust- en voortplantingsplaatsen worden onderscheiden:

- 1. Vaste rust- en voortplantingsplaatsen, jaarrond in gebruik:** De soort is jaarrond aanwezig, er geldt dan ook jaarrond zorgvuldig handelen. De kwetsbare perioden zijn de perioden van voortplanting, winterrust, bloei en zaadzetting.

- 2. Vaste rust- en voortplantingsplaatsen, tijdelijk in gebruik:** De soort keert na een bepaalde afwezigheid weer terug op dezelfde plek en maakt veelal ook gebruik van dezelfde verblijfplaats. De kwetsbare periode geldt indien de soort aanwezig is. Het betreft de voortplantingsperiode of rustperiode.
- 3. Tijdelijke rust- en voortplantingsplaatsen:** Er geldt alleen een kwetsbare periode als de soort de rust- en voortplantingsplaats in gebruik heeft.

Per soort en type rust- en voortplantingsplaats dient de specifieke kwetsbare periode bepaald te worden door een deskundige (zie § 2.3 en bijlage 4).

Een soort kan gebruik maken van de werklocatie zonder dat er sprake is van een aanwijsbare rust- en voortplantingsplaats; dan is het (een deel van het) leefgebied. Binnen dat leefgebied kunnen bepaalde essentiële delen in een bepaalde periode kwetsbaar zijn (bv. voedselbiotoop, overwinteringsbiotoop of voortplantingsbiotoop).

5.4.3 Bepalen functionaliteitszones

Voor vaste rust- en voortplantingsplaatsen (zowel jaarrond in gebruik als tijdelijk in gebruik) geldt als uitgangspunt het behouden en functioneel houden van de rust- en voortplantingsplaats. Het betreft de noodzakelijke behoeften binnen de soortspecifieke actieradius. Dit is de functionaliteitszone.

Voor tijdelijke rust- en voortplantingsplaatsen is deze bepaling alleen noodzakelijk indien er binnen de kwetsbare gebruiksperiode van de rust- en voortplantingsplaats wordt gewerkt.

Voorbeelden zijn:

- In- en uitvliegruimte, in- en uitloopruimte of in- en uitzwemruimte. Bv. deel van het water in de watergang met de toegang tot de beverburcht en verbinding met de foerageerlocatie(s).
- Een constant leefklimaat in en nabij de rust- en voortplantingsplaats. Bv. plek met bezonning van de oever met kikkerdril.
- Beschikbaarheid van noodzakelijke bouwstoffen voor het maken en onderhouden van de voortplantingsplaats. Bv. natte klei voor zwaluwen nabij de nestlocatie, inclusief vrije vliegroute.
- Beschikbaarheid van voedsel voor het continue voeden van de jongen. Bv. voor vleermuizen bestaat de zone uit de kraamkamer, de foerageerlocatie en de route tussen beide locaties.

Op basis van de soort en de bestaande situatie wordt door een deskundige (zie § 2.3 en bijlage 4) per rust- en voortplantingsplaats de omvang van de functionaliteitszone bepaald.

Indien er beschermde soorten op of nabij de werklocatie leven, zonder aanwijsbare rust- en voortplantingsplaatsen, is er alleen sprake van een leefgebied (bv. vissen in het grachtenstelsel). Ten behoeve van het behoud van deze soorten dient het essentieel leefgebied op en nabij de werklocatie in kaart te worden gebracht. Dit betreft de begrenzing en eventueel een opdeling in specifieke biotopen per kwetsbare perioden (bv. overwinteringsbiotoop en voortplantingsbiotoop). Binnen het leefgebied kan schade voorkomen of beperkt worden door te faseren en/of te geleiden (met tijdelijke voorzieningen) met behoud van de functionaliteit van de werklocatie als leefgebied. Dit is nader uitgewerkt in de maatregelencatalogus.

5.4.4 Opstellen plan van aanpak

Het plan van aanpak soortbescherming, in het kort plan van aanpak, vormt de opdrachtspecifieke uitwerking van de gedragscode. Het plan van aanpak wordt opgesteld aan de hand van het format uit checklist III.

Gedurende de werkvoorbereiding wordt er een plan van aanpak op hoofdlijnen opgesteld op basis van voorgaande paragrafen.

Voorafgaand aan de start van de werkzaamheden wordt dit plan verder uitgewerkt met technische specificaties voor de realisatie. Hoofdstuk 6 vormt hiervoor de basis.

BB-checklist III - Format plan van aanpak

1. Algemene werkbeschrijving

Omschrijving contract waar dit plan van aanpak bij hoort.

2. Risicoanalyse

Verzamelen en ordenen informatie:

- Werklocatie en werkgrens.
- Werkzaamheden.
- Wettelijk belang(en).
- Planning.
- Soortinformatie.

Welke flora en fauna risico's gelden op basis van het combineren van de werkinformatie met de locatie, soortinformatie en planning?

- Welke verboden kunnen overtreden worden?
- Conclusie: Is het werk uitvoerbaar middels voorkomen of beperken?

3. Risicomanagement

Deskundig handelen

- Inzet deskundig personeel (aantoonbaar).
- Wanneer werkinstructies: overdracht informatie en werkwijze.

Zorgvuldig handelen

- Algemeen zorgvuldig handelen:
 - o Controle informatie in het veld.
 - o Planning.
 - o Werkwijze: werkrichting/werktechniek/fasering.
 - o Geluid, trilling en licht.
 - o Menselijke aanwezigheid.
 - o Omgang met vrijkomende materialen.
- Specifiek zorgvuldig handelen:
 - o Omgang met individuen, rust- en voortplantingsplaatsen en leefgebied. Uitwerken voorkomen en/of beperken o.b.v. maatregelencatalogus.

4. Verzamelen en uitwisselen gegevens

- Controle actualiteit soortgegevens.
- Format voor overdracht soortgegevens.
- Overdrachtmomenten.

5. Communicatie

- Taakverdeling: wie communiceert over wat aan wie?
- Overlegmomenten, bijwoonpunten/veldcontroles.
- (Eind)evaluatie.

6. Omgaan met calamiteiten

- Op basis van § 5.6.

5.5 Zorgvuldig realiseren

De realisatie dient aantoonbaar conform het plan van aanpak plaats te vinden. Hiervoor gelden de volgende aandachtspunten:

- Deze gedragscode en het bijbehorende plan van aanpak zijn aanwezig op de werklocatie (opgenomen in het contractdossier)
- Er wordt aantoonbaar conform plan van aanpak gewerkt en medewerkers krijgen werkinstructies op basis van het plan van aanpak.
- Het plan van aanpak is actueel: mutaties in de aanpak worden verwerkt in het plan van aanpak op basis van overleg tussen betrokken partijen.
- Na afronding van de werkzaamheden worden tijdelijke voorzieningen zoals markeringen verwijderd.
- Na afronding wordt het plan van aanpak geëvalueerd.
- Het contractdossier wordt minimaal vijf jaar gearchiveerd.

5.6 Omgaan met calamiteiten

Een calamiteit betreft een onvoorziene gebeurtenis die actie vereist vanwege een acuut risico voor de volksgezondheid of openbare veiligheid. Voorbeelden van situaties zijn acute of dreigende wateroverlast, overstroming, stormen, droogte of waterverontreiniging of de noodzakelijke inzet van een waterberging. In die gevallen kunnen de voorschriften uit deze gedragscode mogelijk niet worden opgevolgd.

In minder acute situaties waarbij niettemin de veiligheid van mensen, gebouwen, installaties of kunstwerken in gevaar is, wordt onmiddellijk met een ecologisch deskundige overlegt over de werkwijze die in die situatie het meeste recht doet aan de bescherming van aanwezige juridisch beschermde soort(en).

Vervolgens vindt er een afweging plaats van het advies in de context van het incident en wordt op basis daarvan gehandeld. Het advies, de genomen maatregelen en de eventuele effecten op beschermde soorten worden in het contractdossier gedocumenteerd. Voor zover mogelijk wordt de calamiteit, de gevolgen voor rust- en voorplantingsplaatsen en de werkwijze met beelden vastgelegd zodat het zorgvuldig handelen kan worden aangetoond.

VOORBEELD Snoeien houtige begroeiing

1. **Werkzaamheden:** Snoeien van de randen van houtige begroeiing in het kader van veilig gebruik van de aangrenzende weg en het open en toegankelijk houden van het schouwpad en de naastliggende hoofdwatergang. Er is soortinformatie nodig vanaf 20m de rand van de begroeiing.
2. **Werklocatie:** randzone beplanting en aangrenzende weg (deels) en schouwpad langs watergang.
3. **Planning:** oktober met een doorlooptijd van 1 week.
4. **Belang:** openbare veiligheid.
5. Aangetroffen **rust- en voortplantingsplaatsen** binnen 20m zone:
 - Beverburcht op de oever aan het einde van het schouwpad op 20m.
 - Buizerdhorst in de kern van de houtige beplanting (10m vanaf de rand).
6. **Gebruik** en functionaliteitszones in uitvoeringsperiode:
 - Beverburcht: jaarrond in gebruik, oktober is geen kwetsbare periode. Toegang tot beplanting vanaf de burcht en ingang burcht vanuit water bepalen de functionaliteit.
 - Buizerdhorst: oktober is buiten de gebruikperiode.
7. Mogelijke **risico's** zijn: beschadigen beverburcht en/of buizerdhorst en verstoren bever. Bij beide verblijfplaatsen kan het risico voorkomen worden. In verband met het belang veiligheid wordt verstoring van de bever beperkt.
8. **Verstoringsvrije afstand:** 20m vanuit werklocatie o.b.v. van werken in handkracht (met accuzaag en accu stokzaag). De afstand is bepaald op basis van de verstoringsgevoeligheid van de bever, het bestaande gebruik van de locatie en de werktechniek.
9. Uitwerken **zorgvuldig handelen** volgens de categorie houtige begroeiing en oever uit de catalogus:
 - Buizerdhorst: hanteren tijdelijke beschermingszone zodat horst en horstboom niet worden beschadigd door het aanbrengen van markeerlint op 10m rond de horstboom. Niet werken in deze zone.
 - Beverburcht: hanteren tijdelijke beschermingszone van 20m rondom burcht tijdens werkzaamheden (markeren met lint). Naar de zone toewerken in verband met gewinning. Binnen de zone snoeit 1 persoon, overdag, gevaarlijke takken weg met accuzaag. Takken buiten beschermingszone verwerken tot takkenril.
 - Na de werkzaamheden de markeringen verwijderen.

6. MAATREGELEN

Bestendig beheer of onderhoud

6.1 Gebruik maatregelencatalogus

Per categorie en soortgroep zijn in § 6.3 tot en met § 6.7 maatregelen uitgewerkt om zorgvuldig om te gaan met aanwezige beschermde flora en fauna. De maatregelencatalogus bestaat uit de volgende categorieën:

1. Gebouwen en werken, zie § 6.3.

2. Houtige begroeiingen, zie § 6.4.

3. Kruidige begroeiingen en onbegroeid terrein, zie § 6.5.

4. (Half)verhardingen en terreinmeubilair, § 6.6.

5. Wateren en oevers, zie § 6.7.

Op basis van hoofdstuk 5 is al een groot deel van het zorgvuldig handelen uitgewerkt in een plan van aanpak, het betreft de volgende onderdelen:

- A. Uit te voeren werkzaamheden.
- B. Omvang van de werklocatie: beheergrens en werkgrenzen.
- C. Uitvoeringsperiode en planning.
- D. Wettelijk belang.
- E. Aanwezigheid van rust- en voortplantingsplaatsen en essentieel leefgebied op de werklocatie en binnen invloedszone van de werkzaamheden.
- F. Gebruik en functionaliteitszone per rust- en voortplantingsplaats.
- G. Verstoringvrije afstand tussen werkzaamheden, en rust- en voortplantingsplaatsen, werkwijze en werktechniek.
- H. Voorkomen van mogelijke overtredingen door het aanpassen van de werkwijze en/of planning waardoor buiten de kwetsbare locaties en/of kwetsbare periode(n) wordt gewerkt.

Vervolgens wordt in het plan van aanpak nader uitgewerkt op basis van de maatregelencatalogus.

- I. Bepaal uit welke categorie(en) de werklocatie bestaat. De focus ligt op categorieën met rust- en voortplantingsplaatsen en essentieel leefgebied. LET OP: het kan ook om categorieën gaan die buiten de werklocatie vallen en binnen de invloedzone liggen, zie het 'Voorbeeld' in het tekstkader.
- J. Vul het plan van aanpak aan met algemene en specifieke werkwijzen op basis van de bij de betreffende categorie en soortgroep beschreven aanpak uit de catalogus.

6.2 Type maatregelen in de catalogus

In de maatregelencatalogus (zie § 6.3 tot en met § 6.7) is per categorie en per soortgroep invulling gegeven aan vier typen maatregelen: A, B, C en D.

Bij de maatregelen A, B en C is sprake van voorkomen van overtreding.

Bij maatregel D is sprake van beperkt overtreden onder de vrijstelling van de gedragscode. Dit beperkt overtreden kan alleen als er geen alternatieven voorhanden zijn, als er sprake is van een in de wet genoemd belang (zie toelichting in bijlage 2).

De maatregelen staan in volgorde van (afnemende) prioriteit. Waar nodig zijn specifieke soorten uitgelicht.

- A. Markeren van een beschermingszone op basis van de essentiële onderdelen van het leefgebied van de soort, de verstoringgevoeligheid van de soort en de invloed van de uit te voeren werkzaamheden. Alleen werken buiten deze zone en voorkomen negatieve effecten binnen deze zone.
- B. Binnen de beschermingszone buiten de kwetsbare periode van de soort werken. Geen aantasting van essentiële onderdelen van het leefgebied en voorkomen van verstoren door het treffen van maatregelen.
- C. Binnen de beschermingszone binnen de kwetsbare periode van de soort werken. Voorkomen van aantasting essentiële onderdelen van het leefgebied en verstoren door het treffen van maatregelen.
- D. Binnen de beschermingszone werken met een geringe (tijdelijke) aantasting van essentiële onderdelen van het leefgebied. Het werk faseren waarbij een deel van het essentiële leefgebied tijdelijk niet beschikbaar is. Er worden maatregelen getroffen om negatieve effecten zoveel mogelijk te beperken. In de laatste plaats kunnen essentiële delen van het leefgebied opgeheven worden indien er (tijdelijke) alternatieven beschikbaar zijn en duurzame alternatieven op termijn beschikbaar komen.

De maatregelen zijn ingedeeld in soortgroepen voor zover deze binnen de categorie voorkomen. De kleur geeft weer bij welke categorie de maatregelen horen. Ze komen dus in vijf verschillende kleuren voor.

 Vogels	 Vleermuizen	 Overige zoogdieren	 Amfibieën	 Reptielen
 Vlinders	 Libellen	 Kevers	- Weekdieren	 Planten

6.3 Gebouwen en werken

De werkzaamheden in deze categorie omvatten periodiek terugkerend onderhoud: reinigen, schilderen van gebouwen en (civieltechnische) werken, kades en (grachten)muren en bovengrondse nutsvoorzieningen en de daaraan groeiende gevelbegroeiing. Ook herstelwerkzaamheden na schade vallen onder deze categorie, zolang de oorspronkelijk situatie in stand gehouden wordt.

6.3.1 Vogels

In gebouwen zal de aanwezigheid van beschermde vogelsoorten vooral de aanwezigheid van nesten betreffen onder (zoals huismus) of op dakconstructies (zoals visdief, scholtekster of slechtvalk), holtes in muren (zoals gierzwaluw) of in nabijgelegen schuren (zoals kerkuil). Bij civieltechnische werken kunnen nesten aanwezig zijn van bijvoorbeeld duiven, huiszwaluw of grote gele kwikstaart.

Alle soorten

- A** Bij gebouwen en werken met rust- of voortplantingsplaatsen van beschermde vogelsoorten worden geen werkzaamheden uitgevoerd óf worden deze delen gemarkeerd en ontzien tijdens de werkzaamheden. Verstoring van broedgevallen door werkzaamheden in de directe omgeving van deze gebouwen dient voorkomen te worden of dienen maatregelen te worden getroffen om dat te voorkomen door bijvoorbeeld het aanbrengen van een beschermingszone.
- B** Werkzaamheden worden uitgevoerd buiten de soortspecifieke broedperiode. Voor nesten die jaarrond worden gebruikt of waar elk jaar naar toe wordt teruggekeerd geldt dat deze functies behouden moeten blijven.

Voor de volgende soorten gelden specifieke maatregelen:

Huisumus, kerkuil en steenuil

- C** Werkzaamheden faseren in ruimte en tijd waarbij:
 - Werkzaamheden worden bij huismus gefaseerd uitgevoerd, zodanig dat altijd 25% van de aanwezige rustplaatsen beschikbaar zijn.
 - Werkzaamheden worden uitgevoerd buiten de broedperiode. De broedperiode betreft een indicatieve periode van maart tot en met augustus voor huismus, van februari tot en met juli voor steenuil en februari van

tot en met augustus voor kerkuil. Voor huismus worden vorstperiodes ook aangemerkt als kwetsbare periode.

- In- en uitvliegopeningen toegankelijk blijven.
- De rustplaatsen zijn 's avonds en nachts weer beschikbaar.
- De constructie met rust- en voortplantingsplaatsen behouden blijft.
- Er wordt gewerkt zonder apparatuur met grote geluidsbelasting wanneer soorten aanwezig zijn
- Aanwezige muurbegroeiing die wordt gebruikt door huismus dient zoveel mogelijk behouden te blijven.

D Het is mogelijk onderhouds- of herstelwerkzaamheden uit te voeren op locaties met rust- en voortplantingsplaatsen, mits aan het onderstaande wordt voldaan:

- Werkzaamheden worden bij voorkeur uitgevoerd buiten de broedperiode. Zie genoemde periodes onder C.
- Werkzaamheden worden bij huismus gefaseerd uitgevoerd, zodanig dat altijd 50% van de aanwezige rustplaatsen binnen de werklocatie beschikbaar zijn.
- Rust- en voortplantingsplaatsen zijn maximaal 1 maand niet te gebruiken en in de directe omgeving zijn alternatieve rustplaatsen beschikbaar.
- De constructie met rust- en voortplantingsplaatsen blijft behouden of wordt direct hersteld.
- Dieren de gelegenheid wordt geboden de werklocatie uit eigen beweging te verlaten.
- Aanwezige muurbegroeiing die wordt gebruikt door huismus dient zoveel mogelijk behouden te blijven.

Gierzwaluw, meeuwen, visdief, grote gele kwikstaart en slechtvalk

B Werkzaamheden faseren in ruimte en tijd waarbij:

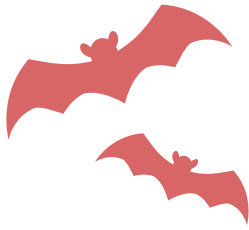
- Werkzaamheden worden uitgevoerd buiten de soortspecifieke broedperiode. De broedperiode betreft een indicatieve periode van maart tot en met juli en voor gierzwaluw van mei tot en met juli, voor slechtvalk van februari tot en met april en voor visdief mei tot en met juni.
- In- en uitvliegopeningen toegankelijk blijven.
- De constructie met rust- en voortplantingsplaatsen behouden blijft.

Boerenwaluw en huiswaluw

B Werkzaamheden worden uitgevoerd buiten de broedperiode. De broedperiode betreft een indicatieve periode van mei tot en met augustus. Nestlocaties worden enkel aangetast als alternatieve nestgelegenheid in de omgeving

niet schaars is en daaropvolgende broedseizoenen nieuwe nesten kunnen worden gebouwd.

6.3.2 Vleermuizen

Diverse soorten vleermuizen in Nederland maken gebruik van bouwwerken om overdag te rusten, hun jongen groot te brengen of te overwinteren en soms om te foerageren. In gebouwen kan het gaan om spouwconstructies, zolders, ruimtes onder het dak, boeiborden en allerlei andere nauwe en holle ruimtes in de buitenschil van een gebouw, maar ook schuren, bunkers etc worden benut.

Ook zijn er soorten die onder bruggen en in oude rioolssystemen verblijven. Bruggen en tunnels kunnen voor vleermuizen ook onderdeel uitmaken van een essentiële vliegroute. Zie voor grotere herstelwerkzaamheden (renovatie) de maatregelen onder de catalogus Ruimtelijke ontwikkeling of inrichting.

Rust- en voortplantingsplaatsen

- A** Werkzaamheden uitvoeren buiten de beschermingszone. De beschermingszone wordt bepaald door een ecologisch deskundige op basis van functionaliteit, verstoringvrije afstand en geen aantasting van rust- en voortplantingsplaatsen.
- B** Werkzaamheden uitvoeren buiten de kwetsbare periode, binnen de beschermingszone:
- Op locaties met kraam- en of winterverblijven wordt niet gewerkt in de kwetsbare perioden. De kwetsbare perioden zijn de kraamperiode van mei tot en met juli en de winterrustperiode van november tot en met maart.
 - In- en uitvliegopeningen blijven toegankelijk.
 - De constructie met rust- en voortplantingsplaatsen blijft behouden.
 - Er wordt gewerkt zonder apparatuur met grote geluidsbelasting wanneer vleermuizen aanwezig kunnen zijn, zie ook bijlage 6.
 - Indien vleermuizen aanwezig zijn: werken bij daglicht, geen kunstmatige verlichting toepassen.
 - Werkzaamheden mogen niet leiden tot veranderingen in het interne klimaat en toegangen tot de ruimte waar soorten gebruik van maken mogen niet worden dicht gezet.
- D** Het is mogelijk werkzaamheden uit te voeren binnen de beschermingszone op de volgende wijze:
- Werkzaamheden worden gefaseerd uitgevoerd, zodat altijd 50% van de aanwezige rust- en voortplantingsplaatsen op de projectlocatie

beschikbaar zijn. Bij de tijdelijk niet beschikbare locaties worden tijdelijk werende voorzieningen aangebracht voorafgaand aan de gebruiksperiode (bv. vleermuis exclusie flaps).

- Op locaties met kraam- en of winterverblijven wordt niet gewerkt in de kwetsbare perioden. De kwetsbare perioden zijn de kraamperiode van mei tot en met juli en de winterrustperiode van november tot en met maart.
- De werkzaamheden duren maximaal een maand en in de directe omgeving zijn alternatieve rust- en voortplantingsplaatsen aanwezig.
- In- en uitvliegopeningen en de constructie met rust- en voortplantingsplaatsen worden zo snel mogelijk hersteld zodat 100% van de locaties weer beschikbaar komt.

Vliegroutes

- B** Bij aanwezigheid van essentiële vliegroutes van vleermuizen door tunnels of onder bruggen wordt in de periode van november tot en met maart gewerkt. Dit is buiten de gebruiksperiode.
- C** Werkzaamheden aan bruggen of tunnels met essentiële vliegroutes van vleermuizen kunnen in de actieve periode van deze soortgroep worden uitgevoerd wanneer in de avond en nacht een obstakelvrije doorgang (de soortspecifieke omvang door een ecologisch deskundige te bepalen), onder het plafond/brugdek toegankelijk blijft voor vleermuizen. Werkzaamheden uitsluitend bij daglicht uitvoeren. Aanwezige begeleidende begroeiing, richting de tunnel of brug behouden.

Eventuele verlichting mag de functionaliteit van de essentiële vliegroute niet beperken.

6.3.3 Overige zoogdieren

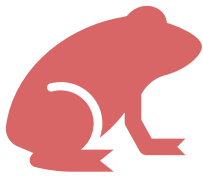
De overige zoogdieren die in of direct bij gebouwen en werken voorkomen, zijn steenmarters en soms ook boommarters. Zij kunnen gebruik maken van zolders, kruipruimtes, spouwmuren of ruimten onder de dakbedekkingen of schuurtjes om te rusten of hun jongen groot te brengen. In veel mindere mate kan het voorkomen dat eikelmuizen in stallen of schuurtjes overwinteren.

- A** Er worden (delen van een) locatie(s) met rust- of voortplantingsplaatsen van deze soorten gemarkeerd en ontzien tijdens de werkzaamheden. Verstoring dient voorkomen te worden.
- B** Werkzaamheden worden uitgevoerd buiten de kwetsbare voortplantingsperiode van steenmarter en/of boommarter. De voortplantingsperiode is van

maart tot en met augustus. Pas nadat is vastgesteld dat de rust- en voortplantingsplaatsen zijn verlaten, kan worden gestart met werkzaamheden.

Bij uitvoering van werkzaamheden moet de constructie van de rust- en voortplantingsplaatsen intact en toegankelijk gehouden worden.

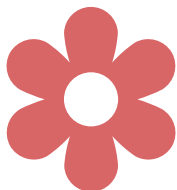
6.3.4 Amfibieën en reptielen

Amfibieën en reptielen kunnen overwinteren in vorstvrije en veelal vochtige gebouwen, zoals kelders, souterrains, portieken of valluiken.

- A** Werkzaamheden worden niet uitgevoerd op overwinteringslocaties van amfibieën of reptielen. Deze delen worden bepaald en gemarkeerd door een ecologisch deskundige.
- B** Bij (delen van) gebouwen waar overwintering van amfibieën en reptielen plaats vindt, worden geen werkzaamheden uitgevoerd in de kwetsbare winterrustperiode. De winterrustperiode is van oktober tot en met maart. Werkzaamheden mogen niet leiden tot veranderingen in het interne klimaat en toegangen tot de ruimte waar soorten gebruik van maken mogen niet worden dichtgezet.
- D** Werkzaamheden (bv. vochtproblematiek in kelders) bij voorkeur uitvoeren buiten de winterrustperiode. De winterrustperiode oktober tot en met maart. Bij aantoonbare noodzaak in de kwetsbare periode werken waarbij aangetroffen individuen worden gevangen en teruggeplaatst direct na afronding van de werkzaamheden of verplaatst naar een geschikte plek. Dit in overleg met een ecologisch deskundige.

6.3.5 Planten

Voor deze categorie zijn vooral muurflora zoals beschermde varens en muurbloem relevant. Bij het uitvoeren van werkzaamheden moeten groeiplaatsen worden ontzien. Verplaatsen van soorten is niet altijd effectief en kan niet onder de gedragscode.

- A** Ontzien van groeiplaatsen van beschermde planten. Locaties met beschermde (muur)planten markeren en abiotische omstandigheden zoals temperatuur, de hoeveelheid licht, de aanwezigheid van water, de samenstelling van de voeg/bodem handhaven.

6.4 Houtige begroeiingen

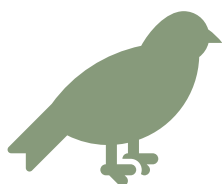
De werkzaamheden in deze categorie omvatten het reguliere onderhoud zoals dunnen, snoeien, knippen, scheren, knotten, afzetten, inboeten, water geven, onkruidbeheersing, blad verwijderen, bemesten in bossen, bosplantsoen, laanbegroeiingen, singels, struwelen grienden, hakhout, heesterbegroeiingen, hagen, blokhagen en bomen.

6.4.1 Algemeen zorgvuldig handelen

- De werkrichting is richting een rustige/natuurlijke locatie zodat dieren daarheen kunnen vluchten. Zorg dat voldoende dekking en schuilmogelijkheden aanwezig zijn in de richting en op de locatie waar dieren langs/naar toe moeten vluchten.
- Werkzaamheden vinden in eerste instantie overdag plaats om verstoring door verlichting te voorkomen.
- Tijdens het werken in beplanting dient schade aan de bodem zo veel mogelijk te worden voorkomen (bv. inzet banden met lage spanning of werken in handkracht).

6.4.2 Vogels

Bomen en struiken vormen een sleutelfunctie voor een groot aantal vogelsoorten: zangvogels, roofvogels, uilen, spechten, duiven, kraaien en eksters. Nestgelegenheid is aanwezig hoog in de kroon (roofvogels), in (te creëren) holtes (uilen, spechten, zangvogels) of op tal van grotere en kleinere takken. Voedsel is aanwezig in de vorm van vliegende insecten, kevers en larven, vruchten en noten. Ook bieden bomen en struiken beschutting, schuil- en slaappleatsen.

Alle soorten

- A** Nestlocaties, broedholten en/of slaappleatsen van vogels en de directe leefomgevingen die rust en beschutting bieden, worden gemarkeerd en ontzien tijdens de werkzaamheden. Een ecologisch deskundige bepaalt de beschermingszone, zie bijlage 6. Verstoring van broedgevallen dient voorkomen te worden.
- B** Werkzaamheden worden uitgevoerd buiten de soortspecifieke broedperiode(n).

Het periodiek afzetten of terugzetten van houtige begroeiing, zoals hakhout-beheer, wordt gefaseerd uitgevoerd. Hierbij wordt maximaal 30% van het (lijn) element per jaar teruggezet en blijven er in de directe omgeving voldoende alternatieve broedmogelijkheden (opgaande beplanting) beschikbaar (bv. door te faseren op buurtniveau).

Voor schaarse of zeldzame vogelsoorten (met name soorten die jaarlijks naar hetzelfde gebied terugkeren of specifiek eisen stellen aan hun broedlocaties) geldt dat individuele bomen/struiken met een essentiële functie (tijdelijke broed- en rustgelegenheid, voedsel en dekking) vervullen, behouden moeten blijven. Dit betreft bijvoorbeeld dikke loofbomen in gebruik als nestgelegenheid door zwarte specht. Dit dient te worden bepaald door een ecologisch deskundige.

Koloniebroeders, roofvogels en uilen, excl. kiekendieven en velduil

Voor locaties die jaarrond worden gebruikt of waar elk jaar naar toe wordt teruggekeerd geldt dat deze functies het hele jaar niet mogen worden aangetast. Het gaat hierbij om onder andere reigerachtigen en roek en nesten en rustlocaties van roofvogels en uilen, die gebruik maken van houtige begroeiingen.

- A** Nestbomen en de directe omgeving markeren zodat deze locatie zijn functie als broed- en rustlocatie behoudt. Voor (rans)uilen geldt het behoud van roestplaatsen.

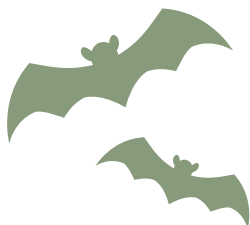
Huismus en ringmus

- A** Struiken die worden gebruikt als vaste rust- en schuillocatie en daarmee een essentieel onderdeel vormen van het leefgebied, markeren en behouden. Snoei van dergelijke begroeiing wordt zo uitgevoerd dat deze als rust- en schuilfunctie behouden blijven.

Steenuil

- B** Knot- en fruitbomen die deel uitmaken van essentieel leefgebied van de steenuil worden gefaseerd gesnoeid, waarbij per jaar in een bomenrij maximaal 50% van de bomen wordt geknot en oude fruitbomen behouden blijven.

6.4.3 Vleermuizen

Voor alle Nederlandse vleermuissoorten zijn bomen van belang in hun leefgebied. Sommige soorten gebruiken bomen als rustplaats (holtes en loshangend schors) of om hun jongen groot te brengen (holtes). Met name eik en beuk worden hiervoor gebruikt. Ook voor voedsel zijn vleermuizen afhankelijk van bomen omdat in de buurt van bomen veel vliegende insecten aanwezig zijn. Bomen zorgen ook voor beschutting tegen de wind waardoor kleinere soorten via de luwte van de bomen de voedselgebieden kunnen bereiken (vliegroutes).

- A** Bomen met geschikte holtes of spleten voor vleermuizen en bomen in de directe omgeving hiervan, worden gemarkeerd en behouden. Dit geldt ook voor houtige begroeiing rondom een water dat als essentieel foerageergebied wordt gebruikt en houtige begroeiing die als essentiële vliegroute wordt gebruikt.
- B** Dunnen en/of snoeien van bomen met rust- en voortplantingsplaatsen van vleermuizen wordt uitgevoerd buiten de kwetsbare gebruikperiode.

Wanneer dit een jaarrond beperking van uit te voeren werkzaamheden oplevert, of in combinatie met kwetsbare periodes van soorten onuitvoerbaar is, dienen werkzaamheden te worden uitgevoerd in de periode van half augustus tot en met oktober. Hierbij blijven bomen met paar-, kraam- en/of winterverblijven, bomen met voor vleermuizen geschikte holtes en bomen in de directe omgeving van deze verblijven behouden en functioneel voor vleermuizen (behoud van beschutting/buffering van rust- en voortplantingsplaats en behoud van de aanvliegroute).

Snoeien of terugzetten van begroeiing rondom zwermlocaties en winterverblijven (in gebouwen) dient het klimaat op deze locaties niet aan te tasten.

Het dunnen en/of afzetten van singels en houtwallen bij een essentiële vliegroute en/of foerageerlocatie dient gefaseerd te worden uitgevoerd. Maximaal 30% per jaar verwijderen, verspreid over de beplanting, zodat er geen gaten groter dan 7m ontstaan tussen opgaande begroeiing hoger dan 2m.

Werkzaamheden worden in leefgebied van vleermuizen tijdens de actieve periode van vleermuizen niet uitgevoerd tussen zonsondergang en zonsopkomst in de buurt van kraam-, winter-, zomer- of paarverblijf, essentiële vlieg- of migratieroutes en foerageergebied in verband met licht- of geluids-overlast.

6.4.4 Overige zoogdieren

Een groot aantal soorten zoogdieren maakt gebruik van houtige begroeiingen als onderdeel van hun leefgebied (o.a. hertachtigen en zwijnen). Tevens zijn er rust- en voortplantingsplaatsen te vinden in de vorm van holen in de grond (muisen, das), holtes in bomen (marterachtigen), nesten in bomen (eekhoorns) of struiken (eikelmuis/hazelmuis) of hopen van takken en stammen en/of kruidig materiaal (bever). Houtige begroeiingen bieden ook beschutting en zorgt voor voedsel.

Bever, das en otter

- A** Essentiële onderdelen van het leefgebied worden gemarkeerd en worden niet aangetast. Naast burchten en holen waar dieren verblijven gaat het hier om routes die worden gebruikt en/of belangrijke foerageergebieden. Deze essentiële onderdelen dienen te worden bepaald door een ecologisch deskundige. Voor de rust- en voortplantingslocatie(s) dient door een ecologisch deskundige een beschermingszone te worden bepaald op basis van de verstoringvrije afstand en functionaliteit.
- B** Binnen de beschermingszone kan met handgereedschap worden gewerkt indien werkzaamheden overdag en buiten de kwetsbare voortplantingsperiode worden uitgevoerd. De voortplantingsperiode van de otter is van april tot en met augustus, die van de bever van mei tot en met augustus en die van de das van december tot en met juni. Binnen de beschermingszone blijven bomen en struiken in de directe omgeving van de burcht of hol van das, bever en otter zoveel mogelijk staan. Wissels en ingangen van de burcht blijven vrij van takken en stammen. Daarnaast is voor bever van belang dat wintervoorraden takken niet worden weggehaald.

Het verwijderen van één of enkele bomen in essentieel leefgebied van deze soorten is toegestaan, mits voldoende dekking aanwezig blijft en voor bever voldoende voedselbomen gehandhaafd blijven. De velrichting is van de burcht/hol af.

Boommarter, bunzing, egel, hermelijn, molmuis, ondergrondse woelmuis, tweekleurige bosspitsmuis, steenmarter en wezel

- A** Essentiële onderdelen van het leefgebied worden gemarkeerd en ontzien. Dit betreft bomen met holtes en de directe omgeving van deze bomen, holen in de grond en houtige begroeiing die als schuilplaats, verbindingszone of foerageergebied dient. Deze essentiële onderdelen dienen te worden bepaald door een ecologisch deskundige.

- B** Werkzaamheden worden overdag uitgevoerd buiten de kwetsbare voortplantingsperiode. De voortplantingsperiode is van maart tot en met augustus.

Bomen met geschikte holen voor deze soorten worden gespaard. Ook holen in de grond blijven onaangetast. Takkenrillen worden alleen weggehaald indien er voldoende alternatieve verblijfsmogelijkheden zijn voor deze soorten.

In het leefgebied van hermelijn, wezel, bunzing en egel dient tijdens en na snoeiwerkzaamheden voldoende dekking aanwezig te blijven. Voor egel is daarnaast van belang dat in de winterrustperiode van november tot en met maart, overwinteringslocaties niet worden aangetast.

Vrijkomend snoeimateriaal kan in het leefgebied van deze soorten worden achtergelaten en op takkenrillen worden gelegd.

Eekhoorn

- A** Essentiele onderdelen van het leefgebied worden gemarkeerd en worden ontzien. Dit betreft bomen met eekhoornnesten en voedselbomen. Verstoring wordt voorkomen door op afstand te werken.
- B** Werkzaamheden worden uitgevoerd buiten de voortplantingsperiode van eekhoorn. De voortplantingsperiode is van januari tot en met augustus. Essentiele onderdelen van het leefgebied in stand houden.
- D** Reservenesten van eekhoorn mogen alleen worden verwijderd wanneer door een ecologisch deskundige is vastgesteld dat het nest niet in gebruik is en in de omgeving voldoende alternatieve nestmogelijkheden beschikbaar zijn. Een enkele voedselboom kan worden verwijderd.

Eikelmuis en hazelmuis

- A** Werkzaamheden worden niet uitgevoerd in leefgebied van hazelmuis en eikelmuis (in ieder geval niet binnen 300m van het nest). Houtige begroeiing die voor deze soorten van essentieel belang is, wordt gemarkeerd en ontzien.
- B** Werkzaamheden kunnen het beste worden uitgevoerd in de periode december tot en met maart, wanneer de dieren in winterrust zijn.

Nesten van eikelmuis en hazelmuis in bomen en struiken mogen tijdens beheer en onderhoudswerkzaamheden niet worden aangetast. In het leefgebied van deze soorten (in ieder geval binnen 300m van het nest) dient voldoende structuur en dekking aanwezig te blijven. Het beheer van deze gebieden dient te worden aangepast aan de ecologische vereisten van eikelmuis en hazelmuis.

Hertachtigen en zwijnen

- A** Geen werkzaamheden uitvoeren in essentiële onderdelen van het leefgebied (paar- en kraamlocaties en voor ree ook de vaste rustlocaties (daginstanden). Deze onderdelen markeren door gebruik te maken van een beschermingszone op basis van functionaliteit en de verstoringsvrije afstand (bv. op basis van bestaande zonering van rustgebieden).
- B** Werken buiten de kwetsbare periode (paar- en kraamperiode) nabij rust- en voortplantingsplaatsen. De paarperiode van ree is in juli en augustus, van edelhert in september en oktober en van damhert in oktober en november. De kraamperiode is van ree is in mei en juni, van edelhert en damhert in mei en juni en van wild zwijn in maart en april). In essentiële onderdelen van het leefgebied (paar- en kraamlocaties) de werkzaamheden faseren waarbij maximaal 30% van de houtachtige begroeiing wordt bewerkt.

In de soortspecifieke paarperiode worden geen werkzaamheden verricht op foerageerlocaties en migratieroutes die in deze periode worden gebruikt.
- C** Werkzaamheden die kleinschalig, kortdurend en weinig verstorend zijn en het gebruik door de soort niet belemmeren kunnen overdag worden uitgevoerd.

6.4.5 Amfibieën en reptielen

Het leefgebied van amfibieën bevindt zich rondom geschikt voortplantingswater. Heggen, bosjes, houtwallen bieden schuilmogelijkheden, voedsel en overwinteringsmogelijkheden. Voor reptielen is houtige begroeiing met name van belang in combinatie met open zonnige terreinen. Opslag en struiken bieden een veilig onderkomen tijdens het zonnen op open plekken en zijn tevens van belang voor de voedselvoorziening. Ook worden ruimtes tussen de wortels van bomen en struiken gebruikt als overwinteringslocatie.

Alle soorten

- A** In houtige begroeiing vinden geen werkzaamheden plaats in essentieel leefgebied van amfibieën en reptielen. Een ecologisch deskundige dient de leefgebieden te bepalen en te markeren.
- B** Werkzaamheden in essentieel leefgebied dienen te worden uitgevoerd in de periode half augustus tot en met september of in het begin van de voortplanting, dat is in april en mei. Als het geen houtige begroeiing langs het voortplantingswater betreft, mag voor amfibieën ook gewerkt worden in de voortplantingsperiode van de betrokken soort. De exacte periode dient te worden bepaald door een ecologisch deskundige.

Werkzaamheden kunnen worden uitgevoerd wanneer aanwezige schuilmogelijkheden en dekking voor amfibieën en reptielen en voor reptielen aanwezige structuurrijke vegetatie met open plekken aanwezig blijven.

- C** In het leefgebied van amfibieën en reptielen moet in de winterrustperiode (winterrust is van oktober tot en met maart) de bodem intact gelaten worden (geen beroering, bodemverdichting of stobben uitfrezen) en dienen houtrillen boomstronken en bladhopen te worden ontzien. Deze elementen dienen door een ecologisch deskundige te worden bepaald/gemarkeerd. Jaarlijks maximaal 30% van het essentieel leefgebied bewerken.

Boomkikker

- B** In leefgebieden van boomkikker vinden werkzaamheden uitsluitend plaats in de periode van november tot en met januari, wanneer dieren in winterrust zijn. Begroeiing wordt gefaseerd afgezet ter verjonging: maximaal 30% van het leefgebied per jaar bewerken waarbij zowel volgroeide bomen en struweel op zonnige plaatsen behouden blijven. Verdichting van de bodem dient te worden voorkomen.

Vroedmeesterpad, heikikker

- B** Werkzaamheden dienen te worden uitgevoerd in de periode half augustus tot en met september. Schuilmogelijkheden en dekking dienen aanwezig te blijven. Dit betekent dat er gefaseerd gewerkt moet worden: maximaal 30% van het essentiële leefgebied per jaar snoeien of afzetten.

Ringslang

- A** Broeihopen van ringslang dienen te worden gespaard.

6.4.6 Vlinders

Voor veel vlindersoorten zijn bosschages en bosrand deel van het leefgebied, veelal vanwege windluwte en temperatuurbuffering, maar soms ook vanwege waardplanten (bv. eik, iep, sleedoorn) en nectarplanten. Voor soorten als sleedoornpage, bruine eikenpage, iepenpage, grote vos, grote weerschijnvlinder, kleine ijsvogelvlinder, zijn bomen en struiken essentieel voor het voortbestaan.

Eitjes worden afgezet op takken of bladeren en de rupsen voeden zich met de bladeren van de waardplant. In de strooisellaag kunnen poppen aanwezig zijn. Teunisbloempijlstaart komt voor op kruidige vegetatie in open plekken van het bos, deze soort wordt behandeld bij 'kruidige begroeiingen'.

Beheer moet zorgen voor behoud van structurelementen zoals lichtplekken, struweel, boomstronken, specifieke boom- of struiken waar vlinders van afhankelijk zijn (voedsel, paring), hellingsgraad. Tevens behoud van waardplanten en nectarplanten.

Alle soorten

- A** Bij waardplanten (bomen, struiken) met poppen, rupsen of eitjes en essentiële voedselplanten van beschermde vlinders geen werkzaamheden uitvoeren. De beschermingszone dient te worden bepaald door een ecologisch deskundige. Ook omliggende houtige vegetatie die voor windluwte en temperatuurbuffering zorgt, dient te worden gespaard.

Onderstaande maatregelen dienen te worden begeleid door een deskundige op het gebied van vlinders.

Kleine ijsvogelvlinder

Overwinteren op de grond, in de strooisellaag en/of laag in de vegetatie.

- D** Snoeien, afzetten, kappen van waadbomen en -struiken in de winterperiode uitvoeren. De winterperiode is van november tot en met februari. De strooisellaag dient beschermd te worden. Gebruik rijplaten en/of handgereedschap. Er dient voldoende resterende geschikte begroeiing in leefgebied aanwezig te blijven voor ei-leg eerstvolgende seizoen.

Sleedoornpage, bruine eikenpage, iepenpage en grote weerschijnvlinder

Overwinteren als eitjes in kruin/op takken van waadbomen/struiken.

- D** Werkzaamheden uitvoeren als de poppen in de strooisellaag aanwezig zijn (mei tot en met september). De strooisellaag met poppen dient beschermd te worden. Gebruik rijplaten of handgereedschap.

Of: Werkzaamheden uitvoeren in de winterperiode (november tot en met februari) waarbij takken met eitjes of rupsen worden gespaard.

Snoeiwerkzaamheden dienen gefaseerd te worden uitgevoerd, waarbij maximaal 30% per jaar wordt gesnoeid en er permanent voldoende geschikt soortspecifiek struweel (waadbomen/-struiken) in leefgebied aanwezig blijft voor ei-leg in het eerstvolgende seizoen.

Grote vos

Overwinteren in holle bomen en stapels hout.

- D** Werkzaamheden bij waardbomen uitvoeren wanneer vlinders in overwintering zijn (september tot en met februari), mits waardboom niet als overwinteringslocatie wordt gebruikt (veelal holle boom). Houtstapels in leefgebied van deze soort in de winter ontzien vanwege mogelijkheden voor overwintering.

6.4.7 Libellen

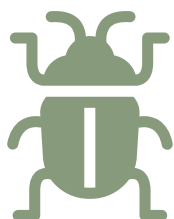
Bomen en struiken bieden beschutting en jachtgebied (kleinere insecten). Dit kan gaan om bomen en struiken vlakbij de oever, maar ook op grotere afstand daarvan. Bomen en struiken kunnen ook een slaapfunctie voor soorten als speerwaterjuffer en bosbeekjuffer hebben. Daarnaast kunnen wortels in de oeverzone van belang zijn als voortplantingsplek met eiafzet, of als opgroeigebied van de larven.

Beheer moet zorgen voor behoud van milieucondities en behoud van structurelementen. Open landschap openhouden en bij beschaduwde beken zorgen voor schaduw. Voor imago's dienen voldoende schuil- en voedselmogelijkheid aanwezig te blijven.

Alle soorten

- A** In leefgebied van beschermde libellensoorten worden geen essentiële locaties gekapt. Een ecologisch deskundige dient te bepalen welke elementen dit zijn.
- B** Kap van enkele bomen of struiken is toegestaan, mits voldoende schuil- en voedselmogelijkheid aanwezig blijven en de karakteristieken van het voortplantingswater behouden blijven. Werkzaamheden dienen te worden uitgevoerd in de periode oktober tot en met april, dit is buiten het vliegseizoen van libellen.

6.4.8 Kevers

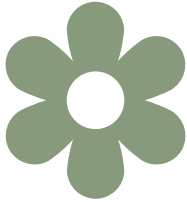

Het gaat hierbij om het vliegend hert en vermiljoenkever. Vliegend hert komt voor op veelal eiken met witrot aan de randen of open plekken in het bos. De vermiljoenkever komt voor onder de schors van veelal populieren. Beide soorten zijn jaarrond aanwezig doordat de larven meerdere jaren in het hout verblijven.

Vliegend hert en vermiljoenkever

- A** Behoud (dode of kwijnende) bomen, takkenrillen en dood hout waar de vermiljoenkever en het vliegend hert gebruik van maken. Een ecologisch deskundige bepaald de beschermingszone.
- C** Staand dood hout dat om veiligheidsredenen wordt verwijderd, blijft ter plekke liggen of wordt getransporteerd naar een nabije locatie. De stam blijft functioneel voor de kevers.

6.4.9 Planten

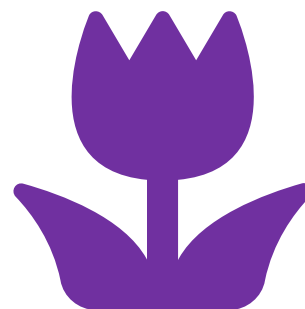
Voor beschermde planten moet bij werkzaamheden aan houtige begroeiing de groeiplaats en abiotische factoren behouden blijven. Beschermde planten die voorkomen in houtopstanden zijn uiterst zeldzaam en komen slechts op enkele plekken in Nederland voor. Voorbeelden van dergelijke soorten zijn bosdravik, bosboterbloem, wolfskers, dennenorchtis, geelgroene wespenorchis, peperboompje, steenbraam, stofzaad.

Alle soorten

- A** Ontzien van groeiplaatsen van beschermde planten. Stammen en snoeiafval worden niet gedeponeed op groeiplaatsen van deze soorten. Bodemverdichting wordt op deze locaties voorkomen. Het beheer is erop gericht de abiotische factoren, die de plant nodig heeft, te behouden of te verbeteren.

6.5 Kruidige begroeiingen en onbegroeid terrein

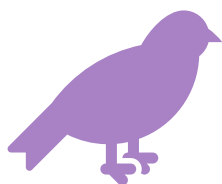
De werkzaamheden in deze categorie omvatten het reguliere onderhoud zoals maaien, doorzaaien, bemesten, verwijderen blad, onkruidbeheersing, verwijderen van ongewenste soorten in ruig gras, ruw gras, bloemrijk gras, heide, sportgras, gazon, vaste planten/borders, éénjarigen/perkplanten, ruigte, riet en moerasbegroeiing.

6.5.1 Algemeen zorgvuldig handelen

- Werk rustig in de richting dat dieren de werklocatie kunnen verlaten en voldoende dekking aanwezig is en alternatief leefgebied beschikbaar is.
- Werkzaamheden vinden in eerste instantie overdag plaats om verstoring door verlichting te voorkomen. Als werkzaamheden 's nachts worden uitgevoerd, wordt enkel de werkplek verlicht en uitstraling naar de omgeving voorkomen.

6.5.2 Vogels

Bij kruidige begroeiingen en onbegroeid terrein gaat het om nestgelegenheid van groundbroeders en vogels die laag in de vegetatie broeden: rietzangers en andere zangvogels als veldleeuwerik en duinpieper, weidevogels, watervogels, steltlopers, hoenderachtigen, meeuwen of sterns en velduil. Daarnaast biedt kruidige begroeiing foerageergebied voor een groot aantal soorten door de aanwezigheid van muizen, zaden en insecten.

Alle soorten

A Er worden geen werkzaamheden uitgevoerd bij nesten, rustplaatsen en essentieel foerageergebied van vogels. Bij werkzaamheden in de omgeving hiervan dient verstoring te worden voorkomen door het aanbrengen van een beschermingszone op basis van verstoringvrije afstand.

Verstoring kan deels worden voorkomen door het afschermen van licht, beweging of geluid.

B Werkzaamheden worden uitgevoerd buiten de soortspecifieke broedperiode.

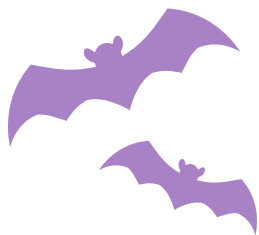
Weidevogels

- C** Werkzaamheden uitvoeren op het moment dat er geen jongen/kuikens zijn die nog niet kunnen vliegen. Nesten van grondbroeders worden gemarkeerd in het veld, zie bijlage 6. De werkzaamheden worden zodanig uitgevoerd dat nesten behouden blijven (te bepalen door een deskundige) en in de directe omgeving van het nest voldoende dekking en foerageermogelijkheden aanwezig blijven. De markering wordt direct na het maaien verwijderd.

Vogels van ruigte en moeras

- B** Maaien van riet en ruigte waarin sprake is van essentieel leefgebied van vogels dient ruimtelijk gefaseerd te worden uitgevoerd, buiten de soortspecifieke broedperiode(n). Per jaar wordt maximaal 30% gemaaid, waarbij er meerjarig riet aanwezig blijft dat eens in de 3 à 4 jaar wordt gemaaid.

6.5.3 Vleermuizen

Voor vleermuizen kan kruidige begroeiingen een onderdeel vormen van het foerageergebied. Bij bestendig beheer en onderhoud is het nodig om dit foerageergebied duurzaam in stand te houden.

6.5.4 Overige zoogdieren

Kruidige (oever)begroeiingen vormen het leefgebied van kleine zoogdieren als (woel)muizen, (water)spitsmuizen, marterachtigen als hermelijn, wezel, steen- en boommarter, otter en das maar ook van grote zoogdieren als bever, hertachtigen en zwijn. Verblijven betreffen onder meer muizenholen en burchten van dassen en bevers. Onder onbegroeid terrein valt onder meer het strand met ligplaatsen van zeehonden.

Bever, das en otter

- B** Indien werkzaamheden in de buurt plaatsvinden van een bever-, dassen- of otterburcht of hol, dienen de werkzaamheden te worden uitgevoerd buiten de kraamperiode. De kraamperiode van de otter is van april tot en met augustus, die van de bever van mei tot en met augustus en van de das van februari tot en met juni. Binnen de beschermingszone in handkracht werken. In leefgebied van deze soorten dient voldoende dekking aanwezig te blijven.

Boommarter, bunzing, egel, hermelijn, steenmarter en wezel

- B** Bij aanwezigheid van een kraamverblijf dienen werkzaamheden te worden uitgevoerd buiten de kwetsbare periode. Dit is de kraamperiode van half maart tot en met augustus. Voor egel geldt een winterrustperiode van november tot en met maart op locaties waar overwinterende egels aanwezig zijn. In het leefgebied van deze soorten dient voldoende structuur en dekking aanwezig te blijven door delen niet te bewerken (faseren).

Eikelmuis en hazelmuis

- A** Werkzaamheden worden niet uitgevoerd in leefgebied van hazelmuis en eikelmuis.
- B** Werken kan na de winterslaap en voor de voortplantingstijd (dus van 1 april tot 1 mei) en aan het eind van de voortplantingstijd (1 oktober tot 1 december). Bodemnesten worden gespaard door vegetatie niet laag bij de grond weg te maaien.

In het leefgebied van deze soorten (in ieder geval binnen 300m van het nest) dient voldoende structuur en dekking aanwezig te blijven. Het beheer van deze gebieden dient te worden aangepast aan de ecologische vereisten van eikelmuis en hazelmuis.

Noordse woelmuis, molmuis, ondergrondse woelmuis en tweekleurige bosspitsmuis

- A** Werkzaamheden worden niet uitgevoerd in leefgebied van deze soorten. De leefgebieden worden gemarkeerd door een ecologisch deskundige.
- B** Werkzaamheden worden uitgevoerd in de minst kwetsbare periode, na de voortplanting en voor de winterrust, in de maanden september en oktober.

Wanneer in de winter het voorkomen van noordse woelmuis kan worden uitgesloten omdat het perceel te nat is, mogen werkzaamheden ook in de winterperiode worden uitgevoerd.

Kruidige begroeiingen in leefgebied van deze soorten wordt maximaal eenmaal per jaar gemaaid, waarbij minimaal 50% van het leefgebied in stroken of vlakken behouden blijft, bij voorbeeld in de vorm van stroken van minimaal 5m breed. Maaibalk op minimaal 10cm hoogte. Er wordt niet gewerkt met een klepelmaaier.

Grijze- en gewone zeehond

- A** Werkzaamheden worden niet uitgevoerd in de omgeving van rustgebieden van zeehonden.

- B** Werkzaamheden in de buurt van rustplaatsen van zeehonden worden uitgevoerd buiten de kwetsbare periode waarin de jongen worden gezoogd. De kwetsbare periode van de gewone zeehond is van mei tot en met half augustus en die van de grijze zeehond van half november tot en met eind december.

Hertachtigen en zwijnen

- A** Geen werkzaamheden uitvoeren in essentiële onderdelen van het leefgebied (paar- en kraamlocaties en voor ree ook de vaste rustlocaties (daginstanden). Deze onderdelen markeren door gebruik te maken van een beschermingszone op basis van functionaliteit en de verstoringvrije afstand (bv. op basis van bestaande zonering van rustgebieden).
- B** Werken buiten de kwetsbare periode (paar- en kraamperiode) nabij rust- en voortplantingsplaatsen. De paarperiode van ree is in juli en augustus, van edelhert in september en oktober en van damhert in oktober en november. De kraamperiode is van ree is in mei en juni, van edelhert en damhert in mei en juni en van wild zwijn in maart en april. In essentiële onderdelen van het leefgebied (paar- en kraamlocaties) de werkzaamheden faseren waarbij maximaal 70% van het kruidige areaal wordt bewerkt.

In de soortspecifieke paarperiode worden geen werkzaamheden verricht op foerageerlocaties en migratieroutes die in deze periode worden gebruikt.
- C** Werken binnen de kraamperiode waarbij voorafgaand aan de werkzaamheden aanwezige dieren op de werklocatie worden verontrust zodat ze de werklocatie tijdelijk verlaten. Dit kan bijvoorbeeld door het ophangen van linten, zakken, ultrasoon geluid of in combinatie nazoeken met drone en verplaatsen naar buiten het te bewerken areaal (bv. reekalveren). De werkzaamheden faseren waarbij maximaal 70% van het kruidige areaal wordt bewerkt.
- D** Werkzaamheden met een aantoonbare noodzaak kunnen binnen de kwetsbare periode op essentiële locaties worden uitgevoerd door te faseren: jaarlijks maximaal 30% bewerken.

6.5.5 Amfibieën en reptielen

Voor amfibieën is met name kruidige begroeiingen rondom voortplantingswater van belang. Het biedt beschutting tijdens het zonnen of foerageren. Afhankelijk van de soort, het landschap en beschikbaar habitat kan kruidige begroeiing ook op grotere afstand van het voortplantingswater amfibieën een schuilplaats bieden.

Voor reptielen gaat het om kruidige begroeiingen in de vorm van heide, schraal-graslanden, pitrus en pijpenstrovegetatie in combinatie met open zonnige terreinen. De kruidige vegetatie biedt een veilig onderkomen tijdens het zonnen op open plekken, is van belang voor de voedselvoorziening en is ook onderdeel van de voortplantings- en overwinteringsplaatsen.

Alle soorten

A In kruidige begroeiingen vinden geen werkzaamheden plaats in essentieel leefgebied van amfibieën en reptielen. Deze delen van het leefgebieden worden gemarkeerd door een ecologisch deskundige.

B Werkzaamheden dienen te worden uitgevoerd buiten de actieve periode van de soort. Globaal is de werkperiode van oktober tot en met maart. De exacte periode dient te worden bepaald door een ecologisch deskundige.

In essentieel leefgebied wordt gefaseerd gewerkt: maximaal 75% per jaar bewerken, in geval van heide is dit maximaal 25% per jaar. Voor zowel grasland als heide geldt dat de werkzaamheden met behoud van locaties waar overwintering plaats vindt (plekken met pollen, holen, hopen, stronken en takkenrillen) worden uitgevoerd. Het beheer dient gericht te zijn op behoud van schuilmogelijkheden en dekking, afgewisseld met open plekken om te zonnen.

D Werkzaamheden met een aantoonbare noodzaak in essentieel leefgebied van amfibieën en reptielen in de actieve periode (zie B) gefaseerd uitvoeren.

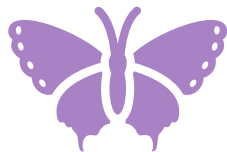
Hierbij maximaal 50% per jaar voor grasland en 25% per jaar voor heide bewerken. Als uitgangspunten gelden: behoud van structuurvariatie (dichte begroeiing met schuilplaatsen en open/kale plekken voor zonnen), een minimale maaihoogte van 10 cm en aanwezige voortplantingsplaatsen markeren en niet bewerken.

Ringslang

B Werkzaamheden dienen te worden uitgevoerd buiten de actieve periode van de soort. De actieve periode is van oktober tot en met maart. De exacte periode dient te worden bepaald door een ecologisch deskundige. Broeihopen van ringslang dienen te worden gespaard.

C Bij het uitvoeren van maaiwerkzaamheden in de actieve periode van ringslang wordt doden en verwonden voorkomen door in leefgebied van ringslang de rijsnelheid te matigen, maaiwerkzaamheden gefaseerd uit te voeren, een minimale maaihoogte van 10cm te hanteren. De werkrichting is dusdanig dat er vluchtmogelijkheden zijn en er wordt gewerkt bij een temperatuur boven de 15 graden zodat dieren kunnen vluchten.

6.5.6 Vlinders

Het gaat hierbij o.a. om kommavlinder, veldparelmoervlinder en teunisbloempijlstaart waarbij waardplanten en voedselplanten aanwezig zijn in kruidige vegetatie. Voor de sleedoornpage, iepenpage, bruine eikenpage en kleine ijsvogelvlinder gaat het enkel om voedselplanten. De waardplanten vallen onder de categorie houtige begroeiing.

Alle soorten

- B** Maaien vindt plaats na de zaadsetting van voedselplanten. Waardplanten van beschermde vlindersoorten worden gespaard in de periode dat de soort hier gebruik van maakt.

6.5.7 Libellen

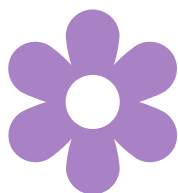

Kruidige begroeiingen langs oevers bieden beschutting en insecten om op te jagen.

Alle soorten

- B** Niet maaien van vegetatie in essentieel leefgebied van libellen in de vliegtijd (mei tot en met augustus) en een minimale maaihoogte van 10 cm aanhouden.

6.5.8 Planten

Beschermde plantensoorten zijn vaak gebaat bij een voortzetting van het gevoerde beheer. Niet werken binnen de beschermingszone (maatregel A) is daarom voor beschermde plantensoorten niet altijd de meest gunstige optie. Van belang is dat het gevoerde beheer zorgt voor een voortzetting van de bestaande situatie.

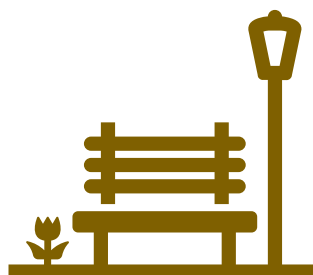
Alle soorten

- A** Groeiplaatsen van beschermde plantensoorten worden ontzien bij rijbewegingen en bij tijdelijke opslag van materieel, grond en dergelijke.

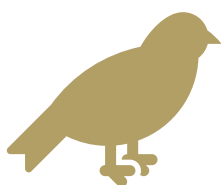
- B** Op locaties met beschermde plantensoorten wordt gemaaid/gehooïd na de soortspecifieke zaadzetting. Bij werkzaamheden wordt in overleg met een ecologisch deskundige bepaald hoe het gevoerde beheer moet worden afgestemd op (abiotische factoren van) beschermde plantensoorten.

6.6 (Half)verhardingen en terreinmeubilair

De werkzaamheden in deze categorie omvatten het reguliere onderhoud zoals vegen, strooien, kolken zuigen, schilderen, onkruidbeheersing en repareren/functioneel houden van wegen, paden, pleinen, depots, afrasteringen, afvalbakken, afrasteringen en faunavoorzieningen zoals tunnels, goten, bruggen, schermen, uitstapplaatsen, lantaarnpalen etc.

6.6.1 Vogels

Bij halfverhardingen als grindterreinen (bv. niet of weinig gebruikte opslagterreinen) kan sprake zijn van de aanwezigheid van broedende vogels zoals visdieven en scholeksters. Dit zijn overigens terreinen waar veelal geen of zeer extensief regulier onderhoud plaatsvindt.

Alle soorten

- A** Bij rust- of voortplantingsplaatsen van beschermde vogelsoorten geen werkzaamheden uitvoeren. Deze elementen dienen te worden gemarkeerd en ontzien tijdens de werkzaamheden, zie bijlage 6. Geluids- en visuele verstoring van broedgevallen dient voorkomen te worden.
- B** Werkzaamheden uitvoeren buiten de soortspecifieke broedperiode.

6.6.2 Amfibieën en reptielen

Amfibieën komen met name tijdens de voorjaars- en najaarsmigratie tussen het winter- en voortplantingshabitat in aanraking met verharding. Het gaat daarbij om het oversteken van wegen, maar ook afwateringssystemen zoals rioolputten en afwateringsgoten waar dieren in terecht komen.

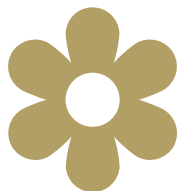
Maatregelen zijn met name gericht op het in stand houden van voorzieningen die verkeersslachtoffers voorkomen en voorzieningen die voorkomen dat dieren in afwateringssystemen verdwijnen. Deze maatregelen zijn ook voor reptielen relevant.

Alle soorten

- B** Het schonen van faunatunnels dient buiten de migratieperiode uitgevoerd te worden. De migratieperiode zijn in maart en april en van september tot en met half november). Geleidingsschermen worden jaarlijks onderhouden, waarbij overhangende vegetatie wordt verwijderd en de loopstrook langs het scherm toegankelijk is voor amfibieën

Bij het uitvoeren van werkzaamheden in de migratieperiode mag geen barrièrevorming plaatsvinden van trekkende dieren. Dit betekent dat er niet 's nachts gewerkt wordt en de amfibieëntunnel toegankelijk blijft voor trekkende dieren.

6.6.3 Planten

Voor deze categorie zijn voornamelijk muurflora en planten die groeien op stenige plaatsen relevant. Voorbeelden zijn muurbloem, smalle raai, echte gamander en beschermde varens. Ook straatkolken of rioolputten kunnen een groeiplaats bieden aan muurflora.

Alle soorten

- A** Groeiplaats van de plant sparen bij werkzaamheden. Locaties met beschermde (muur)planten markeren en abiotische factoren zoals vocht en schaduw in stand houden.
- B** Voor eenjarige soorten kan na zaadzetting bestendig beheer en onderhoud worden uitgevoerd waarbij abiotische factoren in stand blijven.

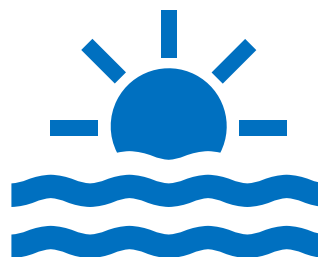
Bij zout-strooien wordt rekening gehouden met abiotische factoren die beschermde soorten nodig hebben zoals saliniteit (ook in de berm of in aanliggende berm sloten). Op deze plaatsen niet of minder strooien.

6.7 Wateren en oevers

De werkzaamheden in deze categorie omvatten schonen, baggeren, maaien waterplanten, verwijderen ongewenste planten en verwijderen afval in grachten, kanalen, vaarten, sloten, wijken, vijvers, poelen en vennen.

Tevens behoort bij deze categorie het aanleggen of verwijderen van (nuts)voorzieningen onder water.

Omdat deze werkzaamheden in veel gevallen een onlosmakelijke relatie hebben met de oever en bij niet scherp begrensde overgangen van open water naar vaste oever, dient hier rekening mee gehouden te worden. Zie ook kruidige begroeiingen.

6.7.1 Algemeen zorgvuldig handelen

- Bij de locatiekeuze van het afzetten van schoonsel of bagger op het land, wordt rekening gehouden met leefgebied van landsorten.
- Schoonsel en bagger dat op de kant wordt gedeponerd, blijft minimaal 48 uur liggen zodat amfibieën nog kunnen vluchten.
- Er wordt stapvoets gereden en 1 kant op gewerkt zodat dieren kunnen vluchten.
- Indien mogelijk, werken van een afgesloten eind naar open eind.
- Werkzaamheden vinden in eerste instantie overdag plaats om verstoring door verlichting te voorkomen. Als werkzaamheden 's nachts worden uitgevoerd, wordt enkel de werklocatie verlicht en uitstraling naar de omgeving voorkomen.
- Bagger- en schoningswerkzaamheden kunnen het beste worden uitgevoerd in de maanden september en oktober.

6.7.2 Vogels

Het gaat hierbij met name om de soortgroepen watervogels, steltlopers, meeuwen en sterns die in sterke mate gebonden zijn aan water. Nesten kunnen langs de oever en op het water aanwezig zijn als drijvende of verankerde constructies. Water vormt een foerageergebied voor soorten die planten, vis en schelpdieren eten. Daarnaast vindt voor een aantal soorten ook de balts plaats op het water en kunnen grotere waterlichamen voor o.a. ganzen een functie vervullen als slaappleats.

Alle soorten

- A** In essentieel leefgebied voor vogels worden geen werkzaamheden uitgevoerd. Verstoring van broedgevallen door werkzaamheden in de directe omgeving dient voorkomen te worden. Bijvoorbeeld door het afschermen van licht, beweging of geluid en inzet beschermingszone.
- B** Werkzaamheden worden uitgevoerd buiten de soortspecifieke broedperiode. Maaien van riet en ruigte waarin sprake is van essentieel leefgebied van vogels dient gefaseerd te worden uitgevoerd, waarbij maximaal 30% per jaar wordt gemaaid zodat er ook meerjarige vegetatie behouden blijft.
- C** Nesten van groundbroeders worden gemarkeerd in het veld. De werkzaamheden worden zodanig uitgevoerd dat nesten behouden blijven. Deze maatregel kan enkel worden uitgevoerd als er nog geen kuikens aanwezig zijn. De markering wordt direct na het maaien verwijderd. In de omgeving dient voldoende dekking en foerageermogelijkheid aanwezig te blijven.

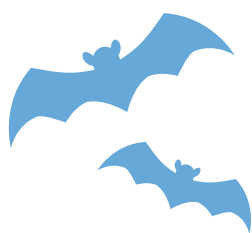
IJsvogel en oeverzwaluw

- A** Nesten van ijsvogel en oeverzwaluw sparen bij maaien en schonen.

Zwarte stern

- B** Bij broedlocaties van zwarte stern wordt per jaar niet meer dan 30% van de drijvende vegetatie geschoond.

6.7.3 Vleermuizen

Wateren en oevers kunnen onderdeel zijn van het foerageergebied en de vliegroute van vleermuizen. Er zijn soorten die sterk gebonden zijn aan water voor hun voedselvoorziening zoals watervleermuizen en meervleermuizen die laag boven het water insecten vangen. Maar ook andere soorten kunnen in de beschutting van de oevervegetatie boven het water foerageren. Het verwijderen van deze oevervegetatie kan effect hebben op het functioneren van dit foerageergebied.

- B** Werkzaamheden bij essentieel foerageergebied of essentiële vliegroute buiten de gebruikperiode uitvoeren. De gebruikperiode is indicatief van maart tot november.

Indien kruidige begroeiingen bij een plas of watergang (zoals riet) een essentiële functie vervult van beschutting tegen wind of instraling van licht op het water, dan kan jaarlijks maximaal 50% van de oppervlakte kruidige begroeiing worden gemaaid.

6.7.4 Overige zoogdieren

Kruidige oeverbegroeiingen vormen het leefgebied van kleine zoogdieren als (woel)muizen, (water)spitsmuizen, marterachtigen zoals steen- en boommarter, otter en das maar ook van de bever. Verblijven betreffen bijvoorbeeld muizenholen, burchten van dassen en bevers. Voor met name waterspitsmuis en otter en bever is ook het water zelf belangrijk onderdeel van het leefgebied.

Alle soorten

- A** Er worden geen werkzaamheden uitgevoerd in essentieel leefgebied door het hanteren van een beschermingszone. De beschermingszone wordt door een ecologisch deskundige bepaald en gemarkeerd, zie bijlage 6.
- B** Werkzaamheden worden uitgevoerd buiten de soort specifieke kwetsbare periode.
- D** Werkzaamheden gefaseerd uitvoeren in essentieel leefgebied in de kwetsbare periode: Maximaal 50% per jaar bewerken.

Waterspitsmuis

- A** Er worden geen werkzaamheden uitgevoerd in het leefgebied van waterspitsmuis. Dit wordt bepaald/gemarkeerd door een ecologisch deskundige.
- B** Werkzaamheden worden uitgevoerd buiten de kwetsbare perioden. Dit zijn de voortplantingsperiode van april tot en met augustus en de winterrustperiode van december tot en met februari.

In het leefgebied van de waterspitsmuis worden werkzaamheden gefaseerd. Van het leefgebied wordt maximaal 50% per jaar geschoond in stroken van 250 meter. Het baggeren of schonen vindt plaats vanaf een kant met ongeschikt habitat voor de waterspitsmuis. Bij het baggeren dient vertroebeling van het water zo veel mogelijk voorkomen te worden.

Maaiwerkzaamheden in leefgebied: bij voorkeur snijden in plaats van vernipperen, maaihoogte minimaal 10cm.

Bever en otter

- A** Er worden geen werkzaamheden uitgevoerd in het essentiële leefgebied van bever en otter.
- B** Bij rust- en voortplantingsplaatsen worden werkzaamheden uitgevoerd buiten de kwetsbare periode. De kwetsbare periode van de bever is van mei tot en met augustus en die van de otter van april tot en met augustus.

Beschermingszone en aanpak op basis van behoud functionaliteit dienen te worden bepaald door een ecologisch deskundige.

Niet werken vanaf de oever waarin zich een hol of burcht bevindt, in de periode net voor en na de zonsondergang dan wel zonsopkomst of bij ijsgang.

- C** (Maai)beheer dient gericht te zijn op behoud van de leefomgeving door gefaseerd te werken in tijd in ruimte met behoud van essentiële foerageerlocaties. Werkzaamheden worden overdag uitgevoerd.

Werkzaamheden binnen de beschermingszone zijn toegestaan buiten de kwetsbare periode wanneer er met handkracht wordt gewerkt.

Noordse woelmuis

- A** Werkzaamheden worden niet uitgevoerd in leefgebied van noordse woelmuis. De leefgebieden worden bepaald/gemarkeerd door een ecologisch deskundige.
- B** Werkzaamheden worden uitgevoerd in de maanden september en oktober. Dit is in de minst kwetsbare periode, na de voortplanting en voor de winterrust.

Wanneer in de winter het voorkomen van noordse woelmuis kan worden uitgesloten omdat het perceel te nat is, mogen werkzaamheden ook in de winterperiode worden uitgevoerd.

Grasland of rietland wordt maximaal eenmaal per jaar gemaaid, waarbij minimaal 50% van het leefgebied in stroken of vlakken behouden blijft, bij voorbeeld in de vorm van stroken van minimaal 5m breed. Maaien op minimaal 10cm hoogte.

6.7.5 Amfibieën

Voor alle amfibieënsoorten is water van belang voor de voortplanting. Eitjes worden afgezet in tal van waterlichamen, vennen, poelen, ondiepe plassen, afgesloten rivierarmen, sloten etc, elke soort heeft zo zijn voorkeur. De meeste soorten hebben met name een binding met het water gedurende de voortplantingsperiode. Diverse soorten overwinteren echter ook in diepere delen van waterlichamen.

Rondom voortplantingswater van amfibieën maken oevers essentieel onderdeel uit van het leefgebied. Soorten vinden hier beschutting in vegetatie en voedsel.

- A** Werkzaamheden worden niet uitgevoerd in essentieel leefgebied van beschermde amfibieën.

- B** Voor soorten die in het water overwinteren werkzaamheden in het water (bv. baggeren en schonen) uitvoeren buiten kwetsbare perioden. De kwetsbare perioden zijn de voortplantings- en overwinteringsperiode van november tot en met augustus. De voorkeursperiode om te baggeren en schonen is september en oktober. De exacte periode dient te worden bepaald door een ecologisch deskundige.

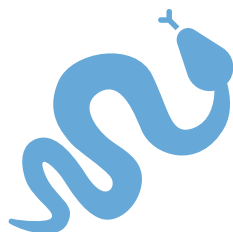
Bij soorten die niet overwinteren in het water zoals heikikker, kamsalamander en rugstreeppad geldt enkel de voortplantingsperiode als kwetsbare periode. De voortplantingsperiode is van april tot en met augustus.

Minimaal 25% van de onderwatervegetatie en de bodem ongemoeid laten. Bij schonen wordt de bodem in zijn geheel ongemoeid gelaten. Bagger/schoonsel op de oever leggen zodat vluchtmogelijkheden aanwezig blijven.

Maaiwerkzaamheden langs oevers in essentieel leefgebied van amfibieën vinden buiten de actieve periode maximaal 1 keer per jaar plaats, waarbij een minimale maaihoogte van 10cm wordt aangehouden, er gefaseerd wordt gemaaid en minimaal 25% van de vegetatie jaarlijks gehandhaafd blijft (bv door in stroken te maaien. De voorkeursperiode om te maaien is van oktober tot en met februari. De exacte periode dient te worden bepaald door een ecologisch deskundige. Het beheer dient gericht te zijn op behoud van schuilmogelijkheden en dekking, afgewisseld met open plekken om te zonnen.

- D** In geval van aantoonbare noodzaak (bv. maaien en schonen om de doorstroming veilig te stellen) in essentieel leefgebied van amfibieën in de kwetsbare periode (zie B) werkzaamheden gefaseerd uitvoeren waarbij maximaal 50% per jaar wordt bewerkt met behoud van voortplantingsplaatsen. Als uitgangspunt geldt: behoud van structuurvariatie (dichte begroeiing met schuilplaatsen en open/kale plekken voor zonnen). Bij werkzaamheden in de winterperiode de bodem ongemoeid laten en bij maaiwerkzaamheden een minimale maaihoogte van 10 cm aanhouden.

6.7.6 Reptielen

Voor adder, gladde slang, levendbarende hagedis en ring-slang zijn oeverzones en vochtige randzones relevant als voorplantplantingslocatie. Op oevers gaat het om rust- en zonlocaties. Wateren vormen voor verschillende soorten foerageergebied.

Alle soorten

- A** Oevers die worden gebruikt als zon- en rustlocatie of in gebruik zijn als voortplantingsbiotoop worden gemarkeerd door een ecologisch deskundige. Werkzaamheden worden niet in dit leefgebied uitgevoerd.
- B** Werkzaamheden worden in eerste instantie uitgevoerd in de winterrustperiode, dit is van oktober tot en met maart. Broeihopen van ringslang dienen te worden gespaard. Het beheer dient gericht te zijn op behoud van schuilmogelijkheden en dekking, afgewisseld met open plekken om te zonnen. Minimaal 25% van de vegetatie blijft jaarlijks gehandhaafd bijvoorbeeld in stroken.
- C** Werkzaamheden in de actieve periode zijn toegestaan als voortplantingsplaatsen ontbreken. Oevers die in gebruik zijn als zon- en rustlocatie of als voortplantingsbiotoop worden gemarkeerd door een ecologisch deskundige. Baggerslib dient niet op gemarkeerde oevers te worden gedeponeerd.

Bij het uitvoeren van maaiwerkzaamheden in de actieve periode van betreffende soorten wordt doden en verwonden voorkomen door in het leefgebied te werken bij hoge temperaturen zodat dieren kunnen vluchten. Er wordt gemaaid met een maaihoogte van minimaal 10cm.

Het beheer dient gericht te zijn op behoud van schuilmogelijkheden en dekking, afgewisseld met open plekken om te zonnen. Minimaal 25% van de vegetatie blijft jaarlijks gehandhaafd bijvoorbeeld in stroken.

6.7.7 Libellen

Open water is voor libellen cruciaal voor de voortplanting: als ei-afzetplek en als opgroeigebied voor de larven. Het uitkruipen van de imago's vindt plaats in boven het water uitstekende oevervegetatie. De sliblaag is van belang voor (overwintering van) de larven. Daarnaast zijn met name waterjuffers ook tijdens hun imago stadium sterk gebonden aan het leefgebied in en rondom open water.

Kruidige begroeiing langs de oever biedt beschutting en insecten om op te jagen. Ook gebruiken sommige soorten planten langs de oever om als imago uit te kruipen.

Voorbeelden van mogelijk relevante soorten zijn: gevlekte glanslibel, Kempense heidelibel, gevlekte witsnuitlibel, groene glazenmaker, noordse winterjuffer.

Alle soorten

B In leefgebied van beschermde libellen wordt gefaseerd gewerkt. Minimaal 50% van de onderwatervegetatie en de waterbodem blijft jaarlijks gespaard.

Maaierwerkzaamheden worden uitgevoerd buiten de vliegtijd van libellen. De vliegtijd is van mei tot en met augustus. Maaierhoogte minimaal 10cm.

Behoud structurelementen en een verscheidenheid aan verlandingsstadia zoals waterplanten, riet en ruigte en een flauw oevertalud. In het leefgebied van beschermde libellensoorten ten minste 25% van de oevervegetatie laten staan.

Een ecologisch deskundige moet de relevante elementen voor de betreffende soort concreet maken in het plan van aanpak. Deze elementen moeten worden behouden door gefaseerd te werken. Ten minste 25% van de relevante structurelementen in het leefgebied van de lokale populatie mag niet worden aangetast. Sloten niet jaarlijks schonen.

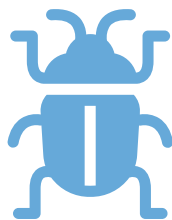
Groene glazenmaker

B In het leefgebied van de groene glazenmaker wordt jaarlijks maximaal 50% van de aanwezige krabbenscheervegetatie verwijderd. Van belang is dat de aanwezige krabbenscheervegetatie duurzaam in stand blijft.

Bosbeekjuffer

B De bosbeekjuffer is afhankelijk van sterk verlande sloten of vennen. In het leefgebied moet bij baggerwerkzaamheden ten minste 50% van de bagger aanwezig blijven. Sloten niet jaarlijks schonen.

6.7.8 Kevers

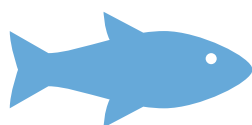

Het gaat hierbij om gestreepte waterroofkever. Gestreepte waterroofkever kan voorkomen in onbeschaduwde, stilstaande of licht stromende wateren met een goed ontwikkelde onderwater vegetatie zonder kroos. Volwassen dieren zijn jaarrond in het water aanwezig. Boven het water uitstekende oevervegetatie is van belang voor de ei-afzet. Een goed ontwikkelde oeverzone boven de waterlijn is van belang voor verpoping. Volwassen dieren overwinteren in de sliblaag.

Gestreepte waterroofkever

- B** In het leefgebied van gestreepte waterroofkever wordt vegetatie in het natte deel van de wateren alleen verwijderd in de periode van oktober tot half mei. Baggeren vindt plaats in de maanden september en oktober. Minimaal 50% van de watervegetatie en de waterbodem blijft gespaard.

6.7.9 Vissen

Onder de Wet natuurbescherming zijn een aantal soorten beschermd die met name gerelateerd zijn aan snelstromend water of beken: beekdonderpad, beekprik, elrits, gestipelde alver en kwabaal. Kwabaal komt ook in meren voor. Ondiepe warme delen zijn veelal van belang voor de voortplanting. Stenen en grind op de bodem worden benut voor de voortplanting. Aanwezigheid van slib en detritusbanken is van belang voor het opgroeien van de larven van beekprik.

De grote modderkruiper komt voor in (deels) verlandende sloten met een goed ontwikkelde vegetatie.

Alle soorten

- B** Er worden geen werkzaamheden uitgevoerd in de voortplantingsperiode. Deze periode loopt globaal van maart tot en met augustus en dient te worden bepaald door een ecologisch deskundige.

Er wordt langzaam één kant op gewerkt, en indien aan de orde, van de dichte zijde naar het open water gewerkt, zodat dieren kunnen vluchten.

Werkzaamheden worden gefaseerd uitgevoerd in ruimte en tijd. Jaarlijks 25% van de vegetatie en waterbodem behouden en bij een volgende bewerking een ander deel behouden.

Bij baggeren wordt bij voorkeur gewerkt met een baggerzuiger.

Wanneer wordt gewerkt met een baggerbak dient de bak voor de oever te worden omhooggehaald zodat vissen kunnen vluchten. Dezelfde werkwijze geldt voor het schonen met een maaiorf.

Waterplanten en bagger worden op de kant verspreid en wordt nagelopen op aanwezige vis en larven. Vissen en larven worden direct teruggeplaatst in het water.

Er vinden geen werkzaamheden plaats bij watertemperaturen onder de 5 graden en boven de 20 graden.

Beekprik

- C** Op plaatsen waar de beekprik voorkomt, wordt een ecologisch deskundige ingeschakeld. Werkzaamheden fasen en individuen worden zoveel mogelijk weggevangen voordat de baggerwerkzaamheden plaatsvinden. Maximaal 50% van de slib en dood organisch materiaal waar larven in zijn aangetroffen mag worden verwijderd nadat larven zijn afgevangen.

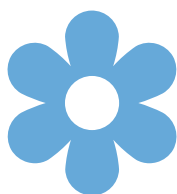
6.7.10 Weekdieren

Het gaat hierbij om de platte schijfhoren. De platte schijfhoren leeft vooral in vrijwel stilstaande of zwak stromende wateren met een rijke onderwatervegetatie in het veenweidegebied. Draadwier lijkt van belang voor de ei-afzetting. Grotere volwassen dieren worden ook vaak op andere waterplanten gevonden, zoals op krabbenscheer, grof hoornblad, kikkerbeet, brede en smalle waterpest en op wortels van oeverplanten als de gele lis. In de winter zakken de schelpdieren samen met de waterplanten naar de bodem.

Platte schijfhoren

- A** Bij werkzaamheden de locaties met waterplanten met eieren of individuen van platte schijfhoren ontzien.
- D** Beheer en onderhoud dient gericht te zijn op behoud van de soort en dan met name gericht op de waterkwaliteit. Voorafgaand aan bagger- en schooningswerkzaamheden dient daarom te worden beoordeeld of uitvoering hiervan in betreffende watergang noodzakelijk is. Werkzaamheden dienen vervolgens gefaseerd te worden uitgevoerd waarbij minimaal 50% per jaar van de watervegetatie en waterbodem gespaard blijft. Hierbij ook de waardevolle locaties (waterplanten met eieren of individuen) ontzien.

6.7.11 Planten

Ook op oevers en in wateren kunnen beschermde plantensoorten voorkomen, bijvoorbeeld drijvende waterweegbree. Drijvende waterweegbree groeit in uiteenlopende stilstaande of zwak stromende wateren, ondergedoken of op de oever. De soort heeft baat bij locaties met kale bodems en locaties die niet snel dichtgroeien.

Drijvende waterweegbree e.a.

- C** Op groeiplaatsen van beschermde soorten wordt het beheer afgestemd op de betreffende soorten. Van belang is te voorkomen dat planten met wortel en al uit de waterbodem worden getrokken.

Op groeiplaatsen van de drijvende waterweegbree is het van belang regelmatig te baggeren om (voedselarme) abiotiek in stand te houden. Bij werkzaamheden exemplaren van de soort zo veel mogelijk ontzien. Gefaseerd uitvoeren en minimaal 50% per jaar handhaven.

Bij maaiwerkzaamheden wordt in overleg met een ecologisch deskundige bepaald hoe het gevoerde beheer moet worden afgestemd op (abiotische factoren van) beschermde plantensoorten.

Afkortingen

BREEAM	Internationaal instrument om integraal de duurzaamheid van nieuwe gebouwen, bestaande gebouwen, gebieden en slooprojecten te meten en te beoordelen. De certificering kent meerdere keurmerken en sterren/niveaus.
CROW	Nationaal kennisplatform voor infrastructuur, verkeer, vervoer en openbare ruimte
DBFM- contracten	Een geïntegreerde contractvorm, waarbij een integrale prestatie centraal staat. Aan één opdrachtnemer worden opgedragen zowel het ontwerp (Design), de realisatie (Build), de financiering (Finance) en het onderhoud (Maintain).
DNR	De Nieuwe Regeling 2005 is een standaardregeling voor het afsluiten van overeenkomsten tussen adviseurs en opdrachtgevers.
EIS Ne- derland	European Invertebrate Survey, Kenniscentrum insecten en andere ongewervelden.
FLORON	Floristisch Onderzoek Nederland, onderzoek naar Nederlandse wilde flora.
GWW	Grond-, weg- en waterbouw.
IVN	Instituut voor Natuureducatie.
KNNV	Koninklijke Nederlandse Natuurhistorische Vereniging.
NJN	Nederlandse Jeugdbond voor Natuurstudie.
NDFD	Nationale Databank Flora en Fauna van de Gegevensautoriteit natuur.
RAVON	Reptielen, Amfibieën en Vissen Onderzoek Nederland.
RAW	Een Nationaal gehanteerd dynamisch stelsel van juridische, administratieve en technische voorwaarden voor het samenstellen van contracten in de gww-sector.
RVOI	Regeling van de Verhouding tussen Opdrachtgever en Adviserend Ingenieursbureau.
Sovon	Vogelonderzoek Nederland.
STONE	Steenuilenvoerleg Nederland.

- STABU** Samenwerkingsverband tussen de partners in de bouwnijverheid. De naam van de Stichting STABU is een afgeleide van de taak waarvoor zij staat: het uitgeven en beheren van een breed informatiesysteem voor de woning- en utiliteitsbouw.
- UAV** Uniforme Administratieve Voorwaarden.
- UAV-GC** Uniforme Administratieve Voorwaarden voor geïntegreerde contractvormen.
- VHG** Branchevereniging VHG is een vereniging voor hoveniers, groenvoorzieners, boomspecialisten, dak- en gevelbegroeners en interieurbeplanters. VHG behartigt de collectieve en individuele belangen van haar leden op sociaal-economisch en bedrijfsmatig gebied.

Literatuur

[Achtergrondinformatie vlinders](#); Rijkswaterstaat; 2010

[Activiteitenplan en ecologisch werkprotocol realisatie hoogspanningstation te Breukelen](#); Bureau Waardenburg (Waterspitsmuis par 6.1.3); nov-12

[Broedvogels \(2017\)](#) en [Indicator ooievaar \(2012\)](#); Compendium voor de leefomgeving

[Eisencatalogus flora- en faunavoorzieningen](#); online kennismodule CROW

Gedragscode Flora- en faunawet bestendig beheer of onderhoud inclusief informatie-map, Vereniging Stadswerk en Branchevereniging VHG, 2014

Gedragscode Flora- en faunawet ruimtelijke ontwikkeling of inrichting 2011, Vereniging Stadswerk, 2011

[Grofwildbeheer in de praktijk \(2008\) en Edelhert \(2010\)](#); Uitgeverij IPC Groene Ruimte

[Faunabeheerplan grofwild 2014-2019](#); Faunabeheereenheid provincie Gelderland (Damhert, Edelhert); 2014

[Fauna-inventarisatie; Wetgeving en methoden](#), IPC groene Ruimte, R. Schoon, 2012.

[Het Meerjarenprogramma Ontsnippering verbindt natuurgebieden in Nederland](#); Rijkswaterstaat; website

[Kennisdocumenten BIJ12](#); website

[Kennistabel mitigerende maatregelen](#); WUR rapport 2683, F. Ottburg (diverse soorten); 2015

[Leidraad en richtlijnen langs infrastructuur](#); Rijkswaterstaat (diverse soorten); 2013

[Leidraad en richtlijnen langs wegen](#); Rijkswaterstaat; 2005

[Mitigerende maatregelen](#); commissie mer (diverse soorten); 20??

[Natuurinclusief bouwen en ontwerpen in 20 ideeën](#); gemeente Amsterdam (diverse soorten); mei-18

[Meervleermuis in Nederland](#); Zoogdiervereniging; aug-11

Onderzoek mitigeren vleermuizen; Jasja Dekker, dierecoloog (Vleermuizen); website

Platform lichthinder, website

[Soortinfo Ministerie EZ](#); website

[Van herintroductie tot beverbeheer](#); Ark Natuurontwikkeling (Bever); 12-09-17

[Vleermuizen in de stad](#); website

[Vleermuisnet](#); website

[Vleermuizen in Rotterdam](#); Bureau Stadsnatuur; 2006

[Vleermuizenprotocol 2017](#), Zoogdiervereniging

[Veilig verkeer voor vleermuizen](#); Zoogdierverseniging; 2013

[VIVARA pro](#); (Diverse soorten, Slechtvalk); website

[Waveka-producten](#) voor vleermuizen (o.a in Deventer, Tilburg, Doorwerth, Apeldoorn, Rotterdam, Amsterdam); website

[Zoogdierverseniging](#); website (Muizen, vleermuizen)

[Zoogdieren van de habitatrichtlijn 1995-2015](#), Compendium voor de leefomgeving (Hazelmuus, Noordse woelmuis, Bever, Otter); 26-10-16

Bij de maatregelen

Vlindervriendelijk bosbeheer. Gorissen en van Reusel, Bosrevue 2.

De Nederlandse Libellen. KNNV-uitgeverij, 2002

Reddingsactie eitjes sleedoornpage in Soest. Vlinders 2, 2012

Handreiking kleine marters in relatie tot soortbescherming. Bouwens, provincie Noord-Brabant, 2017.

Beheerwijzer voor kleine marterachtigen. Zoogdierverseniging, 2018.

Kennisdocumenten diverse soorten. BIJ12.

Noodzaak van schadebeperkende maatregelen voor vissen bij schonen en baggeren. De Bruin et al., Tijdschrift Ravon 19:4, december 2017.

Brochure vleermuizen, bomen en bos. Vereniging voor zoogdierkunde en zoog-dierbescherming, 2004.

Laanbeheer en vleermuizen. Jansen et al., Zoogdierverseniging en Stichting Pro-bos, 2012.

Met vleermuizen overweg. Limpens et al. Dienst weg en waterbouwkunde Rijkswaterstaat en de Vereniging voor Zoogdierkunde en Zoogdierbescherming, 2004.

Protocol vleermuizen en natte infrastructuur. Batweter onderzoek, 2010.

Websites:

www.soortprotocollenflora-enfaunawet.stowa.nl

www.vlinderstichting.nl/

www.groeneglazenmaker.nl

www.floron.nl/

www.naturetoday.com/

www.vlinderstichting.nl

www.zoogdierverseniging.nl/

www.ravon.nl

www.nederlandsesoorten.nl

Gedragscodes:

Gedragscode Unie van waterschappen

Gedragscode bosbeheer

Gedragscode natuurbeheer

Gedragscode Rijkswaterstaat

BIJLAGE 1 – Relevante verboden Wet natuurbescherming

ALGEMENE ZORGPLICHT Artikel 1.11

1. Eenieder neemt voldoende zorg in acht voor Natura 2000-gebieden, bijzondere nationale natuurgebieden en voor in het wild levende dieren en planten, en hun directe leefomgeving.
2. De zorg houdt in ieder geval in dat eenieder die weet of redelijkerwijs kan vermoeden dat door zijn handelen of nalaten nadelige gevolgen kunnen worden veroorzaakt voor Natura 2000-gebied, een bijzonder nationaal natuurgebied of voor in het wild levend planten en dieren:
 - a. Dergelijke handelingen achterwege laat, dan wel,
 - b. Indien dat achterwege laten niet kan worden gevegd, de noodzakelijke maatregelen treft om die gevolgen te voorkomen of,
 - c. Voor zover die gevolgen niet kunnen worden voorkomen, deze zoveel mogelijk beperkt of ongedaan maakt.

VERBODSBEPALINGEN SOORTBESCHERMING

De Wet natuurbescherming bevat een aantal verbodsbepalingen gericht op het behoud van specifiek beschermde soorten. Navolgende tabel bevat een samenvatting van deze verboden.

Essentie van de verboden Wet Natuurbescherming					
(in de kolommen achter de verboden staan de verwijzingen naar de wetsartikelen)	Europese soorten			Nationale soorten	
	Vogels	Dieren	Planten	Dieren	Planten
Het is verboden ...					
Specifieke beschermde soorten (opzettelijk) te doden of te vangen	3.1.1	3.5.1		3.10.1a	
Voortplantingsplaatsen of rustplaatsen (opzettelijk) te beschadigen, vernielen of wegnemen	3.1.2	3.5.4		3.10.1b	
Eieren te beschadigen, rapen of bezitten	3.1.3	3.5.3			
Specifieke beschermde soorten (opzettelijk) te (ver)storen	3.1.4	3.5.2			
Specifieke beschermde planten te plukken, verzamelen, afsnijden, ontwortelen, vernielen			3.5.5		3.10.1c

BIJLAGE 2 – Reikwijdte soorten gedragscode

In deze bijlage is per specifiek beschermde soort uitgewerkt op welke wijze het zorgvuldig handelen ingevuld dient te worden. De soorten zijn uitgewerkt in 2 lijsten:

- Soortenlijst A: beschermde soorten anders dan vogels.
- Soortenlijst B: vogels.

In Soortenlijst A is de volgende informatie opgenomen:

Soortnaam: Soortenlijst RVO (brochure 'Soortenbescherming bij ruimtelijke ingrepen'⁶) en aangevuld met Rode Lijstsoorten

Status RL: beleidsstatus Rode lijst van zware naar lichte status (peildatum december 2019):

- VN: Verdwenen uit Nederland.
- EB: Ernstig bedreigd.
- BE: Bedreigd.
- KW: Kwetsbaar.
- GE: Gevoelig.
- NA: van die soort/soortgroep bestaat geen Rode lijst/vermelding.

Wet natuurbescherming: waar staat de bescherming in de wet uitgewerkt.

- Paragraaf 3.2: Europees beschermde Habitatrichtlijn soort.
- Paragraaf 3.3: Nationaal beschermde soort.

HR, bijlage: volgens welke bijlage van de Europese Habitatrichtlijn is de soort beschermd.

R&V: hoe gebruikt de soort de rust- of voortplantingsplaats:

1. Vaste groeiplaats of rust- of voortplantingsplaats jaarrond in gebruik.
2. Vaste rust- of voortplantingsplaats tijdelijk in gebruik.
3. Tijdelijke rust- of voortplantingsplaats.
4. Leefgebied, jaarrond in gebruik

Inzet gedragscode: Bij bestendig beheer en onderhoud mogen bij alle soorten de verboden beperkt worden overtreden. Voor ruimtelijke ontwikkeling of inrichting mogen slechts bij bepaalde soorten de verboden beperkt worden overtreden (zie § 2.2). Dan staat er in de tabel "beperken". Dit is bepaald op basis van de volgende criteria (relevante criteria zijn per soort vermeld in de lijst):

Beperken: Soort is opgenomen in de met RVO afgestemde reikwijdte.

Beperken*: In deze gedragscode staan maatregelen opgenomen voor een aantal soorten die onder artikel 3.31 van de Regeling natuurbescherming zijn vrijgesteld maar die in enkele provincies een beschermde status genieten. De maatregelen voor deze soorten gelden enkel in de betreffende provincies (peildatum lijst 1 april 2020).

Omdat het provincies vrijstaat hun verordeningen te wijzigen kunnen er wijzigingen in bovenstaande lijst optreden. Dus controleer de actuele provinciale verordening.

Vorkomen: Bij alle overige soorten moet het overtreden van de verboden worden voorkomen. Hiervoor kan deze gedragscode worden ingezet.

NVT: De gedragscode is niet inzetbaar voor deze soort (bron: RVO).

⁶ [Versie 1.3 december 2016](#), Ministerie van Economische Zaken

NVT* Deze soorten komen alleen voor binnen aangewezen habitattypen in Natura 2000-gebieden. Worden deze soorten buiten deze gebieden aangetroffen, dan moet schade worden voorkomen.

Vrijgesteld: Dit betreft in alle provincies vrijgestelde soort op basis van de situatie per 1 april 2020. Indien deze vrijstelling niet voorziet in het mogen overtreden van het verbod bij de uit te voeren handeling, is beperken op basis van deze gedragscode mogelijk. Aanvullend is de gedragscode inzetbaar ten behoeve van invulling van de zorgplicht.

Soortenlijst A: beschermde soorten anders dan vogels						
	Soortnaam	Status RL	Wet natuurbe- scherming	HR, bij- lage	R& V	Inzet gedrags- code
ZOOGDIEREN (excl vleermuizen)						
1	Aardmuis		Ja, paragraaf 3.3		4	Vrijgesteld
2	Bever	GE	Ja, paragraaf 3.2	II & IV	1	Voorkomen
3	Boommarter	KW	Ja, paragraaf 3.3	V	1	Voorkomen
4	Bosmuis		Ja, paragraaf 3.3		4	Vrijgesteld
5	Bruinvis	KW	Ja, paragraaf 3.2			Nvt
6	Bunzing		Ja, paragraaf 3.3	V	3	Beperken* ⁷
7	Damhert		Ja, paragraaf 3.3		4	Voorkomen
8	Das		Ja, paragraaf 3.3		1	Voorkomen
9	Dwergmuis		Ja, paragraaf 3.3		3	Vrijgesteld
10	Dwergspitsmuis		Ja, paragraaf 3.3		4	Vrijgesteld
11	Edelhert		Ja, paragraaf 3.3		4	Voorkomen
12	Eekhoorn		Ja, paragraaf 3.3		3	Beperken
13	Egel		Ja, paragraaf 3.3		3	Beperken*
14	Eikelmuis	EB	Ja, paragraaf 3.3		3	Voorkomen
15	Euraziatische lynx	NA	Ja, paragraaf 3.2	IV	1	Nvt
16	Gewone bosspitsmuis		Ja, paragraaf 3.3		4	Voorkomen
17	Gewone dolfijn	NA	Ja, paragraaf 3.2	IV		Nvt
18	Gewone zeehond	KW	Ja, paragraaf 3.3		4	Voorkomen
19	Haas		Ja, paragraaf 3.3		4	Vrijgesteld
20	Hamster	EB	Ja, paragraaf 3.2	IV	4	Nvt
21	Hazelmuis	BE	Ja, paragraaf 3.2	IV	3	Voorkomen
22	Hermelijn	GE	Ja, paragraaf 3.3		2	Beperken*
23	Grijze zeehond	GE	Ja, paragraaf 3.3		4	Voorkomen
24	Grote bosmuis	GE	Ja, paragraaf 3.3		4	Voorkomen
25	Huisspitsmuis		Ja, paragraaf 3.3		4	Vrijgesteld
26	Konijn	GE	Ja, paragraaf 3.3		1	Vrijgesteld
27	Molmuis		Ja, paragraaf 3.3		1	Voorkomen
28	Noordse woelmuis	KW	Ja, paragraaf 3.2	II & IV	1	Voorkomen

⁷ * Check de provinciale verordening van de provincie waarin het werk wordt uitgevoerd of deze soort wel of niet is vrijgesteld voor de betreffende handelingen en te overtreden verboden. Indien deze vrijstelling hierin niet voorziet geldt beperken op basis van deze gedragscode.

Soortenlijst A: beschermde soorten anders dan vogels						
	Soortnaam	Status RL	Wet natuurbescherming	HR, bijlage	R&V	Inzet gedragscode
29	Ondergrondse woelmuis		Ja, paragraaf 3.3		V	Beperken* ⁸
30	Otter	VN	Ja, paragraaf 3.2	II & IV	2	Voorkomen
31	Ree		Ja, paragraaf 3.3		4	Beperken*
32	Rosse woelmuis		Ja, paragraaf 3.3		1	Vrijgesteld
33	Steenmarter		Ja, paragraaf 3.3		2	Beperken
34	Tuimelaar	VN	Ja, paragraaf 3.2	IV		Nvt
35	Tweekleurige bosspitsmuis		Ja, paragraaf 3.3		4	Beperken*
36	Veldmuis		Ja, paragraaf 3.3		4	Vrijgesteld
37	Veldspitsmuis		Ja, paragraaf 3.3		4	Voorkomen
38	Vos		Ja, paragraaf 3.3		1	Vrijgesteld
39	Waterspitsmuis	KW	Ja, paragraaf 3.3		4	Voorkomen
40	Watervleermuis		Ja, paragraaf 3.2	IV	2	Voorkomen
41	Wezel	GE	Ja, paragraaf 3.3		2	Beperken*
42	Wild zwijn		Ja, paragraaf 3.3		3	Voorkomen
43	Wilde kat	NA	Ja, paragraaf 3.2	IV	1	Nvt
44	Witflankdolfijn	NA	Ja, paragraaf 3.2	IV		Nvt
45	Witsnuitdolfijn	NA	Ja, paragraaf 3.2	IV		Nvt
46	Woelrat		Ja, paragraaf 3.3		1	Vrijgesteld
47	Wolf		Ja, paragraaf 3.2	IV	1	Nvt
	VLEERMUIZEN					
1	Gewone baardvleermuis		Ja, paragraaf 3.2	IV	2	Voorkomen
2	Bechsteins vleermuis	NA	Ja, paragraaf 3.2	II & IV	2	Nvt
3	Bosvleermuis	NA	Ja, paragraaf 3.2	IV	2	Voorkomen
4	Brandts vleermuis	NA	Ja, paragraaf 3.2	IV	2	Voorkomen
5	Franjestaart		Ja, paragraaf 3.2	IV	2	Voorkomen
6	Gewone dwergvleermuis		Ja, paragraaf 3.2	IV	2	Beperken
7	Gewone grootoorvleermuis		Ja, paragraaf 3.2	IV	2	Beperken
8	Grijze grootoorvleermuis	KW	Ja, paragraaf 3.2	IV	2	Voorkomen
9	Grote hoefijzerneus	NA	Ja, paragraaf 3.2	IV	2	Nvt
10	Grote rosse vleermuis	NA	Ja, paragraaf 3.2	IV	2	Nvt
11	Ingekorven vleermuis	KW	Ja, paragraaf 3.2	II & IV	2	Voorkomen
12	Kleine dwergvleermuis	NA	Ja, paragraaf 3.2	II & IV	2	Voorkomen
13	Kleine hoefijzerneus	VN	Ja, paragraaf 3.2	II & IV		Nvt
14	Laatvlieger	KW	Ja, paragraaf 3.2	IV	2	Voorkomen

⁸ * Check de provinciale verordening van de provincie waarin het werk wordt uitgevoerd of deze soort wel of niet is vrijgesteld voor de betreffende handelingen en te overtreden verboden. Indien deze vrijstelling hierin niet voorziet geldt beperken op basis van deze gedragscode.

Soortenlijst A: beschermde soorten anders dan vogels						
	Soortnaam	Status RL	Wet natuurbe- scherming	HR, bij- lage	R& V	Inzet gedrags- code
15	Meervleermuis		Ja, paragraaf 3.2	II & IV	2	Voorkomen
16	Mopsvleermuis	NA	Ja, paragraaf 3.2	II & IV	2	Nvt
17	Noordse vleermuis	NA	Ja, paragraaf 3.2	II & IV	2	Nvt
18	Rosse vleermuis	KW	Ja, paragraaf 3.2	IV	1	Beperken
19	Ruige dwergvleermuis		Ja, paragraaf 3.2	IV	2	Beperken
20	Tweekleurige vleermuis	GE	Ja, paragraaf 3.2	IV	2	Voorkomen
21	Vale vleermuis	VN	Ja, paragraaf 3.2	II & IV		Nvt
	REPTIELEN					
1	Adder	KW	Ja, paragraaf 3.3		4	Voorkomen
2	Gladder slang	BE	Ja, paragraaf 3.2	IV	4	Voorkomen
3	Hazelworm		Ja, paragraaf 3.3		4	Beperken
4	Levendbarende hagedis	GE	Ja, paragraaf 3.3		4	Beperken
5	Muurhagedis	EB	Ja, paragraaf 3.2	IV	4	Nvt
6	Ringslang	KW	Ja, paragraaf 3.3		2	Beperken
7	Zandhagedis	KW	Ja, paragraaf 3.2	IV	4	Beperken
	AMFIBIEEN					
1	Alpenwatersalamander		Ja, paragraaf 3.3		4	Beperken
2	Bastaardkikker		Ja, paragraaf 3.3	V	4	Vrijgesteld
3	Boomkikker	BE	Ja, paragraaf 3.2	IV	4	Voorkomen
4	Bruine kikker		Ja, paragraaf 3.3	V	4	Vrijgesteld
5	Geelbuikvuurpad	EB	Ja, paragraaf 3.2	II & IV	4	Nvt
6	Gewone pad		Ja, paragraaf 3.3		4	Vrijgesteld
7	Heikikker		Ja, paragraaf 3.2	IV	4	Beperken
8	Kamsalamander	KW	Ja, paragraaf 3.2	II & IV	4	Voorkomen
9	Kleine watersalamander		Ja, paragraaf 3.3		4	Vrijgesteld
10	Knoflookpad	BE	Ja, paragraaf 3.2	IV	4	Voorkomen
11	Meerkikker		Ja, paragraaf 3.3	V	4	Vrijgesteld
12	Poelkikker		Ja, paragraaf 3.2	IV	4	Beperken
13	Rugstreepad	GE	Ja, paragraaf 3.2	IV	4	Beperken
14	Vinpootsalamander	KW	Ja, paragraaf 3.3		4	Beperken
15	Vroedmeesterpad	KW	Ja, paragraaf 3.2	IV	4	Voorkomen
16	Vuursalamander	BE	Ja, paragraaf 3.3		4	Nvt
	VLINDERS					
1	Aardbeivlinder	BE	Ja, paragraaf 3.3		4	Nvt*
2	Bosparemoervlinder	EB	Ja, paragraaf 3.3		4	Nvt*
3	Bruin dikkopje	EB	Ja, paragraaf 3.3		4	Nvt*
4	Bruine eikenpage	BE	Ja, paragraaf 3.3		4	Voorkomen

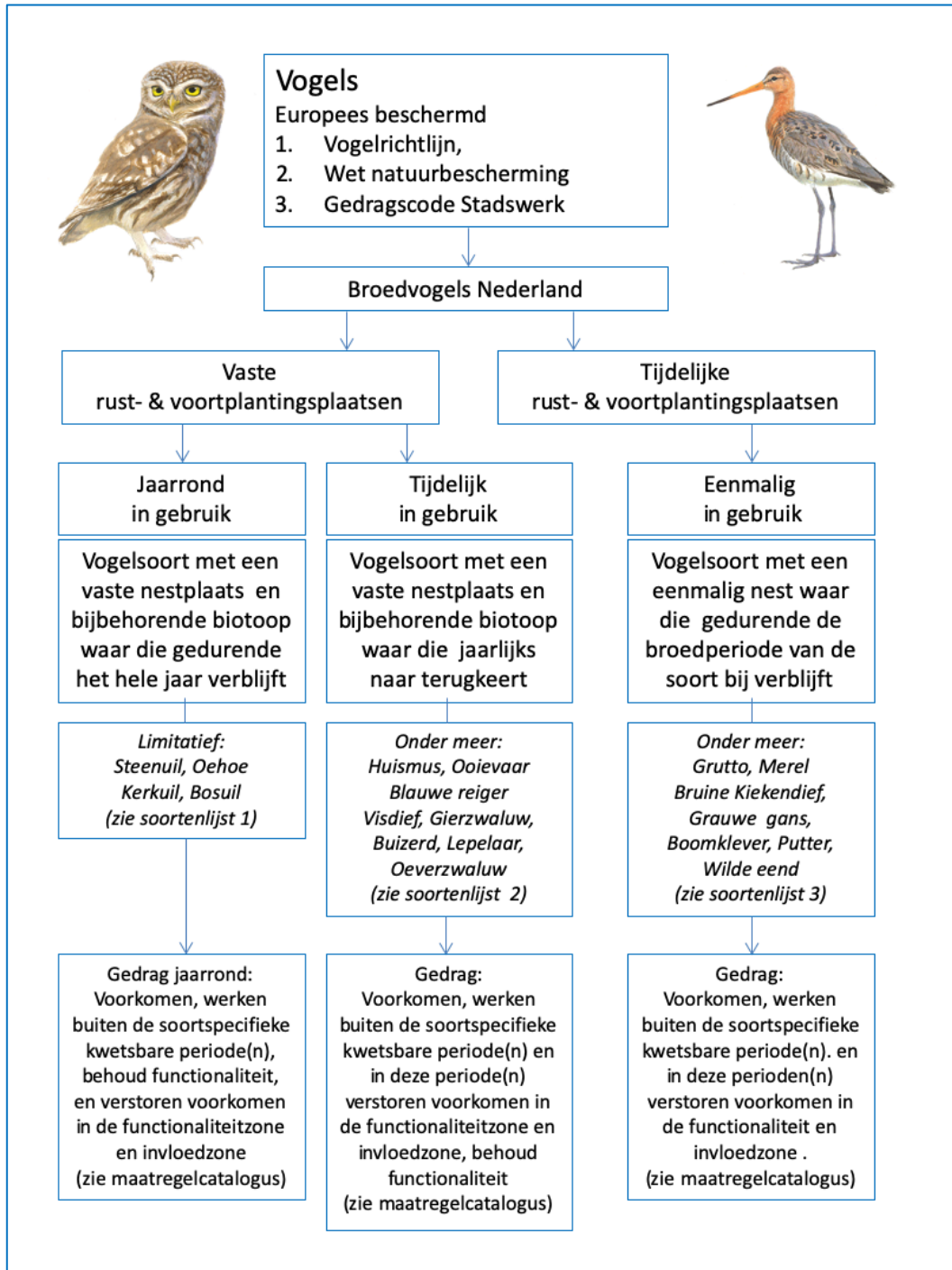
Soortenlijst A: beschermde soorten anders dan vogels						
	Soortnaam	Status RL	Wet natuurbescherming	HR, bijlage	R&V	Inzet gedragscode
5	Donker pimperlblauwtje	EB	Ja, paragraaf 3.2	IV	4	Nvt
6	Duinparelmoervlinder	BE	Ja, paragraaf 3.3		4	Nvt*
7	Gentiaanblauwtje	BE	Ja, paragraaf 3.3		4	Nvt*
8	Grote parelmoervlinder	EB	Ja, paragraaf 3.3		4	Nvt*
9	Grote vos	EB	Ja, paragraaf 3.3		4	Voorkomen
10	Grote vuurvlinder	EB	Ja, paragraaf 3.2	II & IV	4	Nvt*
11	Grote weerschijnvlinder	EB	Ja, paragraaf 3.3		4	Voorkomen
12	Iepenpage	EB	Ja, paragraaf 3.3		4	Voorkomen
13	Kleine heivlinder	EB	Ja, paragraaf 3.3		4	Nvt
14	Kleine ijsvogelvlinder	BE	Ja, paragraaf 3.3		4	Voorkomen
15	Kommavlinder	BE	Ja, paragraaf 3.3		4	Voorkomen
16	Moerasparelmoervlinder	VN	Ja, paragraaf 3.2	II	4	Nvt
17	Pimperlblauwtje	EB	Ja, paragraaf 3.2	II & IV	4	Nvt
18	Sleedoornpage	BE	Ja, paragraaf 3.3		4	Voorkomen
19	Spiegeldikkopje	BE	Ja, paragraaf 3.3		4	Nvt*
20	Teunisbloempijlstaart		Ja, paragraaf 3.2	IV	4	Voorkomen
21	Tijmblauwtje	VN	Ja, paragraaf 3.2	IV	4	Nvt
22	Veenbesblauwtje	EB	Ja, paragraaf 3.3		4	Nvt*
23	Veenbesparelmoervlinder	EB	Ja, paragraaf 3.3		4	Nvt
24	Veenhooibeestje	EB	Ja, paragraaf 3.3		4	Nvt
25	Veldparelmoervlinder	EB	Ja, paragraaf 3.3		4	Voorkomen
26	Zilveren maan	BE	Ja, paragraaf 3.3		4	Nvt*
27	Zilverstreephooibeestje	VN	Ja, paragraaf 3.2	IV	4	Nvt
	LIBELLEN					
1	Beekrombout	BE	Ja, paragraaf 3.3		4	Voorkomen
2	Bosbeekjuffer	BE	Ja, paragraaf 3.3		4	Voorkomen
3	Bronslibel	VN	Ja, paragraaf 3.2	II & IV	4	Nvt
4	Donkere waterjuffer	EB	Ja, paragraaf 3.3		4	Nvt
5	Gaffellibel*	BE	Ja, paragraaf 3.2	II & IV	4	Nvt*
6	Gevlekte glanslibel	BE	Ja, paragraaf 3.3		4	Voorkomen
7	Gevlekte witsnuitlibel	KW	Ja, paragraaf 3.2	II & IV	4	Voorkomen

Soortenlijst A: beschermde soorten anders dan vogels						
	Soortnaam	Status RL	Wet natuurbe- scherming	HR, bij- lage	R& V	Inzet gedrags- code
8	Gewone bronlibel	BE	Ja, paragraaf 3.3		4	Voorkomen
9	Groene glazenmaker	KW	Ja, paragraaf 3.2	IV	4	Voorkomen
10	Hoogveenglanslibel*	EB	Ja, paragraaf 3.3		4	Nvt*
11	Kempense heidelibel	EB	Ja, paragraaf 3.3		4	Voorkomen
12	Mercurwaterjuffer	VN	Ja	II	4	Nvt
13	Noordse winterjuffer	BE	Ja, paragraaf 3.2	IV	4	Voorkomen
14	Oostelijke witsnuitlibel	VN	Ja, paragraaf 3.2	IV	4	Nvt
15	Rivierrombout		Ja, paragraaf 3.2	IV	4	Nvt*
16	Sierlijke witsnuitlibel*	VN	Ja, paragraaf 3.2	IV	4	Nvt*
17	Speerwaterjuffer*	EB	Ja, paragraaf 3.3		4	Nvt*
	VISSEN					
1	Beekdonderpad	GE	Ja, paragraaf 3.3	II	4	Voorkomen
2	Beekprik	BE	Ja, paragraaf 3.3	II	4	Voorkomen
3	Elrits	GE	Ja, paragraaf 3.3		4	Voorkomen
4	Gestippelde alver	KW	Ja, paragraaf 3.3		4	Voorkomen
5	Grote modderkruiper	KW	Ja, paragraaf 3.3	II	4	Voorkomen
6	Houting	GE	Ja, paragraaf 3.2		4	Nvt*
7	Kwabaal	EB	Ja, paragraaf 3.3		4	Voorkomen
8	Steur		Ja, paragraaf 3.2		4	Nvt*
	KEVERS	NA				
1	Brede geelgerande wa- terroofkever		Ja, paragraaf 3.2	II & IV	4	Nvt
2	Gestreepte waterroofke- ver		Ja, paragraaf 3.2	II & IV	4	Voorkomen
3	Heldenboktor		Ja, paragraaf 3.2	IV	4	Nvt
4	Juchtleerkever		Ja, paragraaf 3.2	II & IV	4	Nvt
5	Vermiljoenkever		Ja, paragraaf 3.2	II & IV	4	Voorkomen
6	Vliegend hert		Ja, paragraaf 3.3	II	4	Voorkomen
	KREEFTACHTIGEN	NA				
1	Europese rivierkreeft		Ja, paragraaf 3.3	V	4	Nvt
	OVERIGE SOORTEN	NA				
1	Bataafse stroommossel		Ja, paragraaf 3.2	IV	4	Nvt
2	Platte schijfhoren		Ja, paragraaf 3.2	IV	4	Beperken
	PLANTEN					
1	Akkerboterbloem	EB	Ja, paragraaf 3.3		1	Voorkomen
2	Akkerdoornzaad	BE	Ja, paragraaf 3.3		1	Voorkomen

Soortenlijst A: beschermde soorten anders dan vogels						
	Soortnaam	Status RL	Wet natuurbescherming	HR, bijlage	R&V	Inzet gedragscode
3	Akkerogentroost	BE	Ja, paragraaf 3.3		1	Voorkomen
4	Beklierde ogentroost	EB	Ja, paragraaf 3.3		1	Voorkomen
5	Berggamander	EB	Ja, paragraaf 3.3		1	Voorkomen
6	Bergnachtorchis	KW	Ja, paragraaf 3.3		1	Voorkomen
7	Blaasvaren	BE	Ja, paragraaf 3.3		1	Voorkomen
8	Blauw guichelheil	BE	Ja, paragraaf 3.3		1	Voorkomen
9	Bokkenorchis	GE	Ja, paragraaf 3.3		1	Voorkomen
10	Bosboterbloem	VN	Ja, paragraaf 3.3		1	Voorkomen
11	Bosdravik	BE	Ja, paragraaf 3.3		1	Voorkomen
12	Brave hendrik	EB	Ja, paragraaf 3.3		1	Voorkomen
13	Brede wolfsmelk	KW	Ja, paragraaf 3.3		1	Voorkomen
14	Breed wollegras	EB	Ja, paragraaf 3.3		1	Voorkomen
15	Bruinrode wespenorchis	EB	Ja, paragraaf 3.3		1	Voorkomen
16	Dennenorchis		Ja, paragraaf 3.3		1	Voorkomen
17	Dreps		Ja, paragraaf 3.3		1	Voorkomen
18	Drijvende waterweegbree	KW	Ja, paragraaf 3.2	II & IV	1	Voorkomen
19	Echte gamander	GE	Ja, paragraaf 3.3		1	Voorkomen
20	Franjegtiaan	BE	Ja, paragraaf 3.3		1	Voorkomen
21	Geelgroene wespenorchis	GE	Ja, paragraaf 3.3		1	Voorkomen
22	Geplooid vrouwenmantel	GE	Ja, paragraaf 3.3		1	Voorkomen
23	Getande veldsla	EB	Ja, paragraaf 3.3		1	Voorkomen
24	Gevlekt zonneroosje	EB	Ja, paragraaf 3.3		1	Voorkomen
25	Glad biggenkruid	BE	Ja, paragraaf 3.3		1	Voorkomen
26	Gladde zegge	GE	Ja, paragraaf 3.3		1	Voorkomen
27	Groene nachtorchis	EB	Ja, paragraaf 3.3		1	Voorkomen
28	Groenknolorchis	BE	Ja, paragraaf 3.2	II & IV	1	Voorkomen
29	Groensteel	GE	Ja, paragraaf 3.3		1	Voorkomen
30	Groot spiegelklokje	BE	Ja, paragraaf 3.3		1	Voorkomen
31	Grote bosaardbei	EB	Ja, paragraaf 3.3		1	Voorkomen
32	Grote leeuwenklauw		Ja, paragraaf 3.3		1	Voorkomen
33	Honingorchis	EB	Ja, paragraaf 3.3		1	Voorkomen
34	Kalkboterbloem	EB	Ja, paragraaf 3.3		1	Voorkomen
35	Kalketrip	EB	Ja, paragraaf 3.3		1	Voorkomen
36	Karthuizer anjer	BE	Ja, paragraaf 3.3		1	Voorkomen
37	Karwijselie	EB	Ja, paragraaf 3.3		1	Voorkomen
38	Kleine ereprijs	EB	Ja, paragraaf 3.3		1	Voorkomen
39	Kleine schorseneer	BE	Ja, paragraaf 3.3		1	Voorkomen

Soortenlijst A: beschermde soorten anders dan vogels						
	Soortnaam	Status RL	Wet natuurbe- scherming	HR, bij- lage	R& V	Inzet gedrags- code
40	Kleine wolfsmelk	KW	Ja, paragraaf 3.3		1	Voorkomen
41	Kluwenklokje	EB	Ja, paragraaf 3.3		1	Voorkomen
42	Knollathyrus	EB	Ja, paragraaf 3.3		1	Voorkomen
43	Knolspirea	KW	Ja, paragraaf 3.3		1	Voorkomen
44	Korensla	BE	Ja, paragraaf 3.3		1	Voorkomen
45	Kranskarwij	EB	Ja, paragraaf 3.3		1	Voorkomen
46	Kruipend moerasscherm	EB	Ja, paragraaf 3.2	II & IV	1	Voorkomen
47	Kruiptijm	GE	Ja, paragraaf 3.3		1	Voorkomen
48	Lange zonnedauw	EB	Ja, paragraaf 3.3		1	Voorkomen
49	Liggende ereprijs	EB	Ja, paragraaf 3.3		1	Voorkomen
50	Moerasgamander	EB	Ja, paragraaf 3.3		1	Voorkomen
51	Muurbloem	EB	Ja, paragraaf 3.3		1	Voorkomen
52	Naakte lathyrus	EB	Ja, paragraaf 3.3		1	Voorkomen
53	Naaldenkervel	EB	Ja, paragraaf 3.3		1	Voorkomen
54	Pijlscheefkelk	GE	Ja, paragraaf 3.3		1	Voorkomen
55	Roggelelie	EB	Ja, paragraaf 3.3		1	Voorkomen
56	Rood peperboompje	GE	Ja, paragraaf 3.3		1	Voorkomen
57	Rozenkransje	EB	Ja, paragraaf 3.3		1	Voorkomen
58	Ruw pazelzaad	BE	Ja, paragraaf 3.3		1	Voorkomen
59	Scherpkruid	EB	Ja, paragraaf 3.3		1	Voorkomen
60	Schubvaren	GE	Ja, paragraaf 3.3		1	Voorkomen
61	Schubzegge	GE	Ja, paragraaf 3.3		1	Voorkomen
62	Smalle raai	EB	Ja, paragraaf 3.3		1	Voorkomen
63	Spits havikskruid	EB	Ja, paragraaf 3.3		1	Voorkomen
64	Steenbraam	EB	Ja, paragraaf 3.3		1	Voorkomen
65	Stijve wolfsmelk	KW	Ja, paragraaf 3.3		1	Voorkomen
66	Stofzaad	BE	Ja, paragraaf 3.3		1	Voorkomen
67	Tengere distel	KW	Ja, paragraaf 3.3		1	Voorkomen
68	Tengere veldmuur	EB	Ja, paragraaf 3.3		1	Voorkomen
69	Trosgamander	EB	Ja, paragraaf 3.3		1	Voorkomen
70	Veenbloembies	EB	Ja, paragraaf 3.3		1	Voorkomen
71	Vliegenorchis	EB	Ja, paragraaf 3.3		1	Voorkomen
72	Vroege ereprijs	BE	Ja, paragraaf 3.3		1	Voorkomen
73	Wilde averuit	EB	Ja, paragraaf 3.3		1	Voorkomen
74	Wilde ridderspoor	EB	Ja, paragraaf 3.3		1	Voorkomen
75	Wilde weit	EB	Ja, paragraaf 3.3		1	Voorkomen
76	Wolfskers	BE	Ja, paragraaf 3.3		1	Voorkomen
77	Zandwolfsmelk	EB	Ja, paragraaf 3.3		1	Voorkomen

Soortenlijst A: beschermde soorten anders dan vogels						
	Soortnaam	Status RL	Wet natuurbescherming	HR, bijlage	R&V	Inzet gedragscode
78	Zinkviooltje	BE	Ja, paragraaf 3.3		1	Voorkomen
79	Zomerschroeforchis	VN	Ja, paragraaf 3.2	IV	1	Voorkomen
80	Zweedse kornoelje	BE	Ja, paragraaf 3.3		1	Voorkomen

Figuur 2, Onderbouwing en motivatie keuze voorkomen en beperken Lijst vogels.

In Soortenlijst B is de volgende informatie opgenomen:

Soortnaam: is deze lijst zijn uitsluitend broedvogels opgenomen die de afgelopen jaren in Nederland hebben gebroed: voortplantingsplaats. De volgorde is op basis van de internationale indeling in soortgroepen (o.a. Petersons vogelgids).

Status RL: beleidsstatus Rode lijst.

R&V + Inzet gedragscode: Het toepassen van de gedragscode moet resulteren in het voorkomen van overtredingen, zie figuur 2. Onder R&V staat een uitleg t.a.v. het type rust- en/of voortplantingsplaats:

1. Vaste rust- en voortplantingsplaats, jaarrond in gebruik.
2. Vaste rust- of voortplantingsplaats, tijdelijk in gebruik.
3. Tijdelijke voortplantingsplaats.

Beperken: Voor de huismus en de gierzwaluw (welke een vaste rust- of voortplantingsplaats hebben) heeft Stadswerk de mogelijkheden uitgewerkt tot het beperkt overtreden van de verboden op basis van inzet van de gedragscode, zie maatregelencatalogus.

Soortenlijst B: Vogels						
	Soortnaam	Status RL	Min-max broedparen 2013/2015	Gemiddeld aantal	R&V	Inzet gedragscode
1	Grote Canadese Gans		9000-12.000	10.500	3	Voorkomen
2	Brandgans		16.000-22.000	19.000	3	Voorkomen
3	Grauwe Gans		67.000-111.000	89.000	3	Voorkomen
4	Toendrarietgans		0-2	1	3	Voorkomen
5	Kolgans		420-700	560	3	Voorkomen
6	Dwerggans		0-2	1	3	Voorkomen
7	Knobbelzwaan		7000-9000	8.000	3	Voorkomen
8	Wilde Zwaan	Gevoelig	2-2	2	3	Voorkomen
9	Bergeend		5700-9400	7.550	3	Voorkomen
10	Casarca		10-30	20	3	Voorkomen
11	Zomertaling	Bedreigd	1000-1400	1.200	3	Voorkomen
12	Slobeend	Kwetsbaar	6200-7500	6.850	3	Voorkomen
13	Krakeend		21.000-26.000	23.500	3	Voorkomen
14	Smient	Gevoelig	20-40	30	3	Voorkomen
15	Wilde Eend		200.000-300.000	250.000	3	Voorkomen
16	Pijlstaart	Bedreigd	5-15	10	3	Voorkomen
17	Wintertaling	Kwetsbaar	1600-1900	1.750	3	Voorkomen
18	Krooneend		370-480	425	3	Voorkomen
19	Tafeleend		1800-2200	2.000	3	Voorkomen
20	Kuifeend		20.000-24.000	22.000	3	Voorkomen
21	Eider		5500-6700	6.100	3	Voorkomen
22	Brilduiker	Gevoelig	5-10	8	3	Voorkomen
23	Nonnetje		1-3	2	3	Voorkomen
24	Middelste Zaagbek	Gevoelig	55-80	68	3	Voorkomen

Soortenlijst B: Vogels						
	Soortnaam	Status RL	Min-max broedparen 2013/2015	Gemiddeld aantal	R&V	Inzet gedragscode
25	Korhoen	Ernstig bedreigd	0-2	1	3	Voorkomen
26	Patrijs	Kwetsbaar	4500-5500	5.000	3	Voorkomen
27	Kwartel		2000-4000	3.000	3	Voorkomen
28	Fazant		21.000-26.000	23.500	3	Voorkomen
29	Dodaars		2100-2900	2.500	3	Voorkomen
30	Roodhalsfuut	Gevoelig	10-15	13	3	Voorkomen
31	Fuut		11.000-16.000	13.500	3	Voorkomen
32	Georde Fuut		410-540	475	3	Voorkomen
33	Ooievaar		825-1000	913	2	Voorkomen
34	Lepelaar		2530-3050	2.790	2	Voorkomen
35	Roerdomp	Kwetsbaar	310-380	345	3	Voorkomen
36	Woudaap	Ernstig bedreigd	20-40	30	3	Voorkomen
37	Kwak	Ernstig bedreigd	25-40	33	2	Voorkomen
38	Blauwe Reiger		8150-11.500	9.825	2	Voorkomen
39	Purperreiger		740-885	813	2	Voorkomen
40	Grote Zilverreiger		150-240	195	2	Voorkomen
41	Kleine Zilverreiger	Gevoelig	35-76	56	2	Voorkomen
42	Kuifaalscholver		0-2	1	2	Voorkomen
43	Aalscholver		18.700-21.700	20.200	2	Voorkomen
44	Grote Aalscholver		2-4	3	2	Voorkomen
45	Visarend		0-1	1	2	Voorkomen
46	Wespendief		360-440	400	2	Voorkomen
47	Sperwer		3000-3600	3.300	2	Voorkomen
48	Havik		1900-2300	2.100	2	Voorkomen
49	Bruine Kiekendief		900-1200	1.050	3	Voorkomen
50	Blauwe Kiekendief	Gevoelig	10-14	12	3	Voorkomen
51	Grauwe Kiekendief	Ernstig bedreigd	36-47	42	3	Voorkomen
52	Rode Wouw		1-9	5	2	Voorkomen
53	Zwarte Wouw		2-4	3	2	Voorkomen
54	Zeearend	Gevoelig	5-6	6	2	Voorkomen
55	Buizerd		10.000-17.000	13.500	2	Voorkomen
56	Waterral		2800-4700	3.750	3	Voorkomen
57	Kwartelkoning	Bedreigd	110-155	133	3	Voorkomen
58	Klein Waterhoen		1-12	7	3	Voorkomen
59	Kleinst Waterhoen	Gevoelig	10-30	20	3	Voorkomen
60	Porseleinhoen	Kwetsbaar	190-310	250	3	Voorkomen

Soortenlijst B: Vogels						
	Soortnaam	Status RL	Min-max broedparen 2013/2015	Gemiddeld aantal	R&V	Inzet gedragscode
61	Waterhoen		25.000-35.000	30.000	3	Voorkomen
62	Meerkoet		110.000-140.000	125.000	3	Voorkomen
63	Kraanvogel	Gevoelig	5-14	10	2	Voorkomen
64	Scholekster		35.000-43.000	39.000	3	Voorkomen
65	Steltkluut	Gevoelig	5-23	14	3	Voorkomen
66	Kluut		4750-5300	5.025	3	Voorkomen
67	Kievit		110.000-160.000	135.000	3	Voorkomen
68	Bontbekplevier	Kwetsbaar	300-360	330	3	Voorkomen
69	Kleine Plevier		1200-1500	1.350	3	Voorkomen
70	Strandplevier	Bedreigd	120-160	140	3	Voorkomen
71	Wulp	Kwetsbaar	3900-4800	4.350	3	Voorkomen
72	Grutto	Gevoelig	31.000-38.000	34.500	3	Voorkomen
73	Kemphaan	Ernstig bedreigd	15-30	23	3	Voorkomen
74	Bonte Strandloper		0-1	1	3	Voorkomen
75	Houtsnip		2200-3500	2.850	3	Voorkomen
76	Watersnip	Bedreigd	1000-1500	1.250	3	Voorkomen
77	Oeverloper	Gevoelig	10-20	15	3	Voorkomen
78	Tureluur	Gevoelig	17.000-20.000	18.500	3	Voorkomen
79	Drieteenmeeuw	Gevoelig	50-150	100	2	Voorkomen
80	Kokmeeuw		104.000-131.000	117.500	2	Voorkomen
81	Dwergmeeuw	Ernstig bedreigd	0-3	2	2	Voorkomen
82	Zwartkopmeeuw		1400-2500	1.950	2	Voorkomen
83	Stormmeeuw		3300-3700	3.500	2	Voorkomen
84	Grote Mantelmeeuw	Gevoelig	60-70	65	2	Voorkomen
85	Zilvermeeuw		42.000-46.000	44.000	2	Voorkomen
86	Pontische Meeuw		1-5	3	2	Voorkomen
87	Geelpootmeeuw		10-20	15	2	Voorkomen
88	Kleine Mantelmeeuw		100.000-110.000	105.000	2	Voorkomen
89	Grote Stern	Kwetsbaar	14.850-18.250	16.550	2	Voorkomen
90	Dwergstern	Kwetsbaar	620-925	773	2	Voorkomen
91	Visdief	Gevoelig	14.000-18.000	16.000	2	Voorkomen
92	Noordse Stern	Bedreigd	850-1050	950	2	Voorkomen
93	Witwangstern		11-27	19	2	Voorkomen
94	Witvleugelstern		0-7	4	2	Voorkomen
95	Zwarte Stern	Bedreigd	1350-1570	1.460	2	Voorkomen
96	Holenduif		45.000-55.000	50.000	3	Voorkomen

Soortenlijst B: Vogels						
	Soortnaam	Status RL	Min-max broedparen 2013/2015	Gemiddeld aantal	R&V	Inzet gedragscode
97	Houtduif		250.000-500.000	375.000	3	Voorkomen
98	Zomertortel	Kwetsbaar	1200-1400	1.300	3	Voorkomen
99	Turkse Tortel		55.000-70.000	62.500	3	Voorkomen
100	Koekoek	Kwetsbaar	5700-7000	6.350	3	Voorkomen
101	Kerkuil		1250-2900	2.075	1	Voorkomen
102	Oehoe	Gevoelig	16-23	20	1	Voorkomen
103	Bosuil		4500-5500	5.000	1	Voorkomen
104	Steenuil	Kwetsbaar	7500-8500	8.000	1	Voorkomen
105	Ransuil	Kwetsbaar	2200-3000	2.600	3	Voorkomen
106	Velduil	Ernstig bedreigd	10-100	55	3	Voorkomen
107	Nachtzwaluw		2500-3100	2.800	3	Voorkomen
108	Gierzwaluw		40.000-60.000	50.000	2	Beperken
109	IJsvogel		400-1200	800	2	Voorkomen
110	Bijeneter		2-12	7	2	Voorkomen
111	Hop	Verdwenen uit Nederland	0-3	2	3	Voorkomen
112	Draaihals	Ernstig bedreigd	35-75	55	3	Voorkomen
113	Middelste Bonte Specht		540-850	695	3	Voorkomen
114	Kleine Bonte Specht		5000-6500	5.750	3	Voorkomen
115	Grote Bonte Specht		75.000-100.000	87.500	3	Voorkomen
116	Zwarte Specht		700-1000	850	3	Voorkomen
117	Groene Specht		8000-9500	8.750	3	Voorkomen
118	Torenvalk	Kwetsbaar	3000-6000	4.500	2	Voorkomen
119	Boomvalk	Kwetsbaar	450-700	575	2	Voorkomen
120	Slechtvalk		130-170	150	2	Voorkomen
121	Grauwe Klauwier	Bedreigd	340-470	405	3	Voorkomen
122	Wielewaal	Kwetsbaar	1700-2900	2.300	3	Voorkomen
123	Gaai		45.000-65.000	55.000	3	Voorkomen
124	Ekster		45.000-65.000	55.000	3	Voorkomen
125	Kauw		100.000-150.000	125.000	3	Voorkomen
126	Noordse Kauw		0-5	3	3	Voorkomen
127	Roek		48.000-53.000	50.500	2	Voorkomen
128	Zwarte Kraai		60.000-100.000	80.000	3	Voorkomen
129	Raaf	Gevoelig	110-145	128	3	Voorkomen
130	Zwarte Mees	Gevoelig	16.000-20.000	18.000	3	Voorkomen
131	Kuifmees		13.000-16.000	14.500	3	Voorkomen

Soortenlijst B: Vogels						
	Soortnaam	Status RL	Min-max broedparen 2013/2015	Gemiddeld aantal	R&V	Inzet gedragscode
132	Glanskop		13.000-15.000	14.000	3	Voorkomen
133	Matkop	Gevoelig	10.000-15.000	12.500	3	Voorkomen
134	Pimpelmees		250.000-400.000	325.000	3	Voorkomen
135	Koolmees		375.000-625.000	500.000	3	Voorkomen
136	Buidelmees	Gevoelig	45-75	60	3	Voorkomen
137	Baardman		1400-2100	1.750	3	Voorkomen
138	Boomleeuwerik		4300-5300	4.800	3	Voorkomen
139	Veldleeuwerik	Gevoelig	35.000-45.000	40.000	3	Voorkomen
140	Kuifleeuwerik	Ernstig bedreigd	1-3	2	3	Voorkomen
141	Oeverzwaluw		20.000-30.000	25.000	2	Voorkomen
142	Boerenzwaluw	Gevoelig	210.000-280.000	245.000	2	Voorkomen
143	Huiszwaluw	Gevoelig	70.000-100.000	85.000	2	Voorkomen
144	Cetti's Zanger		550-1100	825	3	Voorkomen
145	Staartmees		23.000-28.000	25.500	3	Voorkomen
146	Fitis		150.000-250.000	200.000	3	Voorkomen
147	Tjiftjaf		350.000-550.000	450.000	3	Voorkomen
148	Iberische Tjiftjaf		0-2	1	3	Voorkomen
149	Fluiter		1800-3000	2.400	3	Voorkomen
150	Grauwe Fitis		0-1	1	3	Voorkomen
151	Grote Karekiet	Bedreigd	110-150	130	3	Voorkomen
152	Rietzanger		26.000-32.000	29.000	3	Voorkomen
153	Kleine Karekiet		140.000-240.000	190.000	3	Voorkomen
154	Bosrietzanger		60.000-100.000	80.000	3	Voorkomen
155	Orpheusspotvogel		5-10	8	3	Voorkomen
156	Spotvogel	Gevoelig	10.000-15.000	12.500	3	Voorkomen
157	Sprinkhaanzanger		5100-6200	5.650	3	Voorkomen
158	Snor	Kwetsbaar	1900-2400	2.150	3	Voorkomen
159	Graszanger	Gevoelig	6-28	17	3	Voorkomen
160	Zwartkop		300.000-500.000	400.000	3	Voorkomen
161	Tuinfluiter		80.000-140.000	110.000	3	Voorkomen
162	Braamsluiper		17.000-20.000	18.500	3	Voorkomen
163	Grasmus		120.000-200.000	160.000	3	Voorkomen
164	Vuurgoudhaan		3500-4200	3.850	3	Voorkomen
165	Goudhaan		45.000-75.000	60.000	3	Voorkomen

Soortenlijst B: Vogels						
	Soortnaam	Status RL	Min-max broedparen 2013/2015	Gemiddeld aantal	R&V	Inzet gedragscode
166	Winterkoning		400.000-600.000	500.000	3	Voorkomen
167	Boomklever		31.000-38.000	34.500	3	Voorkomen
168	Kortsnavelboomkruiper		200-300	250	3	Voorkomen
169	Boomkruiper		120.000-160.000	140.000	3	Voorkomen
170	Spreeuw		450.000-750.000	600.000	3	Voorkomen
171	Merel		650.000-1.100.000	875.000	3	Voorkomen
172	Kramsvogel	Gevoelig	10-25	18	3	Voorkomen
173	Zanglijster		110.000-180.000	145.000	3	Voorkomen
174	Grote Lijster	Kwetsbaar	10.000-12.000	11.000	3	Voorkomen
175	Grauwe Vliegenvanger	Gevoelig	15.000-20.000	17.500	3	Voorkomen
176	Roodborst		250.000-350.000	300.000	3	Voorkomen
177	Blauwborst		11.000-14.000	12.500	3	Voorkomen
178	Nachtegaal	Kwetsbaar	5900-7300	6.600	3	Voorkomen
179	Bonte Vliegenvanger		19.000-23.000	21.000	3	Voorkomen
180	Zwarte Roodstaart		13.000-20.000	16.500	3	Voorkomen
181	Gekraagde Roodstaart		19.000-23.000	21.000	3	Voorkomen
182	Paapje	Bedreigd	260-320	290	3	Voorkomen
183	Roodborsttapuit		15.000-18.000	16.500	3	Voorkomen
184	Tapuit	Bedreigd	210-310	260	3	Voorkomen
185	Huismus	Gevoelig	600.000-1.000.000	800.000	2	Beperken
186	Ringmus	Gevoelig	40.000-60.000	50.000	2	Voorkomen
187	Heggenmus		175.000-225.000	200.000	3	Voorkomen
188	Gele Kwikstaart	Gevoelig	40.000-70.000	55.000	3	Voorkomen
189	Engelse Kwikstaart	Gevoelig	10-20	15	3	Voorkomen
190	Grote Gele Kwikstaart		220-360	290	3	Voorkomen
191	Rouwkwikstaart		20-30	25	3	Voorkomen
192	Witte Kwikstaart		70.000-110.000	90.000	3	Voorkomen
193	Graspieper	Gevoelig	55.000-80.000	67.500	3	Voorkomen
194	Boompieper		50.000-80.000	65.000	3	Voorkomen
195	Vink		400.000-500.000	450.000	3	Voorkomen
196	Keep	Gevoelig	0-5	3	3	Voorkomen
197	Appelvink		12.000-15.000	13.500	3	Voorkomen
198	Goudvink		9000-11.000	10.000	3	Voorkomen
199	Roodmus	Gevoelig	15-30	23	3	Voorkomen

Soortenlijst B: Vogels						
	Soortnaam	Status RL	Min-max broedparen 2013/2015	Gemiddeld aantal	R&V	Inzet gedragscode
200	Groenling		65.000-100.000	82.500	3	Voorkomen
201	Kneu	Gevoelig	30.000-50.000	40.000	3	Voorkomen
202	Kleine Barmsijs		100-170	135	3	Voorkomen
203	Grote Kruisbek		0-15	8	3	Voorkomen
204	Kruisbek		400-3500	1.950	3	Voorkomen
205	Putter		35.000-43.000	39.000	3	Voorkomen
206	Europese Kanarie	Bedreigd	20-40	30	3	Voorkomen
207	Sijs		300-500	400	3	Voorkomen
208	Grauwe Gors	Ernstig bedreigd	0-2	1	3	Voorkomen
209	Geelgors		22.000-27.000	24.500	3	Voorkomen
210	Rietgors		60.000-110.000	85.000	3	Voorkomen

BIJLAGE 3 – Reikwijdte inzet gedragscode bij Ruimtelijke ontwikkeling of inrichting

Lijst voor **beschermde soorten** die vallen onder vrijstelling van deze gedragscode. Dit betreft een samenvatting van soorten die op 'beperken' staan in bijlage 2 met uitzondering van vrijgestelde soorten.

Zoogdieren
Bunzing*
Eekhoorn
Egel*
Hermelijn*
Ondergrondse woelmuis*
Ree*
Tweekleurige bosspitsmuis*
Steenmarter
Wezel*
Gewone dwergvleermuis
Gewone grootoorvleermuis
Rosse vleermuis
Ruige dwergvleermuis
Reptielen
Hazelworm
Levendbarende hagedis
Ringslang
Zandhagedis
Amfibieën
Alpenwatersalamander
Heikikker
Poelkikker
Rugstreppad
Vinpootsalamander
Ongewervelden
Platte schijfhoren
Vogels
Huismus
Gierzwaluw

* Check de provinciale verordening van de provincie waarin het werk wordt uitgevoerd of deze soort wel of niet is vrijgesteld voor de betreffende handelingen en te overtreden verboden. Indien deze vrijstelling hierin niet voorziet geldt beperken op basis van deze gedragscode.

Lijst voor **Handelingen** die vallen onder vrijstelling van deze gedragscode

Handeling	Aantal / lengte / oppervlakte	Opmerkingen
Sloop van woningen⁹	Max 20 stuks per project met een totale oppervlakte van 2000 m ²	Totaal van de projecten in een jaar mag maximaal 25 % van het element omvatten. Onder element verstaan wij hier een gebied met dezelfde vier postcode cijfers.
Renovatie van woningen portiekwoningen of flats¹⁰	Max 100 stuks per project met een totale oppervlakte van 10.000 m ²	Totaal van de projecten in een jaar mag maximaal 25 % van het element omvatten. Onder element verstaan wij hier een gebied met dezelfde vier postcode cijfers.
Sloop van grondgebonden bebouwing¹¹	Maximaal 40 stuks per project met ieder een maximale oppervlakte van 15 m ²	Totaal van de projecten in een jaar mag maximaal 25 % van het element omvatten. Onder element verstaan wij hier een gebied met dezelfde vier postcode cijfers.
Sloop, aanleg of renovatie van Infrastructurele kunstwerken (excl tunnels)	Geen maximale oppervlakte aantal of lengte	
Aanleg of vernieuwing infrastructuur¹²	Max. 1000 m	
Watergangen, dempen¹³	Max. 1000 m	Maximum breedte van 5 m. Totaal van de projecten in een jaar mag maximaal 25 % van het element omvatten.
Achterstallig onderhoud van watergangen	Max. 1000 m	Totaal van de projecten in een jaar mag maximaal 25 % van het element omvatten.
Dempen of aanpassen poelen	Max. 200 m ²	Totaal van de projecten in een jaar mag maximaal 25 % van het element omvatten.

⁹ Hieronder wordt woonbebouwing verstaan van maximaal 4 woonlagen.

¹⁰ Dit geldt alleen voor verduurzaming van woningen, renovaties die niet als verduurzaming kunnen worden gezien vallen niet onder de gedragscode.

¹¹ Het betreft bebouwing van maximaal 1 bouwlaag.

¹² Hieronder worden bijvoorbeeld (voet)paden, fietspaden, wegen en kabels en leidingen verstaan.

¹³ Inclusief duikers

Handeling	Aantal / lengte / oppervlakte	Opmerkingen
Kappen boomgroep of vrijstaande boom	Max. 0.5 ha	Totaal van de projecten in een jaar mag maximaal 25 % van het element omvatten.
Kappen bos¹⁴	Max. 0.5 ha	Totaal van de projecten in een jaar mag maximaal 25 % van het element omvatten.
Kappen bomenrij of laan	Max. 20 stuks	
Verwijderen struweel	Max. 1 ha	Totaal van de projecten in een jaar mag maximaal 25 % van het element omvatten.
Verwijderen gazon, grasland of ruigte.	Max. 1 ha	Totaal van de projecten in een jaar mag maximaal 25 % van het element omvatten.

¹⁴ Bos is een aaneengesloten complex van houtopstanden met een gezamenlijke oppervlakte van ten minste 5 hectare

BIJLAGE 4 – Borging deskundigheid

Er kan met deze gedragscode worden gewerkt wanneer aantoonbaar wordt voldaan aan de deskundigheidseisen van het bevoegd gezag.

Daarnaast heeft Stadswerk voor alle betrokkenen in het proces uitgewerkt hoe deskundigheid kan worden bevorderd middels certificaten zodat deze aansluit op de gehanteerde werkwijze in de sector.

Stadswerk, VNG en VHG staan voor een specifieke borging van deskundigheid. Op deze wijze wordt bereikt dat:

- De praktijk zo kostenefficiënt mogelijk kan werken op basis van de voor de werkzaamheden minimaal vereiste deskundigheid.
- De voor de werkzaamheden vereiste deskundigheid op persoonsniveau aangetoond kan worden.
- De bewustwording aangaande behoud van biodiversiteit breed wordt gestimuleerd en gerealiseerd.

De deskundigheid is opgedeeld in twee typen:

1. Inventariseren.
2. Zorgvuldig handelen.

I Deskundigheid inventariseren

Voor de borging van deze deskundigheid heeft Stadswerk een standaard curriculum ontwikkeld voor:

- Flora- en faunacontroleur.
- Flora- en fauna inspecteur.

Personen die middels een toetsing aantonen te voldoen aan het curriculum, ontvangen een op naam gesteld certificaat. Erkende opleidingsinstanties, gericht op de buitenruimte verzorgen het opleiden en examineren.

Hieronder een samenvatting van het curriculum.

Flora- en faunacontroleur

De flora- en faunacontroleur is deskundig in het lokaliseren van rust en voortplantingsplaatsen. Deze persoon verzorgt de verkennende inventarisatie in het terrein.

- Heeft kennis van rust- en voortplantingsplaatsen van beschermde soorten die veel voorkomen in groenvoorzieningen, water, gebouwen, nutsvoorzieningen, e.d.

- Kan rust- en voortplantingsplaatsen van (beschermde) flora en fauna op basis van geluid en visueel waarnemen, opsporen (lokaliseren) en koppelen aan een soortgroep.
- Kan de gegevens op een juiste wijze registreren.
- Maakt gebruik van gestandaardiseerde/verkennde inventarisatie methoden.

Flora- en fauna-inspecteur

De flora- en fauna-inspecteur is deskundig in het aantonen of uitsluiten van het gebruik van rust- en voortplantingsplaatsen. Deze persoon verzorgt de soortspecifieke inventarisaties.

- Heeft kennis van rust- en voortplantingsplaatsen van beschermde soorten die veel voorkomen in groenvoorzieningen, water, gebouwen, nutsvoorzieningen, e.d.
- Kan het type en het gebruik van rust- en voortplantingsplaatsen vaststellen en kan de rust- en voortplantingsplaatsen aan een specifieke soort koppelen.
- Kan specifieke inspectie middelen op een juiste wijze inzetten, zoals bijvoorbeeld een life trap of batdetector.
- Maakt gebruik van gestandaardiseerde en erkende inventarisatie methoden zoals beschreven in kennisdocumenten soortenbescherming van BIJ12 (zie website BIJ12) en het Nederlands soortenregister.

Specialist

Ter aanvulling op de controleur en inspecteur, wordt in de praktijk tevens gebruik gemaakt van specialisten. Kenmerken van een specialist zijn:

- Heeft zich veelal gespecialiseerd in één of enkele soortgroepen.
- Kan de omvang van een populatie in beeld brengen en verbanden leggen tussen verschillende groeiplaatsen, rust- en voortplantingsplaatsen.
- Kan de staat van instandhouding bepalen en de ontwikkeling van de populatie bepalen en onderbouwen.

Voor de specialist geldt, dat deze zijn deskundigheid aantoont met meerdere publicaties van onderzoeksresultaten waaruit blijkt dat:

- Hij/zij minimaal vijf jaar actief is met het onderzoeken van een bepaalde soort/soortgroep.

- Hij/zij aantoonbaar deskundig is op het vlak van populatiedynamica en beschikt over dergelijke toegepaste kennis aangaande de soort/soortgroep.
- Hij/zij de deskundigheid actief op niveau houdt: Actuele (inter-) nationale kennis van de soortgroep (o.a. vakliteratuur).

II Deskundigheid zorgvuldig handelen

Voor de borging van deskundigheid heeft Stadswerk, deels in samenwerking met VHG, een standaard curriculum ontwikkeld voor:

- Planvormer/Planvoorbereider (ruimtelijke ontwikkeling).
- Bedrijfsleider/Werkvoorbereider (ruimtelijke ontwikkeling en bestendig beheer).
- Opzichter/Uitvoerder/toezichthouder (ruimtelijke ontwikkeling en bestendig beheer).
- Voorman/medewerker (bestendig beheer, deels ook inzetbaar voor ruimtelijke ontwikkeling).

Personen die middels een toetsing aantonen te voldoen aan het curriculum, ontvangen een op naam gesteld certificaat. Erkende opleidingsinstanties, gericht op de buitenruimte verzorgen het opleiden en examineren.

Hieronder een samenvatting van het curriculum.

Planvormer/Planvoorbereider

- Heeft kennis van natuurwetgeving en natuurbeleid en de kaders voor ruimtelijke ontwikkelingen.
- Heeft kennis van de instrumenten: gedragscode, ontheffing, vrijstelling en omgevingsvergunning.
- Kan bepalingen van de Wet natuurbescherming vertalen naar een plan/ontwerp en contractspecificaties (programma van eisen).
- Kan werk van een ecooloog/deskundige op hoofdlijnen beoordelen (inventarisaties, effect analyses, voorstellen voor mitigeren en/of compenseren).
- Heeft kennis van beschermde flora en fauna en hun levenswijze.
- Heeft inzicht in de seizoensverschillen met betrekking tot het voorkomen van flora en fauna.
- Heeft inzicht in de relatie tussen terreinsamenstelling en mogelijke vaste rust- en voortplantingsplaatsen van soorten.

Bedrijfsleider/Werkvoorbereider

- Kan de soortbescherming en het gekozen instrument (bv. gedragscode) verwerken in een contract /RAW-bestek.
- Kan natuurwetgeving in combinatie met de contractdocumenten vertalen naar een plan van aanpak door het uitvoeren van een risicoanalyse en het uitwerken van het risicomanagement.
- Heeft kennis van maatregelen en zorgvuldig handelen.
- Heeft kennis van beschermde flora en fauna en hun levenswijze.
- Heeft inzicht in de seizoensverschillen met betrekking tot groeiplaatsen en het gebruik van rust- en voortplantingsplaatsen.

Opzichter/Uitvoerder/Toezichthouder

- Kan beschermde flora en fauna en hun groeiplaatsen of rust- en voortplantingsplaatsen herkennen.
- Kan risicomanagement uitvoeren en aansturen, o.a. verzorgen werkinstructie.
- Kan beoordelen of er volgens de Wet natuurbescherming, het gekozen instrument en plan van aanpak wordt gewerkt (er zorgvuldig wordt gehandeld).
- Kan relevante gegevens registreren en terugkoppelen.

Voorman/Medewerker (minimaal 1 per ploeg per werklocatie)

- Kan beschermde flora en fauna en hun groeiplaatsen en rust- en voortplantingsplaatsen herkennen.
- Kan zorgvuldig handelen, dit betreft onder andere kennis van werktechnieken en beschermende maatregelen.
- Kan relevante informatie over flora en fauna terugkoppelen met de uitvoerder.

BIJLAGE 5 – Inventarisatie

Aantonen of uitsluiten

Voor het toepassen van deze gedragscode is actuele en bruikbare soortinformatie noodzakelijk. Het gaat om het door een ecologisch deskundige aantonen dan wel uitsluiten van:

- De aanwezigheid van beschermde soorten.
- De aanwezigheid van rust- en voortplantingsplaatsen en essentiële leefgebieden (typen en functies benoemen).
- Betekenis van de werklocatie voor aangetroffen soorten in relatie tot de landelijk of regionale staat van instandhouding van de soort.

Bronnen

Om, in het kader van deze gedragscode, soortinformatie te verkrijgen gelden diverse bronnen. Enkele voorbeelden zijn:

- Nationale Database Flora en Fauna (NDFF).
- Lokale Natuurverenigingen.
- Publicaties van eerder verrichte inventarisaties.
- Deskundige collega's die buiten actief zijn.

Alleen het raadplegen van de genoemde bronnen is veelal niet voldoende betrouwbaar om de aanwezigheid van beschermde soorten aan te tonen of uit te sluiten. Er dient veelal geïnventariseerd te worden door een deskundige.

Methoden

Voor het inventariseren wordt gebruik gemaakt van de volgende systematiek:

- Verkennende inventarisatie of quick scan (bv. inzet faunacontroleur).
- Soort specifieke inventarisatie of nader onderzoek (bv. inzet fauna-inspecteur).

Voor bepaalde soorten zijn specifieke inventarisatiemethoden of -protocollen beschreven, waaronder het vleermuisprotocol. Raadpleeg daarom altijd eerst de kennisdocumenten soortenbescherming van BIJ12 (zie website BIJ12).

Voor soorten waar geen kennisdocument beschikbaar is, dient een deskundige de methode te bepalen. Navolgend is op hoofdlijnen het inventariseren per soortgroep uitgewerkt. De focus ligt hierbij op het lokaliseren van (vaste)

rust- en voortplantingsplaatsen en/of het vaststellen van de soort en essentieel biotoop/leefgebied.

1. Vogels

Tijdelijke nesten:

- Conform Handleiding Broedvogel Monitoring van Sovon.

Vaste rustplaatsen en nesten:

- Slaapplaatsen: vliegroutes van vogels volgen op basis van geluid en waarneming in de ochtend en/of avond (met name in het najaar).
- Vaste nesten/nestkolonies in houtige begroeiingen: Lokaliseren nesten/nestkolonies, bij voorkeur in de winter. Vaststellen soort en gebruik in periode februari-augustus (op basis van onder andere kennisdocument buizerd en roek).
- Vaste nesten/nestkolonies in overige terrein categorieën: Vaststellen soort en gebruik in periode februari-augustus (op basis van onder andere kennisdocument kerkuil, steenuil, huismus en gierzwaluw).

2. Zoogdieren

Grote hoefdieren (onder andere hert, ree, wild zwijn) vaststellen aanwezigheid:

- Terreinbezoek (2x) in de periode eind maart–begin april rond zonsopkomst en rond zonsondergang.
- Systematisch en vlakdekkend (gehele gebied) doorkruisen en alle zichtwaarnemingen, sporen en rust- en voortplantingsplaatsen noteren.

Kleine zoogdieren (onder andere hazen en muizen) vaststellen aanwezigheid:

- Ronde(n) door gebied lopen: zichtwaarnemingen.
- Vangen met behulp van inloopvallen (o.a. kennisdocument noordse woelmuis).
- Aanwezigheid soort vaststellen op basis van uitwerpselen (onder andere op basis van kennisdocument noordse woelmuis).

Zoogdieren met vaste verblijfplaats (onder andere vos, konijn, bever, boomarter en das) bepalen gebruik:

- Ronde(n) door gebied lopen: lokaliseren rust- en verblijfplaats (holte, hol, hoop).
- Posten of plaatsen cameraval bij verblijfplaats (onder andere op basis van kennisdocument das, bever en handleiding boomarters inventariseren).

Vleermuizen bepalen leefgebied en gebruik verblijfplaatsen:

- Ronde door gebied lopen en bepalen mogelijk aanwezige soorten en functies voor vleermuizen (onder andere op basis van kennisdocument gewone dwergvleermuis en rosse vleermuis).
- Opsporen van (potentiele) rust- en voortplantingsplaatsen en vaststellen van gebruik en gebruiksfunctie met inzet van het vleermuisprotocol en kennisdocumenten.

3. Amfibieën

Inventarisatie op basis van onder andere kennisdocument kamsalamander, rugstreeppad, poelkikker, heikikker en/of NGB Soortinventarisatieprotocollen.

- Vaststellen aanwezigheid van soorten en gebruiksfunctie door:
 - Ronde door gebied lopen: geluid en/of waarnemingen van volwassen exemplaren en/of eiklompjes/eistrengen en/of larven.
 - Vangen (met name salamanders).
 - Plaatjesmethode.

4. Reptielen

Inventarisatie op basis van onder andere kennisdocument zandhagedis, levendbarende hagedis en NGB Soortinventarisatieprotocollen.

- Ronde(n) door gebied lopen: kijken en luisteren (afwisselend rustig lopen en stilstaan langs met name de overgang van lage vegetatie en opgaande begroeiing).
- Ringslang: vaststellen gebruik broeihopen.

5. Vissen

Inventarisatie op basis van onder andere kennisdocument grote modderkruiper en NGB Soortinventarisatieprotocollen. Bepalen aanwezigheid:

- Vangen met schepnet.
- Elektrisch vissen (alleen op basis van specifieke ontheffing!).

6. Insecten

Bepalen aanwezigheid.

Dagvlinders

- Ronde(n) door gebied lopen: losse waarneming.
- Vlinders vangen met een net.
- Opsporen van eitjes en/of rupsen op (soort specifieke) waardplanten.

Libellen

- Ronde(n) door gebied lopen: losse waarneming.
- Larven of volwassen dieren vangen met een net.

(Water)kevers

- Ronde(n) door gebied lopen: losse waarneming.
- Larven of volwassen dieren vangen met een net.

7. Planten

Bepalen groeiplaatsen:

- Ronde(n) door gebied lopen: lokaliseren groeiplaatsen.

BIJLAGE 6 – Minimaliseren verstoring

Beschermingszones worden ingesteld voor het behoud van essentiële onderdelen van het leefgebied (bijvoorbeeld rust- en voortplantingsplaatsen) en het behoud van de functionaliteit ervan.

Voor vogels en Europees beschermde dieren geldt ook dat de soort en/of de rust- en voortplantingsplaats niet verstoord mogen worden. Versturende activiteiten mogen geen wezenlijke invloed op de staat van in stand houding van de soort hebben.

De verstoringvrije afstand dient te worden bepaald door een deskundige.

De wijze waarop de verstoringvrije afstand is bepaald, altijd opnemen in het plan van aanpak.

Onderstaande criteria gelden hierbij als handvat.

1. Verstoringseffectiviteit van de soort

(o.b.v. de uitwerking voor vogels door Krijgsveld et al 2008)

- De verstoringafstand neemt toe met toenemende lichaamsgrootte (gewicht). Bij grotere vogels en dieren een grotere afstand.
- De verstoringafstand is groter voor carnivoren (bv. roofvogels) dan herbivoren (bv. vinken).
- De verstoringafstand is groter voor sociaal voorkomende dieren (bv. koloniebroeders, in groepen foeragerende vogels).
- De verstoringafstand is groter naarmate de groep groter is.
- Het verstoringseffect is groter voor broedvogels en trekvogels dan voor niet-broedvogels (in bijlage 2 zijn de broedvogels van Nederland opgenomen, een deel daarvan is ook trekvogel).
- Het verstoringseffect is groter voor een kwetsbare soort (Rode lijst status 'kwetsbaar of hoger' kan hiervoor gebruikt worden, zie bijlage 2).
- Het verstoringseffect is groter bij een open habitat (bv. grasland) dan een gesloten habitat (bv. bos).
- Het verstoringseffect is groter als er een voedselgebied wordt verstoord waarvoor geen alternatief beschikbaar/bereikbaar is.

2. Impact van werkzaamheden ten opzichte van de bestaande situatie werklocatie

- Bepalend is de karakteristiek van de werkzaamheden (de verstoringbron). Dit betreft de intensiteit, frequentie en voorspelbaarheid. Dit vergelijken

met de bestaande situatie op de werklocatie. Het verschil bepaalt de mate van verstoring. Bij grote verschillen is een grotere verstoringvrije afstand nodig.

- Soorten die in hoge mate gewend zijn aan achtergrondgeluiden, trilling en verlichting zijn minder snel verstoord.
- Vogels worden verstoord indien er geen onderlinge natuurlijke communicatie plaats kan vinden: geluidsverstoring (Tursic et al 2012). Eventueel frequenties van de extra geluidsbelasting door de werkzaamheden te vergelijken met de geluidsfrequenties van de aanwezige vogels.

Voorbeelden van uitwerkingen

1. Indien een verstoringgevoelige soort zoals een kraanvogel een voortplantingskolonie heeft op een stille locatie en de werkwijze een grote geluidsbelasting, trilling en/of licht veroorzaakt, is de indicatieve verstoringvrije afstand 200-300m. De soort mag op de voortplantingslocatie geen extra geluid, licht en/of trilling ervaren.
2. Indien een niet verstoringgevoelige soort zoals een ekster een voortplantingsplaats heeft op een locatie met veel verkeer en straatverlichting (geluid, trilling en licht) en de werkwijze geen extra geluidsbelasting, trilling en/of licht veroorzaakt, is de indicatieve verstoringvrije afstand 5-10m.

BIJLAGE 7 – Goedkeuringsbesluit